

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кіровоградський національний технічний університет

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Випуск 20

Кіровоград
2016

Наукові записки. – Вип.20. – Кіровоград: КНТУ, 2016. – 182 с.

Збірник є науковим виданням, в якому публікуються основні результати наукових робіт викладачів, студентів та магістрантів університету.

Рекомендовано до друку Науково-технічною радою Кіровоградського національного технічного університету, протокол № 12 від 29 грудня 2016 року.

Редакційна колегія:

Черновол М.І.
Левченко О.М.

Будулатій В.В.
Гамалій В.Ф.
Кириченко А.М.
Кропивний В.М.
Магопець С.О.
Медведєва О.В.
Мостіпан М.І.
Миценко І.М.
Настоящий В.А.
Носуленко В.І.
Орлик В.М.
Осадчий С.І.
Павленко І.І.
Пальчевич Г.Т.
Пальчук О.В.
Плєшков П.Г.
Свірень М.О.
Семикіна М.В.
Смірнов О.А.
Шалімова Н.С.

д.т.н., професор (головний редактор)
д.е.н., професор
(заступник головного редактора)
відповідальний секретар
д.ф.-м.н., професор
д.т.н., професор
к.т.н., професор
к.т.н., доцент
к.б.н., доцент
к.б.н., доцент
д.е.н., професор
к.т.н., доцент
д.т.н., професор
д.іст.н., професор
д.т.н., професор
д.т.н., професор
к.е.н., професор
к.е.н., доцент
к.т.н., доцент
д.т.н., професор
д.е.н., професор
д.т.н., професор
д.е.н., професор

© Кіровоградський національний технічний університет, 2016

УДК 681.5.08**В.О. Бонк, викл.***Кіровоградський машинобудівний коледж Кіровоградського національного технічного університету***Система управління автоматизованого участку погонного крою**

Розглянута система управління автоматизованого участку погонного крою управляється сучасним мікроконтролером є досить точною, дозволить значно підвищити якість процесу, зменшити кількість обслуговуючого персоналу, замінити застаріле обладнання на конвеєрі і тим самим стати незамінною ланкою усього виробництва

система управління, автоматизований участок, мікроконтроллер

Обчислювальні технології відіграють дуже значущу роль у нашому житті. Майже не один процес не відбувається без управління якимось обчислювальним приладом.

Історія обчислювальної техніки бере початок дуже давно, і не має точної дати. Типи і функціональність обчислювальних машин змінювались поступово з винайденням все нових і нових машин.

Будь яка обчислювальна техніка спрощує життя людям, дає більше вільного часу, автоматизує якісь процеси.

Мікроконтролер (англ. microcontroller) - виконана у вигляді мікросхеми спеціалізована мікропроцесорна система, що включає мікропроцесор, блоки пам'яті для збереження коду програм і даних, порти вводу-виводу і блоки зі спеціальними функціями (лічильники, компаратори, АЦП та інші). Використовується для керування електронними пристроями. По суті, це – однокристальний комп'ютер, здатний виконувати прості завдання.

Використання однієї мікросхеми значно знижує розміри, енергоспоживання і вартість пристроїв, побудованих на базі мікроконтролерів.

Мікроконтролери можна зустріти в багатьох сучасних приладах, таких як телефони, пральні машини, вони відповідають за роботу двигунів і систем гальмування сучасних автомобілів, з їх допомогою створюються системи контролю і системи збору інформації. Переважна більшість процесорів, що випускаються у світі – мікроконтролери.

Мікроконтролер, який використовується в розробляемій системі дозволяє значно підвищити ефективність роботи за допомогою своїх високоефективних показників роботи.

В дипломному проєкті буде розглядатися система яка працює на конвеєрі, і виконує декілька операцій, що дозволяє зменшити кількість робочого персоналу на підприємстві. Установка контролюється сучасним мікроконтролером, і є досить точною, що дозволяє значно підвищити якість процесу. Також контроль над системою виконується за допомогою датчиків.

Вся система зв'язана з комп'ютером, і налагоджена за допомогою спеціальних програм. Дана тема є досить актуальною, тому що в наш час на кожному підприємстві постає питання про підвищення ефективності роботи та зниження затрат.

Система управління автоматизованого участку погонного крою представляє собою лічильник числа імпульсів – пристрій, на виходах якого виходить двійковий (двійково-десятковий) код, який визначається числом імпульсів, що надійшли.

Лічильники можуть будуватися на двоступеневих D-тригерах, Т-тригерах і JK-тригерах.

Основний параметр лічильника – модуль рахунку – максимальне число одиничних сигналів, що може бути підраховано лічильником.

В системі управління автоматизованого участку погонного крою використовується датчик-енкодер.

Контролер (датчик) положення обертового об'єкта або по-іншому енкодер – це електромеханічний пристрій, за допомогою якого можна визначити положення обертаємої осі (валу). У цій системі механічний рух перетворюється в електричні сигнали, що визначають положення об'єкта, дають інформацію про повертання вала, його положення і напрямок обертання. За допомогою енкодера також можна виміряти довжину і відстань або встановити переміщення інструменту.

Енкодери мають широку сферу застосування в промисловості, металообробці, автоматах для фасування, пакування та розливу, у випробувальних стендах, а також у роботах та інших машинах, що вимагають точної реєстрації показників руху частин. Вони практично повністю замінили широко розповсюджені раніше сельсіни.

При виборі енкодера слід звернути увагу на наступні параметри:

Число імпульсів на оборот. Від цього показника залежить точність системи - чим більше імпульсів тим вище точність.

Вал, отвір під вал (і їх діаметр). Від цього залежить яким чином на енкодер буде передаватися обертання, або об'єкт буде приєднуватися до отвору енкодера, або на вал енкодера буде передаватися обертання за допомогою, наприклад, зубчастої передачі або ремня.

Тип вихідного сигналу енкодера (HTL, TTL, RS422, двійковий код, код Грея, та ін.) Даний параметр впливає на зняття сигналу енкодера та подальшу його передачу.

Напруга живлення – від цього показника залежить робота системи і точність зняття сигналу.

Довжина кабелю або тип роз'єму впливають на можливості установки робочої системи.

Серед великого класу вимірювальних перетворювачів кутових переміщень абсолютні датчики кутового положення займають особливе місце. Ці датчики дозволяють вирішувати завдання вимірювань не тільки величин кутових переміщень, а й без втрати точності можуть забезпечити «жорстку» координатну прив'язку різного роду позиціонування об'єктів при їх статичному положенні. Часто абсолютні датчики кутового положення називають абсолютними енкодерами, перетворювачами зчитування кутового положення або перетворювачами кут-код.

Абсолютні датчики кутового положення кожному значенню кутового положення вала ставлять у відповідність значення числового еквівалента, який формується на виході датчика, як правило, у вигляді сигналу цифрового коду. При цьому вказана взаємно однозначна відповідність зберігається, як при русі вала, так і при його нерухомому положенні і не вимагає повернення вала в початкову позицію. Таким чином, значення коду не втрачається після виключення і включення живлення датчика, відновлюється після проходження перешкоди або перевищення допустимої швидкості

обертання вала, що обмежується правильним зчитуванням коду. Наведені властивості вигідно відрізняють абсолютні датчики кутового положення від інкрементних кутових перетворювачів.

Системи що працюють з датчиками-енкодерами оснащені сервоприводами.

Сервопривід (стежачий привід) – привід з управлінням через негативний зворотний зв'язок, що дозволяє точно керувати параметрами руху.

Сервоприводом є будь-який тип механічного приводу (пристрою, робочого органу), що має в складі датчик (положення, швидкості, зусилля і т.п.) і блок управління приводом (електронну схему або механічну систему тяг), автоматично підтримує необхідні параметри на датчику (і, відповідно, на пристрої) згідно заданому зовнішньому значенню (положенню ручки управління або чисельному значенню від інших систем).

Простіше кажучи, сервопривід є "автоматичним точним виконавцем" – отримуючи на вхід значення керуючого параметра (в режимі реального часу), він "своїми силами" (грунтуючись на показаннях датчика) прагне створити і підтримувати це значення на виході виконавчого елемента.

Одним з різновидів лічильника для підрахунку імпульсів можна назвати електронний лічильник.

Електронний лічильник імпульсів призначається для підрахунку кількості імпульсів, що надходять з вимірювальних приладів (датчиків) на входи лічби (або на один вхід) лічильника імпульсів та перерахунку їх в необхідні фізичні одиниці вимірювання.

Як правило в якості датчика використовується механічний переривач або індуктивний датчик (безконтактний датчик), або енкодер.

Електронні лічильники імпульсів можуть мати високу ступінь захисту (рівень IP), що дозволяє використовувати їх в різноманітних умовах.

Лічильники імпульсів (деякі моделі) можуть мати вбудовані функції тахометра та витратоміра.

Електронні лічильники імпульсів зберігають результат обчислень при зникненні джерела живлення необмежену кількість часу, тому що

усі результати обчислень зберігаються в енергонезалежну пам'ять (EEPROM).

Після повернення джерела струму лічба імпульсів продовжується з останнього збереженого значення, деякі моделі лічильників імпульсів ідентифікують факт зникнення напруги під час роботи пристрою.

Деякі моделі мають інтерфейс для підключення до мережі або до комп'ютера, а також аналоговий вихід ЦАП, який може бути використаний як для передачі інформації іншим комп'ютерам, або контрольно-вимірювальним пристроям.

Електронні лічильники можна класифікувати за такими ознаками їх роботи:

- сумуючі лічильники імпульсів;
- віднімаючі лічильники імпульсів;
- реверсивні лічильники імпульсів.

Реверсивні лічильники імпульсів використовуються найчастіше при роботі з 2х канальними енкодерами або з двома індуктивними датчиками, при цьому:

- автоматично лічильником імпульсів визначається напрямок руху датчика енкодера;
- відбувається підвищення в 4 рази дозволяючої можливості енкодера, тобто 1 повний імпульс з енкодера лічильник імпульсів переводить у 4 інкременти.

Також в системі як «захист» використовується код Грея.

Код Грея – це система числення, в якій два сусідніх значення розрізняються тільки в одному розряді. Найбільш часто на практиці використовуються рефлексивний двійковий код Грея, але в загальному випадку існує нескінченна кількість кодів Грея для систем числення з будь якою основою.

Спочатку він призначався як захист від випадкового замикання електромеханічних перемикачів, але зараз він використовується майже в усіх сферах електроніки.

Цифровий лічильник імпульсів – це цифровий вузол, який здійснює рахунок імпульсів, що надходять на його вхід. Результат рахунку формується лічильником в заданому коді і може зберігатися необхідний час. Лічильники бувають підсумовуючі, коли рахунок йде на збільшення, і відраховуючі – рахунок на зменшення. Якщо

лічильник може перемикатися в процесі роботи з підсумовування на віднімання і навпаки, то він називається реверсивним.

В якості вихідного стану прийнято нульовий рівень на всіх виходах тригерів (Q 1 - Q 3), тобто цифровий код 000. При цьому старшим розрядом є вихід Q 3. Для переведення всіх тригерів в нульовий стан входи R тригерів об'єднані і на них подається необхідний рівень напруги (тобто імпульс, обнуляє тригери). По суті це скидання. На вхід С надходять тактові імпульси, які збільшують цифровий код на одиницю, тобто після приходу першого імпульсу перший тригер перемикається в стан 1 (код 001), після приходу другого імпульсу другий тригер перемикається в стан 1, а перший – у стан 0 (код 010), потім третій і т. д. Коли на всіх виходах тригерів встановилися одиниці, говорять, що лічильник переповнений. Після приходу наступного (дев'ятого) імпульсу лічильник обнулиться і почнеться все з початку. На третьому розряді затримка вже потроєна.

Установка контролюється сучасним мікроконтролером PIC16F84, і є досить точною, що дозволяє значно підвищити якість процесу. Для програмування нашого мікроконтролера ми використовуємо Асемблер.

Асемблер (від англ. Assembler – складальник) – комп'ютерна програма, компілятор початкового тексту програми, написаної мовою асемблера, в програму на машинній мові.

Як і сама мова (асемблер), асемблери, як правило, специфічні конкретній архітектурі, операційній системі і варіанту синтаксису мови. Разом з тим існують мультиплатформені або зовсім універсальні (точніше, обмежено-універсальні, тому що на мові низького рівня не можна написати апаратно-незалежні програми) асемблери, які можуть працювати на різних платформах та операційних системах. Серед останніх можна також виділити групу крос-асемблерів, здатних збирати машинний код і виконувати модулі (файли) для інших архітектур і ОС.

Асемблювання може бути не першим і не останнім етапом на шляху отримання виконуемого модуля програми. Так, багато компіляторів з мов програмування високого рівня видають результат у вигляді програми на мові асемблера, яку в подальшому обробляє асемблер. Також результатом асемблювання може бути не здійснений, а об'єктний модуль, що містить розрізнені і неприв'язані

один до одного частини машинного коду і даних програми, з якого (або з декількох об'єктних модулів) надалі за допомогою програми-компонувальника («лінкера») може бути скомпонований виконуємий файл.

У ряді випадків застосування асемблерів виявляється більш ефективним завдяки зручному набору директив і наявності середовища програмування, що об'єднує в собі професійний асемблер і мова програмування Сі, відладчик і менеджер програмних проектів.

При включенні живлення системи запускається програма, яка контролює та управляє нею, та виконує усі необхідні операції.

Найперше, що відбувається, це саме тестування системи та визначається тип використовуваного мікроконтролера. Якщо виникає помилка, то система самотестування завантажується.

Другим кроком роботи програми є підключення файлу з адресами використовуваних регістрів, занесення основних даних по стандартних адресах.

Потім відбувається опис портів вводу/виводу. Відбувається самотестування портів. Взагалі самотестування системи відбувається по схожій з комп'ютерною процедурою POST.

Слідуючим кроком є ініціалізація даних та встановлення значення лічильника на 0, значення лічильника можна змінювати за допомогою кнопок, що розташовані на панелі приладу, також значення лічильника змінюються при прокрутці коліщатка датчика кута повороту.

Розміщення констант в пам'яті мікроконтролера відбувається з початкової адреси, або з адреси, яка буде задана за допомогою кнопок. Кожна з кнопок відповідає за свій розряд.

Потім система аналізує та описує стани датчиків енкодерів, опис станів не може бути помилковим, тому що в використовуваному датчику енкодері використовується трьох бітний код Грея, який не дозволяє повторюватися даним в одному й тому ж розряді більше одного разу, і точно визначає положення внутрішніх датчиків енкодера.

Далі виконується основна програма. При прокрученні датчика енкодера визначається який тип руху, і на лічильник посилається сигнал в яку сторону буде вестися лічба. Якщо імпульс надходить то

на моніторі приладу буде висвічуватись результат, якщо ні, то програма повертається до тестування датчика.

Виводиться показання датчика. Кожний результат зберігається в пам'яті системи, якщо показання не були збережені, то програма повертає процес до того моменту, коли імпульс надходить з датчика до лічильника.

Якщо відбувся збій в живленні, то дані зберігаються в енергонезалежній пам'яті, і при включенні лічба починається з останнього результату, або з заданого користувачем місця.

У цьому пристрої використовуються сучасні елементи, що є досить надійними та, найголовніше точними.

Найголовнішими елементами системи є мікроконтролер, який у системі виконує функцію реверсивного лічильника, та датчик кута повороту (або датчик-енкодер). Використання цих елементів в системі допоможе зменшити кількість робочих, які раніше працювали за аналогічними, але застарілими пристроями. Данна система може працювати на конвеєрі, і є незамінною ланкою усього виробництва.

Список літератури

1. Долгий А. Усовершенствованный реверсивный счётчик. – Радио, 2005. – № 11. – С. 28- 29.
2. Гасанов А., Гасанов Р. Электронный счётчик. – Радио, 2006. – № 11. – С. 35-36.
3. Куо Б. Теория и проектирование цифровых систем управления: Пер.с англ. – М.:Машиностроение, 2000. – 448 с.
4. Самофалов К.Г., Виктор О.В., Кузник А.К. Микропроцессоры. – К.: Техника, 2001. – 278с.
5. Справочник по электроизмерительным приборам; Под ред. К. К. Илюнина – Л.: Энергоатомиздат, 2000.
6. Справочник по радиоизмерительным приборам: В 3-х т.; Под ред. В. С. Насонова – М.: Сов. радио, 1979.
7. Сташин В.В. Проектирование цифровых устройств. – 1990.
8. Черкашенко М.В. Автоматизированные системы проектирования и управления. Серия 2. Вып.6. – М.: Энергоатомиздат, 2000. – 38с.
9. Хлюпин Н. Цифровой частотомер//Радиолюбитель. – 2004. – N 11.

Одержано 03.11.16

УДК 336.012.23(045)

С.П. Попова, асист., А.В. Пилипенко, магістр гр. ФК-15МЗ*Кіровоградський національний технічний університет*

Сутність та необхідність здійснення оцінки фінансового стану підприємства

У статті досліджено теоретичні основи сутності фінансового стану підприємства, основні завдання здійснення його аналізу та обґрунтована важливість проведення його діагностики в сучасних умовах.

фінансовий стан, оцінка фінансового стану, завданнями аналізу фінансового стану фінансова стійкість, платоспроможність, фінансовий менеджмент

Фінансовий стан – це важлива характеристика підприємства, яка відображає результати господарської діяльності та визначає його фінансову спроможність. Результати аналізу фінансового стану дозволяють формувати відповідну фінансову політику та розробляти заходи, направлені на підвищення ефективності використання фінансових ресурсів суб'єктів господарювання.

В умовах ринкової економіки обґрунтованість та дієвість управлінських рішень на мікро- та макrorівнях значною мірою залежить від результатів оцінки фінансового стану суб'єктів господарювання, зміст якої виходить за межі обчислення окремих коефіцієнтів і передбачає вивчення комплексу показників, які відображають різні аспекти діяльності підприємства. Значна кількість підприємств в Україні має незадовільну структуру капіталу та відчуває нестачу оборотних коштів. За своєчасної розробки та впровадження заходів, спрямованих на поліпшення фінансового стану в довгостроковому періоді, такі підприємства можуть збільшити свій майновий потенціал, відновити платоспроможність та прибутковість.

Проблема аналізу фінансового стану підприємства та його оцінки є актуальною і сьогодні, оскільки з одного боку, він є результатом діяльності підприємства, тобто його досягнення, а з другого боку – визначає передумови розвитку підприємства.

© С.П. Попова, А.В. Пилипенко, 2016

Метою статті є систематизація теоретичних підходів щодо сутності фінансового стану підприємства та обґрунтування необхідності його здійснення.

Серед науковців, які приділили значну увагу дослідженню фінансового стану підприємства, слід виділити таких, як І.Т. Балабанов, І.О. Бланк, Т.Р. Карлін, В.В. Ковальов, М.Я. Коробов, Л.А. Лахтіонова, А.М. Поддєрьогін, Г.В. Савицька, В.Т. Савчук, О.С. Стоянова, О.О. Терешенко, А.Д. Шеремет та ін. Проте багато положень праць вказаних дослідників носять суперечливий та дискусійний характер.

Зміни, що відбуваються в народному господарстві країни вимагають якісно нового підходу до питань оцінки фінансового стану підприємств, зміни підходу до його значущості та необхідності як важливого елементу фінансового управління.

Сутність поняття «фінансовий стан підприємства» було розглянуто багатьма науковцями, проте спостерігаються деякі розбіжності у його трактуванні.

Так, А. М. Поддєрьогін та Н. П. Шморґун трактують фінансовий стан підприємства як комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів [9].

О. Ю. Верланов поняття фінансового стану підприємства визначає як зважену структуру джерел фінансування майна підприємства, ступінь використання його активів, що дозволяють йому за умов даної ліквідності та ризику генерувати грошові потоки, достатні для постійного відновлення операційної діяльності на заданому рівні [1].

Т. Д. Косова [4, с.127] вважає: «найбільш економічно обґрунтованим та об'єктивним є визначення фінансового стану як результату взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, який визначається сукупністю факторів, пов'язаних зі звичайною діяльністю підприємства».

Л. В. Кузьменко [5] вважає, що «фінансовий стан підприємства визначається сукупністю показників, що відображають наявність, розміщення і використання ресурсів підприємства, його реальні й

потенційні фінансові можливості. Він безпосередньо впливає на ефективність підприємницької діяльності господарюючих суб'єктів».

На думку Т. П. Ніколаєвої [7] «фінансовий стан підприємств характеризується сукупністю показників, що відображають процес формування і використання його фінансових ресурсів. У ринковій економіці фінансовий стан підприємства відображає кінцеві результати його діяльності, які цікавлять не тільки працівників підприємства, але і його партнерів, державні, фінансові, податкові та інші органи».

Р. Г. Майстро [6, с. 165]: «фінансовий стан підприємства – це дуже важливий критерій його успішності, який показує вміння підприємства вдало керувати фінансовими операціями, зокрема вчасно проводити грошові розрахунки, та характеризується сукупністю показників, які відображають кінцеві результати його діяльності, в яких в свою чергу заінтересовані усі люди, пов'язані з діяльністю підприємства».

О. С.Філімоненков та Д. І. Дема [14, С. 415], досить стисло характеризують поняття фінансового стану підприємства, як «здатність підприємства своєчасно погашати свої боргові зобов'язання». Згідно їхніх думок фінансовий стан може бути добрим чи поганим.

На противагу вище викладеному, Г. В. Карпенко [2] дає визначення фінансового стану підприємства з точки зору періоду часу за який характеризується діяльність підприємства, що визначає реальну та потенційну можливість підприємства забезпечувати достатній рівень фінансування фінансово-господарської діяльності та здатність ефективно здійснювати її в майбутньому.

Одним з найповніших визначень поняття «фінансового стану підприємства» наведено у фінансовому словнику-довіднику за редакцією М.Я. Дем'яненка, де серед його характеристик на перший план виступає якісна сторона діяльності підприємства, а саме: «Фінансовий стан – це комплексне поняття, що відображає якісну сторону його виробничої та фінансової діяльності та є результатом реалізації усіх елементів зовнішніх і внутрішніх фінансових відносин підприємства. Він характеризується системою показників, які відображають стан капіталу в процесі його кругообігу, здатність розраховуватися за своїми зобов'язаннями і забезпечувати ефективне

фінансування своєї виробничої діяльності на певний момент часу» [15, с.507].

У В.В. Осмоловського при визначенні поняття «фінансового стану підприємства» на першому місці також виділено комплексність даного поняття: «Фінансовий стан підприємства — комплексне поняття, характеризується забезпеченістю фінансовими ресурсами, необхідними для нормальної виробничої діяльності комерційних та інших суб'єктів господарювання, доцільністю й ефективністю їх розміщення і використання, фінансовими взаємовідносинами з іншими суб'єктами господарювання, платоспроможністю та фінансовою стійкістю» [8, с.188]. Основну увагу в даному визначенні звернено не тільки на забезпеченості необхідними фінансовими ресурсами, що є важливим, а й на доцільності та ефективності їх розміщення і використання, платоспроможності підприємства та фінансовій стійкості.

М. Я. Коробов стверджує, що «фінансовий стан підприємства – це складна, інтегрована за багатьма показниками характеристика якості його діяльності. Фінансовий стан підприємства можна визначити як міру забезпеченості підприємства необхідними фінансовими ресурсами і ступінь раціональності їх розміщення для здійснення ефективної господарської діяльності та своєчасних грошових розрахунків за своїми зобов'язаннями» [3, с. 354].

На думку Шеремета А.Д., Сайфуліна Р.С., Негашева Є.В. «фінансовий стан підприємства виражається у співвідношенні структур його активів і пасивів, тобто засобів підприємства і їхніх джерел» [16, с. 208]. Проте з даного визначення не видно, про що можуть свідчити такі співвідношення, а оскільки вони будуть різними навіть в аналогічних підприємств, то доцільно було б на це звернути увагу.

Г. В. Савицька трактує фінансовий стан підприємства таким чином: «це економічна категорія, яка відображає стан капіталу в процесі його кругообігу та спроможність суб'єкта до саморозвитку на фіксований момент часу» [11, с. 169]. Особливість даного визначення полягає в тому, що автор уперше визнає фінансовий стан, як економічну категорію, а не комплексне поняття, і підкреслює, що ця категорія відображає стан капіталу у процесі його кругообігу та спроможність підприємства до саморозвитку саме на фіксований

момент часу, тобто сьогодні і тільки, тому що на завтра ситуація уже може бути іншою.

Отже, здійснивши аналіз поглядів науковців стосовно сутності поняття «фінансовий стан підприємства», можна охарактеризувати його як економічну категорію, що визначає реальну та потенційну фінансову спроможність підприємства забезпечувати фінансування поточної діяльності, певний рівень його саморозвитку, та погашення зобов'язань перед суб'єктами господарювання. Кількісно фінансовий стан підприємства вимірюється системою показників, на підставі яких здійснюється його оцінка.

Основою діяльності підприємства є його ефективна фінансово-господарська діяльність та забезпеченість фінансовими ресурсами. Все це створює «добрий» фінансовий стан підприємства, проте все це може мати тимчасовий характер, тому підприємство має потребу до систематичного проведення діагностики фінансового стану підприємства.

Однією з найвищих цілей проведення оцінки фінансового стану підприємства є пошук резервів підвищення рентабельності виробництва і зміцнення комерційного розрахунку як основи стабільної роботи підприємства і виконання ним зобов'язань перед бюджетом, банком та іншими установами. Потребу такого аналізу можна пояснити, насамперед, тим, що досить часто підприємства не здатні правильно оцінити свій фінансовий стан, що в майбутньому створює серйозні перешкоди для здійснення його ефективної діяльності.

Як відзначає Р. А. Слав'юк: «оцінка будь-якого аспекту фінансово-господарської діяльності підприємства проводиться з метою виявлення негативних для його фінансового стану тенденцій. Пошук резервів підвищення ефективності діяльності, обґрунтування прийняття управлінських рішень, моніторинг різних аспектів діяльності підприємства, доцільність нововведень. Результати оцінки є тим підґрунтям, на основі якого формується фінансова політика підприємства, розробляється сукупність заходів, відбираються відповідні фінансові механізми, необхідні для реалізації поставленої мети підприємства» [12].

Г. В. Савицька зауважує, що оцінка фінансового стану діяльності підприємства допомагає своєчасно вирішувати питання покращення

поточного руху фінансових ресурсів, їх формування та використання, планування економічної діяльності. Завдяки їй будується фінансове забезпечення стратегії підприємства на перспективний період [10].

Основними завданнями аналізу фінансового стану є:

- дослідження рентабельності та фінансової стійкості підприємства;
- дослідження ефективності використання майна (капіталу) підприємства, забезпечення підприємства власними оборотними коштами;
- об'єктивна оцінка динаміки та стану ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості підприємства;
- оцінка становища суб'єкта господарювання на фінансовому ринку та кількісна оцінка його конкурентоспроможності;
- аналіз ділової активності підприємства та його становища на ринку цінних паперів;
- визначення ефективності використання фінансових ресурсів [13].

За сучасних умов своєчасна та об'єктивна оцінка фінансового стану підприємств набула особливого значення, оскільки за її результатами здійснюються планування та підготовка управлінських рішень по всіх аспектах фінансової діяльності підприємства, тобто формується інформаційна система фінансового менеджменту, або фінансова інформація. Слід зазначити, що користувачами фінансової інформації є не тільки управлінський персонал підприємства та його засновники, а також інвестори - з метою вивчення ефективності використання ресурсів, постачальники - для своєчасного отримання платежів; потенційні санатори - при прийнятті рішень про участь у фінансовому оздоровленні неспроможного боржника; податкові інспекції - для виконання плану надходження коштів до бюджету, банки - для оцінки умов кредитування і визначення ступеню ризику; тощо.

При наданні (отриманні) кредиту важливо досліджувати фінансовий стан підприємства не тільки на останню звітну дату перед отриманням кредиту, а й у динаміці в процесі його використання та повернення, що є не стільки важливим для банківської установи, яка надала кредит, скільки для підприємства, що його використовує. З боку банку доцільно було б досліджувати фінансово-господарський

стан підприємства в якомога тривалішій динаміці для визначення тенденцій його розвитку. Отже, для підтримання стійкого фінансового стану слід систематично проводити його аналіз та оцінку з метою своєчасного виявлення та вжиття заходів щодо запобігання поширення негативних тенденцій у фінансовій діяльності підприємства.

У підсумку можна зазначити, що в сучасних умовах функціонування підприємств, всебічна оцінка фінансового стану є необхідною. Саме на основі даних, отриманих у результаті її проведення, визначається стратегія розвитку підприємства, реальний стан його справ, досліджується можливість існування прихованих резервів.

Аналіз фінансового стану підприємства дає якісну та кількісну інформацію про його діяльність, яка необхідна для багатьох суб'єктів ринку. За допомогою аналізу фінансового стану підприємства внутрішні користувачі та інші зацікавлені особи – інвестори, кредитори, менеджери, потенційні санатори тощо (зовнішні користувачі) – мають можливість оцінити минулий, поточний та перспективний стан підприємства в ринковому середовищі і прийняти рішення, які впливатимуть на його подальшу виробничо-господарську діяльність. Проте, якщо підприємство, як правило, здійснює оцінку свого фінансового стану з метою виявлення резервів підвищення ліквідності, платоспроможності та прибутковості, розробки прогнозів фінансового стану на перспективу чи його оздоровлення, то кредитори й інвестори оцінюють фінансовий стан з метою мінімізації своїх ризиків за позиками та внесками, а також для необхідного диференціювання відсоткових ставок.

Отже, якісна оцінка фінансового стану є необхідною умовою для ефективного управління підприємством, для розміщення та використання ресурсів підприємства. Основним значенням оцінки фінансового стану підприємства в системі антикризового управління є розробка і реалізація заходів, направлених на швидке відновлення платоспроможності, відновлення достатнього рівня фінансової стійкості підприємства, встановлення можливості підприємства продовжувати свою господарську діяльність, подальшого розвитку, забезпечення прибутковості і зростання виробничого потенціалу і ухвалення відповідних рішень.

Список літератури

1. Верланов, О. Ю. Оцінка фінансового стану підприємств: питання методології та методики: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.01.08 / О. Ю. Верланов [Електронний ресурс] : – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2008/08voypmm.zip>
2. Карпенко, Г.В. Шляхи удосконалення фінансового стану підприємства // Економіка та держава. – 2008. - № 12. – С. 61-62.
3. Коробов, М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємства/ М.Я. Коробов – К.: Знання. – 2000, с. 354.
4. Косова, Т. Д. Фінансовий аналіз: навч. посібник / Т. Д. Косова. – К.: Центр учбової літератури. – 2013. – 440 с.
5. Кузьменко, Л. В. Фінансовий менеджмент: навч. посібник / Л. В. Кузьменко, В. В. Кузьмін, В. М. Шаповалова. – Вид-во Олді-плюс. – 2003 р. – 240 с. – Режим доступу: <http://www.bookz.com.ua/10/0007.htm>
6. Майстро, Р. Г. Важливість систематичного проведення аналізу фінансового стану підприємства / Р. Г. Майстро, А. А. Позднякова // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Х.: НТУ «ХПІ». – 2013. – № 20 (993) – С. 163-168.
7. Ніколаєва, Т. П. Фінанси підприємств / Т. П. Ніколаєва. – М.: Вид. центр ЕАОИ. – 2003 – 158 с. – [Електронний ресурс] : – Режим доступу: <http://www.ec-study.com/ua/literature/b001166.htm>
8. Осмоловский, В.В. Теория анализа хозяйственной деятельности. – Минск: Новое знание. – 2001. – ст.188.
9. Поддєрьогін, А. М. Фінанси підприємств : підручник / А. М. Поддєрьогін [Електронний ресурс] – 6-е вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2008. [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://enbv.narod.ru/text/Econom/fp/str/21.html>.
10. Савицька, Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства / Г. В. Савицька. – К.: Знання, 2007. – 668 с.
11. Савицкая, Г.В. Анализ хозяйственной деятельности/ Г.В. Савицкая. – М.: ИНФРА-М. – 2003, с. 169.
12. Слав'юк Р. А. Фінанси підприємств [Текст] : навч.посібник / Р. А. Слав'юк.– К.: ЦУЛ, 2002. – 460 с.
13. Тарасенко, Н.В. Економічний аналіз діяльності промислового підприємства/ Н. В. Тарасенко - 2-ге вид., стер. – К.: Алерта, 2003. – 485 с.
14. Філімоненков, О. С., Дема Д. І. Фінанси підприємств: Підручник. – К.: Алерта, 2009. – 496 с.
15. Фінансовий словник-довідник / М. Я. Дем'яненко, Ю. Я. Лузан та ін.: за редакцією Дем'яненка М.Я. – К.: ІАЕУААН. – 2003. – С.507.

16. Шеремет, А. Д. Методика фінансового аналізу/ А. Д. Шеремет, Р. С. Сайфулін, Е. В. Негашев– М.: ИНФА. – 2001, С. 208.

Одержано 20.12.16

УДК 657

О.С. Міліченко, студ. гр. ОП-15-м

Кіровоградський національний технічний університет

Повноваження контролюючих органів у частині стягнення податкового боргу

У статті згруповано та представлено визначення термінів, які стосуються процедур стягнення податкового боргу. Наведено права та обов'язки контролюючих органів у частині стягнення податкового боргу. Описано порядок призначення податкових керуючих у процедурі стягнення податкового боргу, а також визначено їх повноваження.

податковий борг, стягнення податкового боргу, податковий керуючий, контролюючі органи

Вітчизняне законодавство визначає податковий борг, як суму узгодженого грошового зобов'язання (з урахуванням штрафних санкцій за їх наявності), але не сплаченого платником податків у встановлений ПКУ строк, а також пеню, нараховану на суму такого грошового зобов'язання.

У табл. 1 згруповано та представлено визначення термінів, які стосуються процедур стягнення податкового боргу. Органами стягнення податкового боргу є виключно контролюючі органи, уповноважені здійснювати заходи щодо забезпечення погашення податкового боргу та недоїмки зі сплати єдиного внеску у межах повноважень, а також державні виконавці у межах своїх повноважень. Стягнення податкового боргу та недоїмки зі сплати єдиного внеску за виконавчими написами нотаріусів не дозволяється.

© О.С. Міліченко, 2016

Таблиця 1 – Визначення термінів, які стосуються процедур стягнення податкового боргу

Поняття	Визначення
адміністративний арешт майна платника податків	винятковий спосіб забезпечення виконання платником податків його обов'язків, визначених законом
адміністрування податків, зборів, митних платежів, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та інших платежів відповідно до законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи	сукупність рішень та процедур контролюючих органів і дій їх посадових осіб, що визначають інституційну структуру податкових та митних відносин, організовують ідентифікацію, облік платників податків і платників єдиного внеску та об'єктів оподаткування, забезпечують сервісне обслуговування платників податків, організацію та контроль за сплатою податків, зборів, платежів відповідно до порядку, встановленого законом
безнадійний податковий борг	<ul style="list-style-type: none"> податковий борг платника податку, визнаного в установленому порядку банкрутом, вимоги щодо якого не були задоволені у зв'язку з недостатністю майна банкрута; податковий борг фізичної особи, яка: визнана у судовому порядку неісдатною, безвісно відсутньою або оголошена померлою, у разі недостатності майна, на яке може бути звернуто стягнення згідно із законом; померла, у разі недостатності майна, на яке може бути звернуто стягнення згідно із законом; понад 720 днів перебуває у розшуку; податковий борг платника податків, стосовно якого минув строк давності, встановлений ПКУ; податковий борг платника податків, що виник внаслідок обставин непереборної сили (форс-мажорних)

Поняття	Визначення
	обставин); <ul style="list-style-type: none"> - податковий борг платника податків, щодо якого до Державного реєстру внесено запис про його припинення на підставі рішення суду, а для банків - на підставі рішення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб про затвердження звіту про завершення ліквідації банку або рішення НБУ про затвердження ліквідаційного балансу, ухвалення остаточного звіту ліквідатора і завершення ліквідаційної процедури.
відчуження майна	будь-які дії платника податків, унаслідок вчинення яких такий платник податків у порядку, передбаченому законом, втрачає право власності на майно, що належить такому платнику податків, або право користування, зокрема, природними ресурсами, що у визначеному законодавством порядку надані йому в користування
надміру сплачені грошові зобов'язання	суми коштів, які на певну дату зараховані до відповідного бюджету понад нараховані суми грошових зобов'язань, граничний строк сплати яких настав на таку дату
погашення податкового боргу	зменшення абсолютного значення суми такого боргу, підтверджене відповідним документом
податкова вимога	письмова вимога контролюючого органу до платника податків щодо погашення суми податкового боргу
податковий борг в міжнародних правовідносинах	грошове зобов'язання з урахуванням штрафних санкцій, пені за їх наявності та витрат, пов'язаних з його стягненням, несплачене в установленний строк, що на підставі відповідного документа іноземної держави є предметом стягнення, яке може бути звернуто відповідно до міжнародного договору України
податкова застава	спосіб забезпечення сплати платником податків грошового зобов'язання та пені, не сплачених таким платником у строк, визначений ПКУ. У разі невиконання платником податків грошового зобов'язання, забезпеченого податковою заставою, орган стягнення у порядку, визначеному ПКУ, звертає стягнення на майно такого платника, що є предметом податкової застави
податкове	сума коштів, яку платник податків, у тому числі

Поняття	Визначення
зобов'язання	податковий агент, повинен сплатити до відповідного бюджету як податок або збір на підставі, в порядку та строки, визначені податковим законодавством (у тому числі сума коштів, визначена платником податків у податковому векселі та не сплачена в установлений законом строк)
податкове повідомлення-рішення	письмове повідомлення контролюючого органу (рішення) про обов'язок платника податків сплатити суму грошового зобов'язання, визначену контролюючим органом у випадках, передбачених ПКУ та іншими законодавчими актами, контроль за виконанням яких покладено на контролюючі органи, або внести відповідні зміни до податкової звітності
податкове повідомлення в міжнародних правовідносинах	письмове повідомлення контролюючого органу про обов'язок платника податків сплатити суму грошового зобов'язання, визначену документом іноземної держави, за яким здійснюється погашення такої суми грошового зобов'язання відповідно до міжнародного договору України
розстрочення, відстрочення грошових зобов'язань або податкового боргу	перенесення строків сплати платником податків його грошових зобов'язань або податкового боргу під проценти, розмір яких дорівнює розміру пені, визначеному пунктом 129.4 статті 129 ПКУ
штрафна санкція (фінансова санкція, штраф)	плата у вигляді фіксованої суми та/або відсотків, що справляється з платника податків у зв'язку з порушенням ним вимог податкового законодавства та іншого законодавства, контроль за дотриманням яких покладено на контролюючі органи, а також штрафні санкції за порушення у сфері зовнішньоекономічної діяльності

Відповідно до ст. 41 ПКУ контролюючими органами є органи доходів і зборів – центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування єдиної державної податкової, державної митної політики в частині адміністрування податків і зборів, митних платежів та реалізує державну податкову, державну митну політику, забезпечує формування та реалізацію державної політики з адміністрування

єдиного внеску, забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями при застосуванні податкового та митного законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску, його територіальні органи [1].

Відповідно до ст. 20 ПКУ контролюючі органи у частині стягнення податкового боргу наділені такими правами:

- приймати рішення про розстрочення та відстрочення грошових зобов'язань або податкового боргу, а також про списання безнадійного податкового боргу у порядку, передбаченому законодавством;

- звертатися до суду щодо зупинення видаткових операцій платника податків на рахунках такого платника податків у банках та інших фінансових установах (крім операцій з видачі заробітної плати та сплати податків, зборів, єдиного внеску, а також визначених контролюючим органом грошових зобов'язань платника податків, погашення податкового боргу), у тому числі при недопущенні посадових осіб контролюючих органів до обстеження територій та приміщень;

- звертатися до суду, якщо платник податків перешкоджає виконанню податковим керуючим повноважень, визначених ПКУ, щодо зупинення видаткових операцій на рахунках платника податків шляхом накладення арешту на цінні папери та/або кошти та інші цінності такого платника податків, що знаходяться в банку (крім операцій з видачі заробітної плати та сплати податків, зборів, єдиного внеску, а також визначених контролюючим органом грошових зобов'язань платника податків, погашення податкового боргу), та зобов'язання такого платника податків виконати законні вимоги податкового керуючого, передбачені ПКУ;

- звертатися до суду щодо накладення арешту на кошти та інші цінності, що знаходяться в банку, платника податків, який має податковий борг, у разі якщо у такого платника податків відсутнє майно та/або його балансова вартість менша суми податкового боргу, та/або таке майно не може бути джерелом погашення податкового боргу;

- звертатися до суду щодо стягнення коштів платника податків, який має податковий борг, з рахунків у банках, що обслуговують такого платника податків, на суму податкового боргу або його частини;

- звертатися до суду щодо стягнення з дебіторів платника податків, який має податковий борг, сум дебіторської заборгованості,

строк погашення якої настав та право вимоги якої переведено на контролюючий орган, у рахунок погашення податкового боргу такого платника податків;

- звертатися до суду із заявами щодо порушення справ про банкрутство.

Керівник контролюючого органу за місцем реєстрації платника податків, що має податковий борг, призначає такому платнику податків податкового керуючого. Податковий керуючий повинен бути посадовою (службовою) особою контролюючого органу. Порядок призначення та звільнення, а також функції та повноваження податкового керуючого визначає центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику. Податковий керуючий описує майно платника податків, що має податковий борг, в податкову заставу, здійснює перевірку стану збереження майна, яке перебуває у податковій заставі, проводить опис майна, на яке поширюється право податкової застави, для його продажу у випадках, передбачених ПКУ, одержує від боржника інформацію про операції із заставленим майном, а в разі його відчуження без згоди контролюючого органу (за умови, коли наявність такої згоди має бути обов'язковою згідно з вимогами ПКУ) вимагає пояснення від платника податків або його службових (посадових) осіб. У разі продажу в рахунок погашення податкового боргу майна платника податків, на яке поширюється право податкової застави, податковий керуючий має право отримувати від такого платника податків документи, що засвідчують право власності на зазначене майно.

У разі якщо платник податків, що має податковий борг, перешкоджає виконанню податковим керуючим повноважень, визначених ПКУ, такий податковий керуючий складає акт про перешкоджання платником податків виконанню таких повноважень у порядку та за формою, що встановлюються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику.

Контролюючий орган звертається до суду щодо зупинення видаткових операцій на рахунках платника податків та зобов'язання такого платника податків виконати законні вимоги податкового

керуючого, передбачені ПКУ. Строк, на який можуть бути зупинені видаткові операції, визначається судом, але не більше двох місяців.

Зупинення видаткових операцій на рахунках платника податків може бути достроково скасовано за рішенням податкового керуючого або суду.

Список літератури

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс] – режим доступу: zakon.rada.gov.ua

Одержано 11.11.16

УДК 336.64

С.П. Попова, асист., А.В. Пилипенко, магістр гр. ФК-15МЗ

Кіровоградський національний технічний університет

Методи оцінки та шляхи стабілізації фінансового стану підприємства

У статті досліджуються методи та прийоми аналізу фінансового стану підприємства, пропонуються заходи щодо його стабілізації.

фінансовий стан підприємства, платоспроможність, методи аналізу фінансового стану, математичні моделі, прийоми фінансового аналізу, стабілізація фінансового стану

За нестійких умов розвитку економіки зростає залежність підприємств від інфляційних процесів, надійності контрагентів, складних організаційно-правових умов функціонування. Це зумовлює особливу увагу до оцінки фінансового стану підприємства як домінантного важеля виявлення слабких та сильних позицій підприємства, його фінансових резервів. Комплексне дослідження всіх аспектів фінансової діяльності дозволяє підвищити ефективність управління господарськими суб'єктами та зменшити негативний вплив зовнішніх та внутрішніх факторів.

© С.П. Попова, А.В. Пилипенко, 2016

Уміння здійснювати ефективне управління фінансовим станом підприємства залежить не лише від мети його проведення, а й від доцільності використання того чи іншого методу його оцінки, адаптації до сучасного етапу і цілей розвитку, а також вимог, що висуваються зовнішніми суб'єктами господарювання, інвестиційним і податковим середовищем. Це визначає наукове й практичне значення дослідження наявних методів оцінки фінансового стану підприємства та пошуку шляхів його стабілізації.

Серед науковців, які в своїх роботах приділяли значну увагу дослідженню значення та особливостей оцінювання фінансового стану на підприємстві, а також питанням пошуку шляхів підвищення його фінансової стабільності, слід виділити таких, як І.Т. Балабанов, І.О. Бланк, Ю. Брігхем, Л. Гапенські, К.В. Ізмайлова, Т.Р. Карлін, В.В. Ковальов, М. Крейніна, Л.А. Лахтіонова, О.М. Поддєрьогін, Г.В. Савицька, В.Т. Савчук, Р.С. Сайфулін, О.С. Стоянова, О.О. Терещенко, А.Д. Шеремет та ін. Однак, незважаючи на значний науковий доробок вітчизняних та зарубіжних вчених і практиків з даної теми, ряд важливих проблем організації та методики аналізу фінансового стану підприємств, заходів його стабілізації вимагають подальших досліджень, глибокого вивчення і формування нових підходів та напрямів покращення з урахуванням вимог сучасного менеджменту.

Окремі спроби систематизації існуючих підходів були зроблені О.О. Терещенко [10] однак і вони не охоплюють усіх існуючих методик аналізу фінансового стану, що свідчить про те, що методологічно-практичний інструментарій діагностики потребує значних удосконалень та систематизації.

Метою статті є дослідження існуючих методичних підходів до оцінки фінансового стану підприємства та розробка напрямів досягнення стабільного фінансового стану.

Фінансовий стан треба систематично і всебічно оцінювати з використанням різних методів, прийомів та методик аналізу. Це уможливить критичну оцінку фінансових результатів діяльності підприємства як у статичній за певний період, так і в динаміці – за низку періодів, дасть змогу визначити “больові точки” у фінансовій діяльності та способи ефективного використання фінансових ресурсів, їх раціонального розміщення [2].

Своєчасна та об'єктивна діагностика фінансового стану підприємства різноманітних форм власності набуває особливого значення, оскільки жодний власник не повинен нехтувати потенційними можливостями підвищення рівня конкурентоздатності підприємства, які можна виявити, тільки своєчасно й об'єктивно провівши діагностику фінансового стану підприємства [11]. Якість аналізу фінансового стану підприємства залежить від використовуваної методології, компетенції керівника, що приймає управлінське рішення, а також від достовірної звітності підприємства. Якість здійсненого фінансового аналізу визначає ефективність управлінських рішень, а відтак і результативність діяльності підприємства в цілому.

Як відомо, оцінка фінансового стану підприємств здійснюються безпосередньо за низкою методик, розроблених міністерствами (відомствами), Національним Банком України та комерційними банками. Основу таких методичних підходів до оцінки фінансового стану підприємств було закладено ще з 1998 року, Агентством з питань запобігання банкрутству підприємств та Державною податковою адміністрацією України. Удосконалені варіанти останньої розробки представлено Методичними рекомендаціями з аналізу фінансово-господарського стану підприємств та організацій у 2000—2003 роках. Для підприємств, що підлягають приватизації, Міністерством фінансів та Фондом державного майна України у 2001 році розроблено окреме Положення про порядок здійснення аналізу їхнього фінансового стану [6].

Наукові джерела пропонують безліч методичних підходів щодо оцінки фінансового стану підприємств, які можна розподілити на:

- методи, засновані на аналізі балансу підприємства (горизонтальний, вертикальний, трендовий аналіз, метод фінансових коефіцієнтів тощо);
- евристичні методи, що засновані на неформальних, інтуїтивних підходах та узагальненні досвіду розв'язання аналогічних завдань та методи експертних оцінок;
- економіко-математичні методи.

Горизонтальний аналіз полягає у визначенні абсолютних і відносних змін величин різних статей балансу та показників фінансової звітності підприємства за звітний період.

Вертикальний аналіз передбачає визначення питомої ваги окремих статей у загальній валюті балансу за звітний період.

Коефіцієнтний аналіз полягає у вивченні рівня і динаміки відносних показників фінансового стану, які розраховуються як відношення величин балансових статей чи інших абсолютних показників фінансової звітності, порівнюючи їх із базовими даними або нормативними.

Трендовий аналіз полягає у порівнянні кожної позиції звітності з рядом попередніх періодів та визначення тренду, тобто основної тенденції динаміки показників, очищеної від впливу індивідуальних особливостей окремих періодів (за допомогою тренду здійснюється екстраполяція найважливіших фінансових показників на перспективний період, тобто перспективний прогнозний аналіз фінансового стану).

Порівняльний аналіз – внутрішньогосподарський аналіз зведених показників звітності за окремими показниками самого підприємства та його дочірніх підприємств (філій), а також міжгосподарський аналіз показників даної фірми порівняно з показниками конкурентів або із середньогалузевими та середніми показниками. В основі багатовимірного порівняльного аналізу лежить метод евклідових відстаней, який враховує не тільки абсолютні величини показників кожного підприємства, але і ступінь їх наближення до показників підприємства-еталона. Для цього необхідно координати порівнюваних підприємств представити у частках відповідних координат підприємства-еталона.

Факторний аналіз полягає у виявленні причин зміни абсолютних і відносних фінансових показників, а також у визначенні впливу причин (факторів) на зміну фінансового показника, який аналізують.

Нині самим розповсюдженим у використанні при оцінці фінансового стану підприємства є коефіцієнтний метод, що базується на розрахунку системи коефіцієнтів, які свідчать про стан в різних аспектах діяльності підприємства і дають можливість виявити слабкі місця в його діяльності ще на початковому етапі. Як правило, оцінка проводиться за групами показників майнового стану, фінансової стійкості, платоспроможності і ліквідності, прибутковості, ділової активності. Основними його недоліками є відсутність або недостатнє обґрунтування граничних значень більшості показників, недостатня

інтерпретація термінології та показників, прийнятих у зарубіжних фірмах до специфіки українських підприємств, розгляд показниками лише окремих сторін діяльності підприємства.

Зважаючи на загальне охоплення і глибину аналізу фінансового стану слід виділити експрес – аналіз та комплексний аналіз. Експрес-аналіз полягає у читанні звітності, вивченні абсолютних показників діяльності підприємства, проведенні горизонтального, вертикального та трендового аналізу. Комплексний аналіз передбачає всебічну оцінку фінансово-господарської діяльності з використанням різних методів обробки фінансової інформації. Основною відмінністю між експрес-аналізом і комплексним аналізом фінансового стану є ступінь деталізації аналітичних розрахунків.

Останні роки набули поширення методики, що надають можливість інтерпретації результатів оцінки фінансового стану на основі одного узагальнюючого показника. Але їх різноманітня, відсутність певної систематизації, чіткого алгоритму здійснення розрахунків та умов застосування ускладнюють їх використання у практичній діяльності підприємств.

Крім того, істотною проблемою використання більшості методик є відсутність нормативних значень фінансових показників, що враховують галузеві особливості функціонування підприємств, статичність фінансового аналізу, непридатність деяких західних методик до вітчизняних умов господарювання, низький рівень інформативності фінансової звітності.

У міжнародній практиці для оцінки фінансового стану широко використовують математичні моделі, за допомогою яких формують узагальнений показник. Вони застосовуються для аналізу основних положень функціонування та розвитку підприємства; логічного обґрунтування економічних залежностей, що були виявлені в результаті проведеного аналізу економічних явищ та процесів на підприємстві; для отримання якісних висновків відносно підвищення ефективності функціонування підприємства та його подальшого розвитку.

На особливу увагу заслуговують моделі Альтмана, Таффлера, Ліса, Чессера та ін. Їх переваги: невелика кількість показників, що забезпечують високу точність результатів, за незначних затрат трудомісткості; можливість поєднувати різноманітні об'єкти;

інформація для розрахунку всіх показників є доступною (відображається в основних формах фінансової звітності); є можливість прогнозування банкрутства, визначення зони ризику, у якій перебуває підприємство.

Проте дані моделі показують правдиві результати лише в тих конкретних умовах, для яких вони розроблені. Використання таких моделей в Україні було б можливим за повної відповідності бухгалтерського обліку, фінансової звітності і показників міжнародній практиці та стабільній діяльності вітчизняних підприємств. У зв'язку з наявними відмінностями показники вітчизняних підприємств, введені в модель, повинні мати інші критеріальні значення. Адже величина цих коефіцієнтів істотно впливає на результати розрахунків і правильність висновків про фінансовий стан підприємства [7].

Окрім того, будь-яка модель даватиме надійні результати лише за незмінності (постійності) умов функціонування об'єктів, котрі досліджуються, що не характерно для вітчизняних підприємств, що не може не вплинути як на коефіцієнти моделі, так і на її критичні значення, які слугують для оцінки фінансового стану підприємства і прогнозування можливості його банкрутства.

На теперішній час не існує універсальної методики оцінювання фінансового стану підприємства, яка б враховувала мету фінансового аналізу, постійно змінюваний склад множини оцінювальних параметрів, який змінюється відповідно до умов розвитку внутрішнього та зовнішнього економічного середовища, а також розмірність, специфіку підприємства конкретної галузі й умов, у яких воно функціонує.

В практичній діяльності також використовуються наступні методи оцінки фінансового стану підприємства:

1. Комплексний метод оцінки аналізує і групує показники за двома напрямками: стійкого фінансового стану й незадовільного. За допомогою цього методу можна відокремити проблемні напрямки в діяльності підприємства та виявити причини. Метод достатньо трудомісткий, на його основі важко зробити висновки щодо фінансового стану підприємства, оскільки йому притаманні усі недоліки й коефіцієнтного методу.

2. Інтегральний метод розглядає оцінку фінансового стану підприємства на базі розрахунку інтегрального показника, який

формується в узагальнюючий показник за напрямками рівнів платоспроможності, фінансової незалежності та якості активів.

3. Безбитковий метод передбачає розрахунок величини операційного важеля та оцінку фінансового стану підприємства показником запасу фінансової стійкості, однак він не дає повної оцінки стану підприємства.

4. Рівноважний метод заснований на досягненні рівноваги між ліквідними потоками у сфері господарсько-інвестиційної і фінансової діяльності підприємства.

Розглянувши вище наведені методи, які використовуються для оцінки фінансового стану підприємства, ми бачимо, що існує велика кількість різноманітних методик, проте жодна з них не адаптована до сучасної економічної ситуації України. Проблема удосконалення наявних та розробки нових методик аналізу потребує подальшого дослідження у зв'язку з постійною зміною умов функціонування вітчизняних підприємств, вони дадуть змогу отримати реальну інформацію про фінансове становище підприємства, про вплив факторів оточуючого економічного середовища, дозволить найбільш повно оцінити характер використання ресурсів підприємства, забезпечить зовнішніх і внутрішніх користувачів об'єктивною і повною інформацією для прийняття тактичних і стратегічних рішень.

Недосконалість методів оцінки фінансового стану підприємства – це не єдина проблема сьогодення. Існують також труднощі проведення аналізу фінансового стану, що обумовлено нестабільністю економіки, кризовим станом, політичною невизначеністю. В умовах постійної зміни інформації багато фінансово-економічних показників розрахованих на певний час, можуть надалі втратити свою цінність для аналізу у зв'язку з нестабільністю національної валюти.

Фінансовий стан господарства може бути стійким, нестійким (передкризовим) і кризовим. Здатність підприємства своєчасно проводити розрахунки, фінансувати свою діяльність на розширеній основі, переносити непередбачені потрясіння і підтримувати свою платоспроможність в несприятливих обставинах, свідчить про його стабільний фінансовий стан і навпаки.

Стабілізація фінансового стану підприємства є одним із напрямів управління його діяльністю і передбачає формування оптимальної структури капіталу, мінімізацію ризику зниження фінансової

стійкості, забезпечення здатності підприємства в повному обсязі розраховуватися за своїми зобов'язаннями, його спроможність здійснювати розширене відтворення на власній фінансовій основі [9].

Для підприємства першим рівнем стабілізації фінансового стану є досягнення такого рівня фінансової стійкості, як самофінансування виробничо-господарської діяльності у режимі простого відтворення. Це означає, що на даному рівні стабілізації забезпечується стійкість як протидія спаду обсягів виробництва і руйнації ресурсного потенціалу. Більш високим рівнем стабілізації фінансового стану є забезпечення фінансової стійкості, яка зумовлює поступальне економічне зростання і перехід до розширеного відтворення [9].

Так як багато вітчизняних підприємств перебувають у кризовому стані та мають незадовільний фінансовий стан, необхідно розглянути основні напрямки, що можуть позитивно виправити ситуацію та підвищити загальний фінансовий стан підприємств.

Першочерговим етапом у покращанні фінансового стану українських підприємств є пошук оптимального співвідношення власного і позикового капіталу, яке б забезпечило мінімальний фінансовий ризик за максимальної рентабельності власного капіталу. Оптимізація ліквідності підприємства реалізується за допомогою оперативного механізму фінансової стабілізації – системи заходів, спрямованих, з одного боку, на зменшення фінансових зобов'язань, а з іншого, на збільшення грошових активів, що забезпечують ці зобов'язання [8, с.134].

Удосконалення фінансового стану підприємства можливе за рахунок збільшення вхідних та зменшення вихідних грошових потоків. Підвищення розмірів вхідних грошових потоків можливе за рахунок: збільшення виручки від реалізації; продажу частини основних фондів; рефінансування дебіторської заборгованості. Скорочення вихідних грошових потоків можливе за рахунок: зниження витрат, які відносяться на собівартість продукції; зниження витрат, які покривають за рахунок прибутку.

Основним заходом покращення фінансового стану є збільшення виручки від реалізації, розмір якої залежить від: обсягів реалізації продукції; ціни одиниці продукції, що реалізується.

Щоб збільшити обсяги реалізації, треба максимально активізувати збутову діяльність підприємства. Стимулювати збут

можна різними методами. Бажаний результат можна отримати наданням знижок покупцям, помірними зменшеннями цін, застосуванням масової реклами. Не існує для всіх підприємств єдиного рецепту збільшення обсягів реалізації. Тип заходів залежить від особливостей конкретного підприємства та обраної ним стратегії маркетингу.

Також одним із важливих шляхів удосконалення фінансового стану є мобілізація внутрішніх резервів. Це: проведення реструктуризації активів підприємства; сукупність заходів, пов'язаних зі зміною структури та складу активів балансу; перетворення в грошову форму наявних матеріальних та фінансових активів підприємства [5].

Внутрішні резерви підприємства складаються з явних та прихованих. Виявлення явних резервів здійснюється через ліквідацію: втрат окремих видів ресурсів, перевищення норм їх витрачання.

Приховані резерви – частина капіталу, що ніяк не відображена в балансі. Розмір прихованих резервів балансу дорівнює різниці між балансовою вартістю окремих майнових об'єктів підприємства та їх реальною вартістю. Шляхами покращення фінансового стану підприємства через виявлення прихованих резервів є: здача в оренду основних фондів, які не повною мірою використовуються у робочому процесі; використання зворотного лізингу.

Ще одним напрямком покращення фінансового стану підприємства є збільшення грошових коштів на розрахунковому рахунку підприємства, що збільшить коефіцієнт абсолютної ліквідності і дозволить підприємству брати довго- і короткострокові позики в банку для фінансування поточної діяльності, які видаються лише платоспроможним підприємствам, в яких коефіцієнт абсолютної ліквідності відповідає нормі. Збільшення грошових коштів можна забезпечити знову ж таки за рахунок реалізації зайвих виробничих і невиробничих фондів, здачі їх в оренду.

Слід відмітити, що фінансовий стан підприємства не може бути стійким, якщо воно не отримує прибутку у розмірах, що забезпечують необхідний приріст фінансових ресурсів, спрямованих на зміцнення матеріально-технічної бази підприємства та їх соціальної сфери.

Пошук резервів, які можуть бути використані для покращення фінансового стану підприємства, проводиться шляхом ґрунтовного

аналізу всіх складових його діяльності [1, с.94].

Система заходів для підтримки фінансового стану на високому рівні повинна передбачати:

- постійний моніторинг зовнішнього і внутрішнього станів підприємства;
- розробку заходів із зниження зовнішньої вразливості підприємства;
- розробку підготовчих планів при виникненні проблемних ситуацій, здійсненні попередніх заходів для їхнього забезпечення;
- впровадження планів практичних заходів при виникненні кризової ситуації, прийняття ризикових і нестандартних рішень у випадку відхилення розвитку ситуації;
- координацію дій всіх учасників і контроль за виконанням заходів та їхніми результатами [4, с.59].

Отже, під час фінансового аналізу підприємства можуть використовуватися найрізноманітніші прийоми, моделі та методи аналізу. Їх кількість та діапазон використання залежать від поставленої мети та визначаються завданнями аналізу у кожній окремій ситуації.

Заходи, спрямовані на покращення фінансового стану підприємства, можуть містити в собі: вивчення попиту на продукцію, що випускається, з метою розширення ринку; аналіз складових собівартості продукції і визначення шляхів її зниження; збуту переорієнтації на випуск іншої продукції; виявлення наднормативних запасів матеріальних цінностей для залучення їх в господарський оборот або реалізації; вивчення руху дебіторської заборгованості з метою її зменшення; вивчення можливості одержання довгострокових кредитів; аналіз складових короткострокової дебіторської заборгованості і можливості її зменшення; аналіз складових першочергових платежів із прибутку з метою недопущення нерациональних виплат; контроль за фінансовим станом підприємства і дотриманням виробленої фінансової стратегії.

Перелік заходів з покращення фінансового становища є індивідуальним для кожного з підприємств та залежить від сфери в якій ведеться бізнес, груп продукції, кон'юнктури ринку, регіональної інфраструктури, системи управління підприємством, структури витрат на виробництво і управління, техніко-технологічних особливостей та

інших факторів. Це приводить до необхідності постійного, систематичного ведення фінансового аналізу на підприємстві та вдосконалення методів його проведення, побудови математичних моделей та формування прогнозів перспектив розвитку [3].

Список літератури

1. Аверіна, М.Ю. Аналіз та оцінка фінансового стану підприємства: шляхи покращення / М. Ю Аверіна // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – №9. – С. 92-100.
2. Бойчик, І. М. Економіка підприємства [Текст] : навч. посіб. / І. М. Бойчик. – 2-е вид., доповн., перероб. – К.: Атіка, 2007. – 528 с.
3. Комариця Л.Л., Кіцак Ю.Г. Аналіз фінансового стану підприємства у кризових умовах економіки [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.rusnauka.com/9_DN_2010/Economics/61392.doc.htm.
4. Конєва Н.О., Шаповалова І.О. Шляхи покращення фінансового стану підприємств [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://mdu.edu.ua/spaw2/uploads/files/16_13.pdf.
5. Марцин, В.С. Надійність, платоспроможність та фінансова стійкість - основні складові оцінки фінансового стану підприємства // Економіка, фінанси, право. – К.: Вища школа, 2009. – №7. – С. 26-29.
6. Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій: Наказ агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій № 22 від 23 лютого 1998 р.
7. Мец, В.О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства: навч. пос. – К.: Вища школа, 2003. – С. 128.
8. Рудницька О.М., Біленська Я.Р. Шляхи покращення фінансового стану українських підприємств / О.М.Рудницька, Я.А. Біленська // Вісник “Логістика”, Львів: Вид-во НУ ЛП, 2009. – № 649. – С. 132-138.
9. Семенович, Т.А. Організаційно-економічний механізм стабілізації фінансового стану транспортних підприємств: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.01 / Т.А. Семенович; Нац. транспорт. ун-т. – К., 2005. – 20 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe
10. Терещенко, О.О. Антикризове фінансове управління на підприємстві: Монографія. – К.: КНЕУ, 2004. – 268 с.
11. Фінанси підприємств: Підручник / А.М. Поддєрьогін, М.Д. Білик, Л.Д. Буряк та ін.; Кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – 5-те вид., перероб. та допов. – К.: КНЕУ, 2004. – 546с.

Одержано 20.12.16

УДК 331.108.5

Ю.І.Мережана, ст. гр. УП - 15М *

Кіровоградський національний технічний університет

Роль стимулювання праці у підвищенні ефективності системи управління персоналом

В статі розглянуто актуальні питання стимулювання персоналу, визначені чинники впливу на ефективність діяльності підприємства, окреслено визначальну роль саме матеріального стимулювання, як фактору підвищення продуктивності праці. Детально розглянуто функції стимулювання праці: економічна, соціальна та соціально-психологічна.

стимулювання праці, підвищенні ефективності, управління персоналом, заохочення працівників

Сучасний етап економічних реформ в Україні характеризується тим, що підприємства працюють в динамічному середовищі зростаючих вимог різних суспільних груп. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває створення ефективної системи стимулювання працівників. По суті, ця система покликана створити новий стимулюючий механізм трудової активності персоналу на підприємствах всіх форм власності та організаційно-правових форм діяльності.

Стимулювання – це процес зовнішнього впливу на людину для спонукання її до конкретних дій або процес, що спрямований на усвідомлене пробудження в неї певних мотивів та цілеспрямованих дій [3].

Стимулювання праці – один із загальних способів соціального управління, впливу на поведінку, діяльність індивідів, соціальних груп, трудових колективів. Стимулювання й соціальний контроль містять у собі зовнішні спонукання й елементи трудової ситуації.

© Ю.І.Мережана, 2016

* Науковий керівник: канд.екон.наук, доц. І.М. Сочинська

До них відносяться умови, що безпосередньо визначають заробітну плату, організацію і зміст праці, тощо. Під стимулюванням праці звичайно розуміють вплив на трудову поведінку працівника через створення особистісних значимих умов (трудова ситуація), що спонукають його діяти певним чином. Тим самим створюються, з одного боку, сприятливі умови для задоволення потреб працівника, з іншого боку, забезпечується трудова поведінка, необхідна для успішного функціонування підприємства, тобто відбувається своєрідний обмін діяльністю [7].

Поняття "стимулювання праці" містить всі використовувані в управлінні методи мотивації, впливу, винагороди, зокрема адміністративні, економічні (матеріальні), соціально-психологічні. При цьому, адміністративні методи стимулювання праці припускають вплив на індивіда, групу за допомогою наказів, видачі завдань і т.п. Це такий метод, коли необхідний суб'єктові керування трудовою поведінкою результат досягається за рахунок того, що для суб'єкта праці "збитки" від можливих санкцій за невиконання перевищують витрати на виконання завдання. У свою чергу, економічне, матеріальне стимулювання праці припускає включення в стимулювання вартісних важелів залучення людей до праці, тобто безпосередній економічний вплив на неї, забезпечення особистої й групової зацікавленості суб'єктів праці в матеріальному заохоченні. Тут застосовуються як безпосередні (заробітна плата, премії, доходи від прибутку й т.п.), так і опосередковані (ціни, податки, кредити) важелі регулювання трудової поведінки [9].

Основною метою управління стимулюванням праці є забезпечення зростання доходів персоналу та диференціації їх виплат відповідно до трудового внеску окремих працівників у загальні результати діяльності підприємства.

Поняття стимулювання пов'язане з поняттям виробничого колективу. При управлінні виробничим колективом основна увага повинна приділятися організації трудового процесу і стимулювання працівників. Організації управління виробничим колективом має передувати чітке формулювання поставлених перед ним завдань, головними з яких є виробництво продукції, робіт, послуг і реалізація на основі отриманого прибутку соціальних і економічних інтересів

найманих працівників та інтересів майна підприємства, організація стимулювання працівників за результатами виконаної роботи.

Говорячи про стимулювання найманих працівників, ми маємо на увазі всіх працівників підприємства, а не тільки робітничий персонал. У зв'язку з цим необхідно розділяти поняття "ефективність праці" і "продуктивність праці" працівників. Продуктивність праці працівників визначається не тільки зусиллями самого працівника, а й залежить від інших причин: введення нової техніки і технології, застосування нових видів сировини і матеріалів, впровадження більш досконалих форм організації виробництва і праці. Ефективність же праці працівників цілком залежить від них самих, від їхніх особистих якостей і здібностей при інших рівних умовах [1].

Стимулювання реалізується через створення умов трудової ситуації, що спонукають особистість діяти належним чином. Трудова ситуація включає у собі умови діяльності, безпосередньо визначають її: розмір зарплати, умови, організацію праці, його утримання і ін. ще, опосередковано, впливають на працю елементи соціальної інфраструктури: житлово-побутові умови, місце проживання.

У механізмі регулювання трудової поведінки виділяють такі функції стимулювання праці: економічну, соціальну, соціально-психологічну, моральну і виховну. Кожна з цих функцій спрямована на посилення зацікавленості працівників у напруженій праці, підвищення ефективності виробництва, формування моральних чеснот працівника, трудовій моралі.

Функції стимулювання праці характеризуються:

1. Економічна функція – покликана сприяти підвищенню ефективності виробництва. Ця функція служить предметом економічної науки й передбачає вдосконалення розподільних відносин. Один із актуальних нестиків більш повної реалізації цієї функції – диференціація заробітної плати у залежність від реальних відмінностей у праці та у її результатах.

2. Сенс соціальної функції стимулювання праці полягає у тому, що соціально-економічне становище працівників значною мірою визначається комплексом тих економічних та соціальних благ, якими володіє людина, займаючи ту чи іншу роль – позицію у системі громадського поділу праці. Стимулювання праці через диференціацію доходів впливає на соціальну структуру суспільства.

3. Соціально-психологічна функція стимулювання визначається у тому впливі, що надає вся організація системи стимулювання, формування внутрішньої злагоди працівника: його потреб, цінностей, орієнтації, установок, формування того чи іншого типу ставлення до праці.

Таким чином, стимулювання це вплив на працівника за допомогою певних факторів, що прямо залежать від потреб, які має людина. До таких факторів можна віднести певний матеріальний об'єкт, створені умови праці чи окрему ситуацію, що склалася на підприємстві. Завданням керівництва підприємства являється створення відповідних умов для розкриття потенціалу працівників що зумовило б виникнення стійкої потреби в напруженій і результативній праці. При цьому керівництво повинно враховувати конкретні ситуації, що слугують стимулами в процесі праці, враховувати не тільки особисті здібності працівників, а і їх особисті мотиви: потреби, інтереси, пріоритети, амбіції.

Проаналізувавши ситуацію, що склалася на сучасному етапі становлення соціально-трудових відносин, можна зробити висновок про необхідність дотримання певних принципів в стимулюванні працівників, серед яких можна виділити:

- 1) поєднання короткострокових і довгострокових інструментів стимулювання;
- 2) забезпечення чіткого механізму участі працівника в результатах діяльності підприємства;
- 3) заохочення працівників до створення та реалізації нововведень на підприємстві;
- 4) всебічне поєднання матеріальних і нематеріальних стимулів;
- 5) розширення неформальної комунікації.

При побудові ефективної системи стимулів праці на підприємстві доцільно спиратися на такі принципи:

- 1) першочергово необхідно виявити матеріальні та нематеріальні потреби працівників, що можуть прямо впливати на результативність їхньої роботи;
- 2) працівники підприємства повинні повною мірою володіти інформацією про діючу систему стимулів на підприємстві;

3) надані матеріальні стимули повинні бути економічно виправданими та застосовуватися тільки з урахуванням бюджету підприємства;

4) система стимулів повинна бути зрозумілою співробітникам і кожен співробітник повинен знати за що, за які заслуги йому зарахований або не зарахований той чи інший стимул.

Таким чином, стимулювання праці – визначальний чинник ефективності діяльності підприємств. Ефективне стимулювання може бути забезпечене тільки поєднанням цілого комплексу інструментів впливу на ефективність праці. Матеріальне стимулювання є один з найважливіших стимулів підвищення ефективності праці, виявлення потреб співробітників, класифікація працівників за рівнями потреб – основна передумова ефективної та продуктивної праці працівників [5].

Список літератури

1. Баран Р. Досвід закордонних країн у системі мотивації та стимулювання персоналу / Р. Баран // Регіональна економіка. – К., 2005. – № 1
2. Вдовенко Л. Матеріальне стимулювання працівників в підприємницьких структурах // Агроінком. – 2002. – № 4-7. – С. 45-47
3. Богуцький О.А. Фактори розвитку мотивації праці. Економіка АПК. – 2005. – №7. – С.46-47.
4. Воронкова В. Г. Управління людськими ресурсами: філософські засади : навч.посібник для внз / В. Г. Воронкова, А. Г. Беліченко, О. М. Попов та ін. ; ред. В. Г. Воронкова; ЗДІА. – К. : Професіонал, 2006. – 567 с.
5. Мягких І.М. Перспективні напрями мотивації як засобу підвищення ефективності праці в ринкових умовах України / І.М. Мягких // Актуальні проблеми економіки . – 2011. – №9. – С.208-216.
6. Фаина Ф. Наиболее эффективные методы мотивации персонала / Ф. Фаина // Научно-практическое издание «Менеджмент и менеджер» - 2011. – №1. – С.39-41.
7. Шаховой В.А. Мотивация трудовой деятельности: Учебно-методическое пособие, второе изд. – Москва: Альфа-Пресс, 2006.
8. Швед В.В. стимулювання праці в Україні. Аналіз існуючої ситуації / В.В. Швед // Вісник ХНУ. Економічні науки. – Хмельницький, 2006. – № 5, т.1. – С.63-67.
9. Абрамов В.М. Мотивація і стимулювання праці в умовах переходу до ринку / В.М. Абрамов, А.М. Колот, В.М. Данюк. – Одеса, 1995.

Одержано 08.12.16

УДК. 504.052: 502.34

Д.Ю. Іваніцька, студ. гр. ФК–15, Т.М. Котенко, доц., канд. екон. наук
Кіровоградський національний технічний університет

Екологічна відповідальність бізнесу та культура сучасного суспільства

Стаття присвячена проблемі, яка постає перед людством в XXI ст. Мова йде про загрозу втрати природної рівноваги, тобто здатності біосфери та її складових асимілювати наслідки антропогенного впливу на навколишнє середовище. З урахуванням цього зростає значення екологічної відповідальності бізнесу.

екологічна відповідальність бізнесу, сталий розвиток, стейкхолдери, екологічний аудит

Життя тісно пов'язане з природним середовищем. Людство з ранніх часів користується природними ресурсами для задоволення своїх потреб. Зі збільшенням винаходів, новітніх технологій, розмаху індустріалізації, зростання населення – зростає виробництво, споживання різноманітних благ, що призводить до потреби більшого використання ресурсів. Це, в свою чергу, спричиняє забруднення навколишнього середовища та погіршення якості існування всего живого: порушуються природні угруповання й ландшафти, забруднюється атмосфера, морські акваторії і прісні водойми, руйнується ґрунтовий покрив, зменшуються лісові ресурси та чисельність видів рослин і тварин, хімічні сполуки, які циркулюють у біосфері, шкодять здоров'ю людини та всьому живому. Саме вплив людини на природу нині значно перевищує здатність біосфери до саморегуляції і ставить загалом під загрозу можливість її існування як системи [1].

Постановка задачі. Суспільство повинно докорінно змінити своє ставлення до природи та її ресурсів. У наш час людство спроможне виробляти достатню кількість сільськогосподарської та промислової продукції, не завдаючи шкоди навколишньому середовищу. Досягнення науки й техніки відкривають не тільки можливості для

© Д.Ю. Іваніцька, Т.М. Котенко, 2016

задоволення потреб людини, але й створюють передумови для збереження і збільшення ресурсів Землі. Людство в змозі істотно поліпшити умови, які склалися в біосфері планети [1]. Прикладом цього є запровадження комплексних державних та міжнародних природоохоронних програм, законів та інших нормативних документів, які регламентують захист навколишнього середовища [4].

В Україні проводяться систематичні комплексні наукові дослідження навколишнього природного середовища та природних ресурсів з метою розробки наукових основ їх охорони та раціонального використання, забезпечення екологічної безпеки. Координацію та узагальнення результатів цих досліджень здійснюють Академія наук України та центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища [3].

Основний матеріал. Екологічні аспекти бізнесу знаходяться на шляху переходу країни до сталого розвитку. Таким чином, з 1970-х років людство почало активно перейматися екологічними проблемами, науковці сконцентрували свої зусилля на дослідженні причин порушення екосоціального балансу та пошуках шляхів поліпшення екологічної ситуації. Створення Шведської Національної Агенції захисту навколишнього середовища у 1967 році визнається першим нормативним кроком до вирішення екологічних проблем у світовій практиці. У 1970 році таку ж агенцію було створено у США, наслідком чого стало швидке прийняття нормативних актів щодо якості повітря та води [7, с. 109]. В 1980-х рр. почали говорити про екорозвиток, розвиток без руйнування, необхідність стійкого розвитку екосистем, тоді ж була прийнята «Всесвітня стратегія охорони природи» (ВСОП), яка вперше в міжнародному документі містила згадку стійкого розвитку. Видання «Турбота про планету Земля - Стратегія стійкого життя», яке датується жовтнем 1991 р. підкреслює, що розвиток повинен базуватися на збереженні живої природи, захисті структури, функцій і різноманітності природних систем Землі, від яких залежать біологічні види. Для цього необхідно: зберігати системи підтримки життя (життєзабезпечення), зберігати біорізноманітність і забезпечити стійке використання поновлюваних ресурсів. З'явилися дослідження з екологічної безпеки як частини національної і глобальної безпеки. Нарешті 1992 р. в Ріо-де-Жанейро

Міжнародна комісія з навколишнього середовища і розвитку визначила сталий розвиток, як розвиток, який може забезпечити потреби нинішнього покоління без завдання шкоди можливості майбутнього покоління задовольнити свої потреби [6]. Україна задекларувала своє бажання перейти на шлях сталого розвитку, підписавши Декларацію та Програму дій «Порядок денний на XXI століття». Перехідний період, в якому знаходиться Україна і зараз, пов'язаний з трьома радикальними трансформаціями – переходом від регіональної країни до суверенної держави, від тоталітаризму до демократії та від командно-адміністративної до ринкової економіки. Невирішеність і вимушена першочерговість чинників економічного зростання відсунули на задній план урахування принципів сталого розвитку в галузевій політиці та законодавстві України. Разом з тим, Україна протягом своєї досить короткої історії незалежності добровільно зробила два безпрецедентних кроки у напрямі до сталого розвитку:

- володіючи третім за потужністю арсеналом ядерної зброї у світі, Україна добровільно відмовилася від цієї зброї;

- незважаючи на енергетичну кризу, Україна закрила Чорнобильську АЕС, яка увійшла в історію найбільшою за масштабами та найстрашнішою за наслідками техногенною катастрофою. Стратегія переходу України до сталого розвитку має ґрунтуватися на аналізі тих дисбалансів, які існують в економічній, соціальній та екологічній сферах, і на подальшому визначенні шляхів їх подолання [6]. Саме тому постає питання екологічної відповідальності бізнесу.

На сьогоднішній день немає чіткого визначення сутності екологічної відповідальності бізнесу. Представниками економічних напрямів визначення сутності інтерпретується різними підходами: класичний, неокласичний, інтегрований економіко-етичний та радикально екологічний. Згідно класичного підходу, екологічна відповідальність виникла під дією екологічного законодавства: щоб уникнути санкцій, підприємства змушені були переглянути свою екологічну політику і вжити заходів для зменшення негативного впливу своєї діяльності на навколишнє середовище [7]. Згідно неокласичного підходу, екологічна відповідальність є наслідком не лише нормативно-правових обмежень, а й моральної відповідальності

виробників за заподіяння шкоди природі. Інтегрований економіко-етичний підхід передбачає врахування етичних факторів при прийнятті управлінських рішень. Радикально екологічний підхід має різні форми прояву: екофемінізм, соціальна екологія, захист прав тварин, теорія екологічних співтовариств тощо [7].

Екологічна відповідальність бізнесу передбачає прийняття зобов'язань з відшкодуванням можливої шкоди природі та суспільству внаслідок економічної діяльності. Запровадження такої відповідальності з метою досягнення сталого розвитку має стати стратегічними рішеннями, які вплинуть на внутрішній розвиток фірми, відносини між організаціями і владою. Таким чином, фірми мають зосередитися на всіх аспектах сталого розвитку – економічному, екологічному і соціальному. Йдеться про мінімізацію екологічного навантаження від розвитку та зростання підприємства [8].

Деградація природного середовища залежить як від кількості й концентрації населення, так і від обсягу виробництва та споживання. У сучасному суспільстві всі ці фактори діяли таким чином, що оточуюче середовище людини виявилось сильно забрудненим [5]. Усвідомлення важливості проблеми посилення соціальної відповідальності в управлінні підприємством сприяло появі досліджень і публікацій з цього питання. Цій проблемі присвячуються безліч досліджень аспектів екологічного стану та пошук шляхів встановлення екологічної рівноваги за рахунок посилення екологічної відповідальності підприємств.

Екологічна відповідальність бізнесу включає зобов'язання осіб, що приймають рішення, запроваджувати дії, спрямовані на захист і поліпшення стану навколишнього середовища в цілому, і які також відповідають їх власним інтересам. Більшість фірм наразі розглядає екологічну відповідальність бізнесу як законні і добровільні види діяльності, які можуть збільшити конкурентоспроможність фірми. Велике число корпорацій прагнуть дотримуватись правил екологічної відповідальності поведінки так як проявляється залежність між активною екологічною політикою корпорацій та вартістю їх акцій. Також дослідження свідчать, що близько 60% західних компаній вписали природоохоронні проекти в стратегію розвитку. Екологічно відповідальними прагнуть бути не тільки великі корпорації, але й представники малого бізнесу. За результатами досліджень Федерації

малого бізнесу встановлено, що майже 90% власників малих підприємств у Євросоюзі та Великобританії впроваджуючи елементи екологічної відповідальності у свою діяльність керуються особистими переконаннями, понад 50 % роблять це, щоб зменшити негативний вплив від свого бізнесу на навколишнє середовище [7].

Крім того, значні переваги від запровадження екологічної відповідальності бізнесу отримує держава і суспільство: вирішення частини ключових екологічних питань, відповідність нормам і стандартам світової економіки з урахуванням екологічної складової, збереження здоров'я населення та інше [8]. Держава має заохочувати добровольців різними заходами для підтримання екологічної відповідальності бізнесу. Саме покращення екологічного становища має бути першочерговим мотивом діяльності кожного підприємства. В наш час все більше компаній у світі (незалежно від сфери діяльності чи територіального розміщення) усвідомлюють цінність та конкурентні переваги екологічної відповідальності.

Суть екологічної відповідальності виявляється через три основні функції: стимулюючу, компенсаційну та превентивну, і полягає в збереженні сталого балансу економічних та екологічних інтересів у процесі господарської діяльності на базі попередження, скорочення та відновлення втрат у природному середовищі. Одним з найпоширеніших підходів до визначення екологічно відповідальної компанії є підхід, в основі якого лежать три критерії.

Ознаками дотримання екологічних зобов'язань є корпоративне бачення компанії, яке повністю відповідає концепції сталого розвитку; захист та відновлення природного середовища визначені стратегічними пріоритетами; усвідомлюється, що економічна система функціонує в рамках екосистеми, яка є обмеженою; діяльність відповідає вимогам екологічного законодавства; відповідальність за шкоду, завдану довкіллю; корпоративна культура заснована на екологічних цінностях [7].

Енергетичний та сировинний менеджмент характеризується ефективним використанням природних ресурсів; створенням та використанням відновлюваної енергії та матеріалів; системне мислення; мінімізація викидів вуглекислого газу; аналіз екологічних досягнень та пошук нових екологічних рішень; аналіз екологічних витрат та переваг.

Для ефективного залучення стейкхолдерів (група людей або індивідів, які можуть впливати на роботу організації та відчувають вплив від діяльності фірми) здійснюють інформування громадськості про екологічні наслідки своєї діяльності; відповідальність перед стейкхолдерами за діяльність; компанія враховує думки та побажання стейкхолдерів; діяльність компанії є прозорою; звіти про вплив на оточуюче середовище [7].

Взагалі, природозберігаюча діяльність різних компаній відрізняється та, разом з тим, вони намагаються дотримуватися приблизно однакового алгоритму мінімізації негативного впливу своєї діяльності на навколишнє середовище. Основними елементами екологічної відповідальності бізнесу є запровадження корпоративної екологічної політики, що констатує мінімізацію шкоди для природи, які компанії завдають своєю діяльністю. Для того, щоб розробити основні засади екологічної політики, визначити її основні напрями компанії використовують спеціальну процедуру – екологічний аудит, який дозволяє оцінити реальні масштаби екологічної шкоди від діяльності організації. Екологічний аудит проводиться компанією добровільно, допомагає визначити пріоритетні напрями екологічної політики організації як у довго-, так і в короткостроковій перспективі, та визначитися з системою заходів, що є максимально корисними для оточуючого середовища та організації [7]. Задля ефективності екологічної політики компанії також залучають працівників до екологічних ініціатив. Адже керівництво екологічно відповідальних міжнародних компаній переконане, що тільки спільними зусиллями можна вирішити екологічні проблеми.

Дійсно, існує велика кількість компонентів екологічної відповідальності спрямованих на відновлення ресурсів, збереження довкілля, поновлення і збільшення лісових ресурсів та чисельності видів рослин, тварин, очищення води, мінімізація антропогенного впливу, покращення якості життя суспільства і всього живого.

Висновки. Взагалі, екологічні проблеми, які виражаються в порушенні людством врівноваженості умов і впливів в екологічному середовищі, виникли як наслідок експлуататорського відношення людини до природи, стрімкого зростання технології, розмаху індустріалізації та зростанню населення. Видобуток природних ресурсів настільки великий, що постає питання про їхнє використання

в майбутньому [5]. Про вирішення проблем використання ресурсів майбутніми поколіннями йдеться у стратегії сталого розвитку. Відповідальне ставлення до природи сьогодні є запорукою існування людства у подальшому. Концепція екологічної відповідальності може стати вагомим інструментом у подоланні екологічних негараздів.

Формування відповідального ставлення до довкілля можливе лише в результаті розвитку системи екологічної освіти. Поширення екологічних знань та інформування про можливі шляхи зменшення шкоди природі на всіх рівнях системи освіти допоможуть утвердити толерантне ставлення населення до природи, навчити громадян відповідати за свої дії, виховувати дітей з відчуттям поваги до довкілля [2].

Список літератури

1. Екологічні проблеми людства. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.br.com.ua>.
2. Грішнова О.А., Думанська В.П. Екологічний вектор соціальної відповідальності // Економіка та управління. – 2015. – №3. – С. 32 – 41.
3. Закон України Про охорону навколишнього природного середовища № 1264-ХІІ від 25.06.1991/Відомості Верховної Ради України.
4. Кошевець В.В. Екологічна відповідальність бізнесу: переваги та обмеження.//Наукове товариство Івана Кушніра – 2012. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua>.
5. Левицька Є.Г. Менеджмент та маркетинг в бізнесі ХХІ ст. Екологічні аспекти соціальної відповідальності бізнесу.//Вчені записки. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.
6. Насипайко Д.С. Фінансове забезпечення сталого розвитку. Теоретичні засади сталого розвитку України. – навч. посіб. для вищ. навч. закл. – Кіровоградський національний технічний університет. – Кіровоград: 2015. – С. 6 – 12.
7. Охріменко О.О. Соціальна відповідальність/ О.О. Охріменко, Т.В. Іванова. – навч. посіб. для вищ. навч. закл. – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут». – К.: 2015. – С. 102 – 111.
8. Смоленников Д. О. Роль екологічної відповідальності бізнесу на шляху до сталого розвитку.// Вісник СумДУ. Серія Економіка. – 2013. – №4. – С. 35 – 39.

Одержано 13.12.16

УДК 658.15

Н. В. Деревінська, ст. гр. ФК-15МЗ, Н. А. Іщенко, доц., канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Дивідендна політика підприємства та оцінка її ефективності

У статті розглянуто сутність та мету дивідендної політики підприємства. Визначено фактори, що впливають на формування дивідендної політики підприємства. Наведено показники оцінки ефективності дивідендної політики підприємства.

дивіденд, дивідендна політика, ефективність дивідендної політики

Важливим питанням фінансового управління підприємством є формування та реалізація ефективної дивідендної політики. Науковий інтерес до цього питання викликаний її впливом на структуру капіталу, рівень інвестиційної привабливості та імідж підприємства, а відтак - на його вартість.

Теоретичним та практичним аспектам розробки дивідендної політики присвячені здобутки як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Так у працях З. Боді, Ю. Бріггема, М. Гордона, Дж. Лінтнера, Ф. Мертона, Ф. Модильяні, М. Міллера, Е. Хелферта, М. Шоулса та інших розглядаються концептуальні положення формування дивідендної політики підприємства. Питання оптимізації дивідендної політики з урахуванням етапу економічного розвитку, галузевих особливостей функціонування господарюючого суб'єкта представлено у працях Н. С. Акімової, І. О. Бланка, В. В. Бочарова, М. В. Грідчиної, К. О. Горової, Л. Є. Довганя, Л. О. Лігоненко, А. Б. Педька, О. О. Терещенка, Л. В. Фролової, Н. В. Харченка, С. І. Цесаренка, Н. В. Юрчук, Л. М. Янчевої та інших. Незважаючи на значний інтерес до проблем формування дивідендної політики та практики її реалізації вітчизняними підприємствами, деякі положення теоретичного та методичного характеру залишилися поза увагою науковців.

© Н. В. Деревінська, Н. А. Іщенко, 2016

Метою статті є висвітлення особливостей формування дивідендної політики підприємства та оцінки її ефективності.

Дивідендна політика – це сукупність цілей і завдань, які ставить перед собою керівництво підприємства у сфері виплати дивідендів, а також сукупність методів і засобів їх досягнення [5]. Вона є складовою загальної політики управління прибутком, що проявляється в оптимізації пропорцій між його частинами, які споживаються і капіталізуються, а також частиною загальної фінансової стратегії і політики формування власних фінансових ресурсів підприємства.

Основною метою дивідендної політики підприємства є визначення напрямків розподілу прибутку та обґрунтування оптимальних пропорцій, у яких вони здійснюються. Вона зумовлена специфікою завдань, які ставляться перед кожним конкретним підприємством, відмінністю внутрішніх та зовнішніх умов його господарської діяльності. Так чи інакше дивідендна політика орієнтована на вирішення при цьому двох основних завдань: максимізацію сукупного багатства акціонерів та забезпечення достатнього фінансування розвитку діяльності підприємства.

На формування дивідендної політики впливає певна сукупність факторів. Весь комплекс факторів можна ділити на дві основні групи: зовнішні, які створюються зовнішніми умовами діяльності підприємства, та внутрішні, які обумовлені особливостями діяльності акціонерного товариства [4].

До зовнішніх факторів належать:

- правові обмеження і податкова система – законодавчі норми формують пріоритетність окремих напрямків використання чистого прибутку (податки та інші вирахування), встановлюють нормативні параметри цього використання (ставки податків і зборів, система податкових пільг) та інші умови;

- загальноекономічна ситуація в країні – в умовах погравлення і підйому зростає середньоринковий рівень прибутку на вкладений капітал. Це зумовлює підвищення частки прибутку, яка капіталізується. Поглиблення спаду і економічна криза, ріст інфляції, навпаки, сприяють зростанню споживаної частки прибутку;

- доступність альтернативних зовнішніх фінансових ресурсів – якщо вартість позиченого капіталу є нижчою порівняно з

середньозваженою вартістю власного капіталу, то це об'єктивно призводить до зростання споживаної частки прибутку підприємства, бо його інвестиційні потреби будуть задовольнятися за рахунок зовнішніх джерел фінансування. Якщо доступ до зовнішніх джерел обмежений чи вартість залучення позиченого капіталу вища, ніж середньозважена вартість капіталу, яка склалася на підприємстві, то більш ефективним буде збільшення частки прибутку, яка використовується для інвестування виробничого розвитку;

- перспектива привабливих інвестиційних проектів. Акціонери схильні відкласти сьогоденне споживання заради одержання в майбутньому надприбутків унаслідок реалізації перспективних інвестиційних проектів;

- загроза втрати контролю над управлінням компанії;
- зниження дивідендних виплат, а відповідно і курсу акцій, може призвести до їх масового продажу, а відтак, і переходу контролю в акціонерному товаристві до рук інших осіб;

- стан кон'юнктури ринку продукції підприємства – сприятливі тенденції на товарному ринку стимулюють зростання капіталізованої частки прибутку і навпаки.

Основними внутрішніми факторами, що впливають на пропорції розподілу чистого прибутку і відповідно формування дивідендної політики, є:

- тип акціонерного товариства та внутрішній контроль над його управлінням. При формуванні дивідендної політики слід враховувати, яким є акціонерне товариство – публічним (є учасником ринку цінних паперів) чи приватним (акції якого не обертаються на фондовому ринку);

- склад і структура зареєстрованого капіталу акціонерного товариства (акції прості чи привілейовані, іменні та на пред'явника, безвідкличні та з правом відклику). Доходи за привілейованими акціями є фіксованими і підлягають виплаті у першочерговому порядку навіть незалежно від одержаних фінансових результатів. У той час, як дивіденди за простими акціями не гарантуються, а залежать від результатів діяльності та рішення зборів акціонерів;

- рівень прибутковості діяльності акціонерного товариства – за умови низького рівня рентабельності, а, відповідно, і меншої суми чистого прибутку свобода формування пропорцій розподілу прибутку,

а саме: його споживання, суттєво обмежена. Крім того, певна частина чистого прибутку повинна скеровуватися до резервного капіталу;

- рівень підприємницького ризику;
- нестійкість ринку;
- низька конкурентоспроможність продукції;
- нераціональність структури активів змушують підприємство відволікати власні фінансові ресурси на задоволення поточних потреб. Це, безумовно, призводить до зростання капіталізованої частки прибутку;

- необхідність оновлення матеріально-технічної бази – якщо в портфелі підприємства є реальні проекти, внутрішня норма окупності яких значно перевищує середньозважену ціну інвестованого капіталу, і такі проекти можуть бути реалізовані у відносно короткий час, то частка капіталізованого прибутку зростає;

- наявність внутрішніх фінансових ресурсів – якщо потреба в інвестиційних ресурсах, що забезпечує приріст операційної діяльності, може бути задоволена за рахунок зростання амортизаційних відрахувань, продажу основних засобів чи інших активів, то можливості використання прибутку з метою споживання, а саме збільшення дивідендних виплат, розширюються;

- етап життєвого циклу підприємства - на ранніх стадіях життєвого циклу підприємства мають більші потреби, а тому більше інвестують у свій розвиток. Для них, як правило, обмеженим є доступ до зовнішніх джерел фінансування, тому частка капіталізованого прибутку зростає;

- рівень платоспроможності і ліквідності підприємства – в умовах невисокого рівня платоспроможності і ліквідності акціонерне товариство не може спрямувати значний обсяг прибутку на споживання. Це призвело б до суттєвого зниження рівня ліквідності активів, які підтримують поточну платоспроможність, а також до зростання загрози банкрутства.

Таким чином, ефективність дивідендної політики оцінити надзвичайно складно. Очевидно, ефективною буде така політика, за якої забезпечується мінімізація принципал-агент-конфлікту між окремими власниками, власниками, кредиторами та менеджментом підприємства. Зрозуміло, що уникнути таких конфліктів можна за максимізації доходів власників за відсутності обмежень з боку

кредиторів. Ці доходи можуть бути у формі підвищення курсової вартості та (або) дивідендів. Висновки щодо ефективності дивідендної політики можна зробити на основі аналізу показників прибутковості корпоративних прав, від значення яких залежать обидві складові доходів власників. До таких показників можна віднести [5]:

1. Чистий прибуток, що припадає на одну просту акцію: розраховується діленням суми чистого прибутку, який належить власникам простих акцій, на кількість простих акцій.

2. Дивіденди на одну просту акцію: розраховується діленням суми оголошених дивідендів на кількість простих акцій, за якими сплачуються дивіденди.

3. Коефіцієнт цінності акцій: розраховується діленням ринкової ціни однієї акції на дивіденд на одну просту акцію.

4. Рентабельність акції - виражений у процентах показник, який є обернено пропорційним до коефіцієнта цінності акцій.

5. Коефіцієнт дивідендних виплат: відношення маси дивіденду до суми чистого прибутку.

6. Відношення ринкового курсу до чистого прибутку на одну акцію: характеризує взаємозв'язок між чистим прибутком підприємства та курсом його акцій і показує, скільки річних прибутків на одну акцію потрібно, щоб окупилися кошти, вкладені в акцію.

7. Відношення ринкового курсу акцій до показника Cash-flow на одну акцію: характеризує взаємозв'язки між ринковим курсом і чистим грошовим потоком підприємства.

Список літератури

1. Віннікова В. Сутність та зміст дивідендної політики підприємства / В. Віннікова // Вісник ТНЕУ. – 2011. - №4. – С.77-84.
2. Кравчук О. М. Фінансова діяльність суб'єктів підприємництва : навч. посіб. / О. М. Кравчук, В. П. Лещук. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 504 с.
3. Лігоненко Л. О. Дивідендна політика підприємства: навч. посіб. / Л. О. Лігоненко, Л. В. Клоченок, Н. В. Юрчук. - К. : КНТЕУ, 2000. – 67 с.
4. Серединська В. М. Економічний аналіз: навч. посіб. / В.М. Серединська, О. М. Загородня, Р. В. Федорович. – Тернопіль.: АСТОН, 2010. – 592 с.
5. Терещенко О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання : навч. посіб. / О. О. Терещенко. – К. : КНЕУ, 2003. – 554 с.

Одержано 13.12.16

УДК 336.77:334.72

О.В. Ляшенко ст.гр.ФК-15, Т.М. Котенко, доц., кан. екон. наук
Кіровоградський національний технічний університет

Кредитування суб'єктів господарювання в аграрному секторі

Аналізується чинний механізм кредитування сільськогосподарських підприємств в Україні. Вказуються основні недоліки кредитних відносин між банківським інститутами та суб'єктами діяльності в аграрному секторі. Звертається увага на кредитну монополію кредитних банків. Оцінюється доступність кредитів у розрізі суб'єктів господарювання аграрного сектора. Досліджуються й аналізуються чинники, котрі унеможливають доступ домогосподарств, дрібних сільськогосподарських підприємств до банківських кредитів. Обґрунтовується потреба проведення конкретних організаційних заходів, які би дозволили отримати доступ до кредитних ресурсів. Пропонується диверсифікувати джерела кредитування.

кредит, банки, агрогосподарства, домогосподарства, фінансування, кредитоспроможність

Постановка проблеми. Діючі в наш час засади кредитування аграрного сектору не забезпечують доступ до банківських кредитів значної частини суб'єктів господарювання. Банківська кредитна політика спрямована, передусім для задоволення монопольних потреб комерційних банків, що унеможливорює релевантність учасників кредитних відносин

Вступ. Функціонування сучасної економіки тісно пов'язане із застосуванням кредиту. Він є невід'ємним атрибутом ефективного виробничого процесу підприємств усіх галузей економіки. Не є винятком підприємства аграрного сектора економіки, оскільки, на думку багатьох учених-економістів, кредитування – найпростіший шлях подолання нестачі або дефіциту фінансових ресурсів. Забезпечити стабільний розвиток сільськогосподарського виробництва видається неможливим без налагодження ефективного функціонування системи кредитування аграрної галузі економіки.

© О.В. Ляшенко, Т.М. Котенко, 2016

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Питання розвитку ринку кредитних ресурсів в аграрному секторі економіки України досліджували у своїх працях Войниченко П.П., Щурик М. В. Чехов І.В.

Формулювання мети статті та завдань. Мета дослідження – наукове обґрунтування теоретичних і методичних положень та розроблення практичних рекомендацій щодо формування системи кредитування суб'єктів господарювання аграрної галузі.

Виклад основного матеріалу статті. Найважливішим інструментом забезпечення стійкого економічного розвитку національної економіки у ХХІ столітті є аграрне виробництво. На фоні прискореного розширення національних і міжнародних ринків, революції у сфері біотехнології та інформаційних технологій, роль аграрного сектора економіки різних країн варіюється в залежності від ступеня орієнтації тієї чи іншої країни на сільське господарство, як джерело економічного зростання. Разом з тим, для всіх країн, актуальною залишається проблема досягнення певного рівня самозабезпечення необхідним продовольством [1,1].

Дослідники розвитку кредитного ринку в аграрному секторі економіки України відмічають, що сільське господарство – це сфера, де кредитні ресурси відіграють вирішальну роль, а кредитування є головним складовим елементом механізму фінансування підприємств аграрної сфери економіки[2,1]. Аналіз і узагальнення теоретичного дослідження ролі банківського кредиту в вітчизняній і зарубіжній економічній практиці свідчить, що до цього часу не повною мірою проведені дослідження єдиного підходу щодо узагальнення ролі кредиту у відтворювальному процесі. Одна група учених пов'язує роль кредиту з властивими цій економічній категорії функціями або розглядає її як результат реалізації функцій кредиту. Інша група авторів – трактує роль кредиту як стимулятора зростання і прискорення руху капіталу за допомогою якого примножуються доходи. Третя група – пропонує категорію кредит розглядати через призму вирівнювання норми прибутку, підкреслюючи здатність кредиту посилювати диспропорції в розвитку виробництва у зв'язку з його спрямуванням в ті галузі і підприємства, які здатні забезпечити максимальний прибуток кредиторів. Дане твердження вимагає особливої уваги, враховуючи, що за сучасних умов кредит переважно

обслуговує потреби галузей із нетривалим обертанням оборотних активів і високим рівнем рентабельності [1,3]. Усвідомлення важливості аграрного сектора економіки в сучасній економіці призвело до формування в різних країнах спеціалізованих систем кредитування сільського господарства, що різняться від систем кредитування інших галузей економіки, а також до створення міжнародних організацій, діяльність яких спрямована на вдосконалення кредитування аграрного виробництва. Сьогодні практично всі сільськогосподарські підприємства незалежно від форми власності та способу виробництва у практиці господарської діяльності користуються кредитами. Це зумовлено обмеженістю фінансових ресурсів, що знаходяться в розпорядженні суб'єктів господарювання, а також неможливістю покривати поточні й капітальні витрати в повному обсязі власними коштами. Кредитні ресурси виступають джерелом поповнення господарського капіталу, а своєчасне їх залучення дає змогу страхувати ризики гальмування або повної зупинки процесу виробництва через нестачу власних коштів. Практично жодна галузь економіки не обходиться без залучення кредитів, до того ж працювати ефективно тільки на власних коштах не тільки складно, а й недоцільно [2,5]. За підрахунками експертів, підприємство, яке використовує тільки власні кошти, значно обмежує їх окупність, а якщо бере кредит, то підвищує або знижує окупність використаних на виробництво коштів Система кредитування здатна відігравати подвійну роль: з одного боку стимулювати розвиток кредитування, з іншого – навпаки – через ризики. Особливість системи кредитування суб'єктів господарювання аграрної галузі великою мірою залежить від попиту на кредитні ресурси, економіко-політичних, інституційних, інфраструктурних і мікроекономічних факторів.

Особливу роль в забезпеченні доступу суб'єктів господарювання аграрної галузі до кредитних ресурсів відіграють форми прямої і непрямой державної підтримки. Система сільськогосподарського кредитування в Україні, за сучасних умов господарювання характеризується поєднанням ринкового і пільгового механізмів кредитування. Пільговий механізм кредитування аграріїв здійснюється за спеціальними програмами, спрямованими на підвищення ефективності аграрного виробництва, зростання його

обсягів за умови безперервності процесу виробництва та забезпечення продовольчої безпеки країни. Учасниками ринку банківських кредитних ресурсів в аграрному секторі економіки є банки (кредитори) і сільськогосподарські підприємства (позичальники). Кожний учасник кредитного ринку відстоює на ньому власні інтереси: кредитори зацікавлені найдорожче продати кредити, а позичальники – найдешевше їх залучити. Якщо для підприємств аграрного сектора банки є найвпливовішими продавцями кредитних ресурсів, то для банків сільськогосподарські підприємства – лише частина від загальної кількості суб'єктів кредитування. При здійсненні кредитування аграрних підприємств банки висувають конкретні умови:

- досвід роботи на аграрному ринку;
- наявність джерела погашення кредиту;
- стабільність грошового руху;
- участь у кредитному проекті власними коштами [3, 2].

Значний вплив на банківське кредитування суб'єктів господарювання аграрної галузі має той факт, що виробництво продукції, як правило, неможливе без землі, як основного засобу виробництва і природної лабораторії. Вона не замінюється іншим засобом виробництва, а її розширення не може бути безмежним. В процесі виробництва, при дотриманні певних вимог, земля не втрачає своєї споживчої вартості. Вирішальне значення має збереження і підвищення родючості ґрунту. Процес аграрного виробництва тісно пов'язаний з дією природних факторів, оскільки аграрії мають справу з живими організмами розвиток яких підпорядковано виключно біологічним законам. Для аграрного виробництва характерний період під час якого процес виробництва призупиняється повністю або частково. В сільськогосподарському виробництві в певні періоди предмети праці піддаються, більш чи менш, тривалим впливам з боку природи. Ці обставини призводять до того, що в сільському господарстві робочий період не співпадає з часом виробництва. В той же час, тривалість робочого періоду складає відносно незначну частку загального періоду виробництва. Перерви в процесі виробництва у сільськогосподарському виробництві триваліші порівняно з іншими галузями матеріального виробництва. Великий вплив на тривалість аграрного виробництва має розбіжність робочого періоду з періодом

виробництва. Період виробництва через наявні перерви більш тривалий, тоді як робочий період порівняно не великий.

Пояснюється це, головним чином, сезонністю виробництва галузі, у результаті чого вартість, авансованих в оборот матеріальних цінностей здійснюється нерівномірно, на відносно тривалий час, а їх вивільнення – в порівняно короткі строки [1, 5]. Специфічною особливістю аграрного виробництва, що має суттєвий вплив на процес банківського кредитування є використання для відтворення нового кругообігу частини продукції власного виробництва, що притаманно для всіх суб'єктів господарювання аграрної галузі різних форм власності, які функціонують в аграрній сфері економіки. Наступний кругообіг виробництва суб'єкти господарювання аграрної галузі здійснюють шляхом авансування оборотних активів не лише в грошовій, але і в натуральній формі, як правило, із продукції власного виробництва. Такі важливі елементи оборотних активів як корми, насіння та садивний матеріал, органічні добрива без яких неможливе аграрне виробництво, суб'єктами господарювання галузі відшкодовуються продукцією цієї ж сфери виробництва. Так, частина оборотних активів постійно відновлюється у натуральній формі безпосередньо у виробничому циклі. Такі важливі складові оборотних активів як насіння, посадковий матеріал, органічні добрива, корми, молоко, мед та багато інших постійно відтворюються за рахунок власного виробництва. Вони не реалізуються, а залишаються у сфері виробництва на наступний виробничий цикл. Ці особливості впливають на збільшення тривалості процесу виробництва, що потребує додаткових джерел фінансування, в тому числі, банківських кредитів [2, 7].

В тваринництві виробничі витрати певною мірою складаються із частини використаної продукції рослинництва, зокрема кормів, які завершили свій кругообіг і вступили в новий, але вже в якості предметів праці. В рослинництві, початком кругообігу, є придбання необхідних матеріальних цінностей, що утворюють виробничі запаси, або безпосередньо спрямовуються у виробничий процес з одночасним використанням предметів праці власного виробництва (насіння, садивного матеріалу, органічних добрив). З розвитком продуктивних сил суспільства, науково-технічного прогресу й інтенсивного ведення господарства значення природних багатств землі постійно міняється.

При цьому вирішальна роль у процесі аграрного виробництва належить як природним властивостям землі, так і науково-технічному прогресові, ступеню і культурному рівню людської праці [3,4]. Сучасна наука сприяє інтенсивному веденню господарства, прискоренню біологічних процесів аграрного виробництва як у тваринництві, так і в рослинництві. Важливу роль при цьому відіграє оновлення основних засобів, нематеріальних та оборотних активів, запровадження культури землеробства, передових технологій обробітку сільськогосподарських культур. Додаткові вкладення в сільське господарство, спрямовані на підвищення родючості землі сприяють нарощуванню виробництва сільськогосподарської продукції, зміцненню матеріально-технічної бази підприємств.

Внаслідок цього, в сільському господарстві відносно висока питома вага виробничої стадії в загальному кругообігу виробництва. На цій стадії створюється додана вартість. Залучення банківських кредитів на виробничій стадії є основною із передумов безперервності процесу виробництва. Суб'єкти господарювання аграрної галузі мають резерви щодо прискорення процесу виробництва. Вони найбільш різноманітні на стадії виробництва, оскільки саме тут у силу специфіки аграрних підприємств перебуває переважна більшість, авансованих у виробництва грошових, трудових і матеріальних ресурсів. Разом з тим, використання на практиці цих резервів пов'язане з великими труднощами, оскільки необхідне скорочення не тільки робочого періоду, але і перерв у виробництві, що зумовлені природними умовами. Вираз більш швидкий оборот не може бути застосований до збору зерна, оскільки тут можливий лише один оборот на рік [4, 3].

Однак, активна людська діяльність, спрямована на поліпшення сортів рослин і породи худоби, скорочення терміну перебування оборотних активів у сфері виробництва. У рослинництві, наприклад, боротьба за прискорення процесу виробництва зводиться як до скорочення термінів вирощування, так і збирання сільськогосподарських культур. Розробляються передові технології збирання врожаю, виводяться нові сорти, що швидше дозрівають. Це має винятково важливе значення для тих суб'єктів господарювання аграрної галузі, що розташовані в зоні ризикованого землеробства. Перед тваринництвом також поставлені задачі щодо прискорення

процесу виробництва. Воно зводиться до виведення таких порід худоби і птиці, які дають високі прирости ваги живої маси і в більшій кількості, при відносно меншій витраті кормів, а також підвищенні надоїв і жирності молока. Важливими чинниками, що стримують участь кредиту для забезпечення безперервності виробництва суб'єктів господарювання аграрної галузі є низький рівень їх рентабельності, розмір якої, в окремі роки, набагато нижчий за облікову ставку за кредитними ресурсами, встановленої НБУ. Надто високі ризики виробництва продукції (ризики землеробства, епідемії в тваринництві, стихійні лиха) також негативно впливають на взаємовідносини банківських установ – кредиторів з аграріями. За таких умов позичальники із числа аграріїв є непривабливими для комерційних банків [3, 5]. Сучасна практика державної підтримки аграріїв незначна і зводиться до ручного управління в розподілі фінансових ресурсів, наприклад, зниження ціни на паливо і мастильні матеріали в період весняно-польових робіт, надання пільгових кредитів з частковим відшкодуванням відсотків за їх користування. Ці причини обумовлюють визначення напрямів щодо вдосконалення системи кредитування, виявлення умов і чинників, що позитивно впливають на розвиток кредитування, пошук нових форм взаємодії різних фінансових інституцій ринку, держави і бізнесу у вирішенні завдань, що стоять перед сільським господарством.

Для підтримки безперервності процесу виробництва суб'єкти господарювання аграрної галузі вимушені створювати на тривалий час запаси матеріальних цінностей. Їх зберігання призводить до додаткових витрат, що негативно впливає на фінансові результати їх діяльності. Проте, окремі елементи забезпечують подальшу їх потребу до нового врожаю (насіння, корми, підстилка). В інших випадках виробничі запаси (мінеральні добрива, отрутохімікати, гербіциди), що придбані також за рахунок банківських кредитів накопичуються протягом року, але використовуються одноразово, як правило, в період весняно-польових робіт. В основному такі накопичення виробничих запасів обумовлені суттєвим зростанням цін на продукцію промислового виробництва в період проведення весняно-польових робіт. Внаслідок цього, позичальники-аграрії вимушені залучати для покриття тимчасового розриву між затратами і виходом продукції банківські кредити під високі відсотки, які здебільшого

перевищують їх сукупну рентабельність. Це негативно впливає на стан виробництва аграріїв, поглиблює залежність країни від надходження продукції із-за меж митного кордону, впливає на продовольчу безпеку [4, 8].

Необхідно стимулювати подальший розвиток кредитних відносин в аграрному секторі економіки з урахуванням існуючого зарубіжного досвіду через використання механізму кредитування під заставу аграрних розписок, створення кредитних кооперацій, стимулювання розвитку форвардних та ф'ючерсних інструментів на аграрному ринку, удосконалення можливості технічного оновлення машинно-тракторного парку на основі розвитку лізингових відносин. Є підстави стверджувати, що реалізація цих напрямів фінансової підтримки в майбутньому стане основою сталого розвитку аграрного сектору економіки України [5, с.176].

Висновки: Ринок банківських кредитних ресурсів в аграрному секторі економіки – це специфічний вид ринку, на якому формується попит і пропозиція на кредитні ресурси, забезпечується взаємодія між кредиторами – банками і позичальниками – підприємствами аграрного сектора економіки, а ціною виступає процентна ставка. Ринок банківських кредитних ресурсів в аграрному секторі економіки є самостійним кредитним ринком і займає сьогодні особливе місце на фінансовому ринку України. У ринкових умовах форми і методи кредитного забезпечення повинні максимально враховувати особливості кругообігу засобів сільського господарства: уповільнену обіговість на виробничій стадії; значну питому вагу внутрішнього обігу; поступове і нерівномірне накопичення витрат, яке в кінці виробничого циклу завершується поверненням засобів у формі єдиного разу реалізації одержаної продукції; вплив кліматичних умов і стихійних лих, що призводить до недобору сільськогосподарської продукції та прямих збитків. Специфічні ознаки сільськогосподарського виробництва, зумовлені кліматичними й економічними умовами, впливають на особливості функціонування ринку кредитних ресурсів в аграрному секторі економіки.

Список літератури

1. Войниченко П.П. Особливості банківського кредитування суб'єктів аграрної галузі / П.П. Войниченко / Проблеми АПК / Уман. нац. ун-т. сад. – 2012. – С. 1-7
2. Чехов І.В. Особливості функціонування ринку банківських кредитних ресурсів в аграрному секторі економіки України / І.В. Чехов / Гроші, фінанси і кредит / Ін-т.ол.культ.Нац.акад.аграр.наук України. – 2013. – С. 1-7
3. Стан банківського кредитування в аграрній сфері [Електронний ресурс] // Навчальні матеріали онлайн. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: http://pidruchniki.com/70870/bankivska_sprava/stan_bankivskogo_kredituvannya_agrarniy_sferi.
4. Щурик М. В. Удосконалення засад кредитування сільськогосподарських підприємств : докт. ек. наук / Щурик Михайло Васильович. – Івано-Франківськ, 2014. – 210с.
5. Зеленський А. В. Фінансове регулювання аграрного сектору економіки країни : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук : спец. 08.00.08 "Гроші, фінанси і кредит" / Зеленський Андрій Вікторович. – Київ, 2016. – 224 с.

Одержано 13.12.16

УДК 657.421.1:658

М.В. Шафар, ст.гр.ФК-15. Т.М. Котенко, доц., канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Управління оборотними активами підприємства

Ціллю роботи є розробка методичних основ управління індивідуальним кредитним ризиком та сприяння розвитку пошуку сучасних наукових досліджень по управлінню кредитними ризиками із ціллю їх мінімізації.

оборотні активи, кредитний ризик, управління, підприємство

Кредитний ризик, що породжується комерційною діяльністю, та методи його мінімізації цікавлять як практиків, так і теоретиків. Про це свідчить велика кількість наукових публікацій, що з'явилися

© М.В. Шафар, Т.М. Котенко, 2016

останнім часом. Не дивлячись на той факт, що проблема кредитного ризику надзвичайно актуальна серед науковців, дослідження причин виникнення, особливо в конкретних галузях, та методи мінімізації кредитного ризику не можна вважати повністю вивченими та дослідженими.

Актуальність даної теми зумовлена необхідністю аналізу та управління індивідуальними кредитними ризиками для забезпечення фінансової стійкості, платоспроможності та ліквідності банківської установи виходячи з економічних умов сьогодення.

Об'єктом дослідження є система управління кредитним ризиком банку.

Предметом дослідження є механізм управління індивідуальним кредитним ризиком банку.

Метою роботи є розробка методичних засад управління індивідуальним кредитним ризиком та сприяння розвитку пошуку сучасних наукових досягнень з управління кредитними ризиками з метою їх мінімізації.

Основними завданнями нашої роботи є :

- визначення сутності індивідуального кредитного ризику банку та його види;
- вивчення та дослідження факторів виникнення індивідуального кредитного ризику банку;
- дослідження системи управління індивідуальним кредитним ризиком банку;
- вивчення організаційного та інформаційного забезпечення управління індивідуальним кредитним ризиком банку;
- вивчення та оцінювання систем оцінки індивідуального кредитного ризику банку;
- дослідження інструментів мінімізації індивідуального кредитного ризику банку;

Інформаційною базою є публікації у фахових виданнях наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених, законодавчі та нормативні акти, періодичні видання, монографії.

У ході опрацювання над темою роботи, мною були застосовані наступні методи дослідження: метод аналізу застосовувався в усіх частинах роботи, також синтез у ході: визначення сутності та систем оцінки індивідуального кредитного ризику його видів, у визначення

видів попереджувальних сигналів при виявленні проблемних кредитів. Також при визначенні складової забезпеченні у розгляді теорії рефлексорності було запропоновано метод абстракції, метод формалізації даних та конкретизації. Метод дедукції та дедукції при розгляді питання сутності індивідуального кредитного ризику та узагальнення факторів індивідуального кредитного ризику також при розгляді питання видів індивідуального кредитного ризику.

Сутність індивідуального кредитного ризику банку та його види.

Банківська діяльність за своєю природою пов'язана з ризиками, тобто ризик є притаманною складовою у функціонуванні комерційних банків - універсальних кредитних установ, які створюється для залучення грошових ресурсів і розміщення їх від свого імені на умовах повернення і платності.

Згідно «Методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України» зокрема ведеться мова, що при оцінці кредитного ризику доцільно розділити цей ризик на дві важливі складові: по – перше – це індивідуальний кредитний ризик, а по-друге – це портфельний кредитний ризик [2].

Джерелом індивідуального кредитного ризику виступає окремий, конкретний контрагент банку – позичальник, боржник. Індивідуальний кредитний ризик – це ймовірність того, що позичальник не зможе виконати своїх зобов'язань перед банком щодо повернення боргу згідно з угодою, а банк при цьому не зможе своєчасно і в повному обсязі скористатися забезпеченням позики для покриття можливих втрат. Оперуючи поняттям кредитного ризику, можна розглядати кредитний ризик щодо кредитної угоди як сукупність кредитного ризику щодо позичальника та кредитного ризику та щодо способу забезпечення позики. Тобто виникають дві об'єктивно – суб'єктивні категорії пов'язані з кредитним ризиком щодо позичальника і щодо кредитного забезпечення: перша виражає що позичальник може не виконати своїх зобов'язань перед банком щодо повернення боргу згідно з угодою, а друга (пов'язана з кредитним ризиком щодо забезпечення) – відображає, наскільки банку не вдається своєчасно або в повному обсязі скористатися забезпеченням позики для покриття можливих втрат.

Деякі науковці вважають, що індивідуальний кредитний ризик - ризик невиконання позичальником початкових умов кредитної угоди, тобто неповернення (повністю або частково) основної суми боргу і процентів по ньому у встановленні договором строки [4, С.57].

Тобто виходячи з вищезазначених позицій під індивідуальним кредитним ризиком ми будемо вважати – ризик окремого позичальника, щодо невиконання ним початкових кредитної угоди (неповернення (повністю або частково) основної суми боргу і процентів за користуванням кредитом) а також у свою чергу банк не зможе своєчасно і в повному обсязі скористатися забезпеченням позики для покриття можливих втрат.

Виходячи із сутності індивідуального кредитного ризику доцільно провести його класифікацію. З точки зору нормативного забезпечення, яке висвітлює це питання, то в Україні кожному позичальнику при оцінці його кредитоспроможності присвоюється клас кредитного ризику. Виходячи з Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків України позичальником присвоюються наступні класи: А – позичальник надійний, який своєчасно виконує фінансові зобов'язання перед банком; Б – позичальник з мінімальним ризиком, для них характерні певні недоліки невеликі як то затримки платежу за користування кредитом. Ці позичальники потребують більшої уваги через певні недоліки у своїй діяльності; В – позичальники з середнім ризиком для яких характерним є затримки платежів; Г – позичальники з негативною оцінкою кредитоспроможності, яка може бути циклічною, певна нестача вартості забезпечення за кредитом, такими позичальниками зокрема можуть бути позичальники проти яких порушено справу про банкрутство; Д – позичальники з найвищим або повним ризиком. Ймовірності виконання позичальником кредитної угоди відсутня або мінімальна.

Проаналізувавши статті та інші праці науковців таких як Кірейцева Г.Г. «Фінансовий менеджмент», Маслак Н.Г., Єпіфанов А. О. «Операції комерційних банків», Примостка Л. О. «Економічні ризики в діяльності банку» та інших жоден з авторів не наводить класифікацію видів індивідуального кредитного ризику, тому на мою думку слід диференціювати індивідуальний кредитний ризик за наступними видами, представленими у таблиці 1 [1].

Таблиця 1 – Класифікація видів індивідуального кредитного ризику

Ознаки класифікації	Види кредитних ризиків
1. За рівнем прогнозованості	Прогнозовані, не прогнозовані
2. За причинами виникнення	Об'єктивні, суб'єктивні
3. За типами розвитку	Виправдані, не виправдані
4. За розмірами втрат	Незначні, великі, критичні
5. За методом подолання	Індивідуальні, спільні
6. За стратегією дії	Уникнення ризику, прийняття (поглинання) ризику, використання інструментів для зниження ризику
7. За типами аналізу	Кількісні, якісні
8. За класами	А, Б, В, Г, Д.
9. За рівнем бізнесу (обсягу валового доходу)	Малий, середній, великий

Розглянемо деякі з них. Прогнозовані та не прогнозовані, тобто результат дії яких можливо передбачити (прогнозовані) і не передбачити (не прогнозовані), але необхідно врахувати в першу чергу ту обставину, що межа між ними в різних видах підприємницької діяльності, в різних секторах економіки різна. Об'єктивні та суб'єктивні пояснюються причинами, а також показниками об'єктивного – зниження обсягів реалізації, зниження коефіцієнтів платоспроможності (миттєвої та поточної ліквідності), зниження фінансової стійкості (перевищення зобов'язань над власними коштами) та суб'єктивного характеру – зниження довіри клієнтів і як результат зниження ділової репутації, мала сегментація ринку, слабкий менеджмент на підприємстві та інші. За розміром втрат: незначні – можуть приносити не значні втрати для банку і знаходяться у межах допустимих меж ризику прийнятих банком, великі несуть значні збитки для банку знаходяться у зоні підвищеного ризику або критичного ризику. При цьому критичний ризик першого ступеня пов'язаний із загрозою отримання нульового доходу, але при відшкодуванні зроблених банком витрат. Критичний ризик другої

міри пов'язаний з можливістю втрат у розмірі повних витрат в результаті здійснення цієї підприємницької діяльності, тобто, вірогідні втрати наміченої виручки та прибутку. Критичні характерні для катастрофічних меж ризику тобто банк у цій зоні може отримати значні збитки при здійсненні кредитування, які не зможуть у повній або частковій мірі компенсуватися за рахунок клієнта та його забезпечення. За методами подолання індивідуальні, коли позичальник власними силами без участі інших осіб створює адекватний грошовий потік від діяльності для покриття зобов'язань. Спільні це коли позичальник разом з банком, або з страховиком, гарантом, поручителем або іншими організаціями та людьми у процесі їх спільної діяльності створюються цей грошовий потік для забезпечення покриття заборгованості за наданими кредитом. Щодо стратегії дії, то при уникненні банк відмовляється у кредитних операціях, ризик за яким значно високий, а прийняття ризику означає для банку, що його рівень є допустимим і банк приймає можливість його появи. Тобто рівень ризику клієнта повинен знаходитись у межах допустимий або без ризиковий меж індивідуального кредитного ризику. Застосування інструментів передбачає застосування інструментів що дають змогу знизити ймовірність реалізації кредитного ризику, а інша група інструментів дає змогу банку знизити масштаби втрат при настанні ризику. За типами аналізу індивідуального кредитного ризику розподіляються на кількісні, тобто які можливо виміряти у кількісному значенні, а ті що такою характеристикою не володіють – якісні. Також можливі інші види індивідуального кредитного ризику, такі як наприклад в залежності від рейтингу позичальника, без урахування географічної дислокації створення рейтингу (табл. 2).

Індивідуальний кредитний ризик слід розглядати у призмі двох суперпозицій: кредитний ризик, щодо позичальника та способу його забезпечення. Таким чином, можна зробити висновок, що кредитний ризик щодо кредитної угоди – це добуток (одночасна поява) кредитного ризику щодо позичальника та кредитного ризику щодо способу забезпечення позики, і звідси – кредитний ризик щодо кредитної угоди буде завжди меншим від кредитного ризику щодо позичальника або дорівнюватиме йому в разі відсутності забезпечення позики.

Таблиця 2 – Рейтинг якості кредиту та вітчизняна характеристика його ризиковості

Рейтинг	Класифікація	Характеристика позичальника	Вітчизняний клас ризику
1	“Прайм”	Позичальник із найвищим кредитним рейтингом. Відмінно обслуговує борг, має потужний грошовий потік, першокласну заставу, привабливі характеристики позики	А
2	Високої якості	Позичальник з добрим фінансовим станом, посереднім обслуговуванням боргу та заставою. Має привабливі для банку характеристики кредиту	
3	Задовільний	Позичальник із задовільним фінансовим станом та задовільною заставою, добре обслуговував борг у минулому	Б
4	Граничний	Слабкий позичальник, недостатня застava, сума кредиту велика щодо капіталу позичальника	В
5	Нижчий від граничного	Фінансовий стан позичальника незадовільний, повернення боргу сумнівне	Г
6	Втрати	Обслуговування боргу припинено і не очікується його відновлення	Д

Дослідження теоретичних основ управління оборотними активами свідчить про те, що багато питань залишаються дискусійними. При визначенні сутності оборотних активів слід зазначити, що в економічній літературі немає єдиного трактування цього поняття. В якості синонімів використовуються терміни: оборотний капітал, оборотні кошти, мобільні кошти, поточні активи. У зарубіжних джерелах є поняття: власний оборотний капітал, робочий капітал, чистий оборотний капітал.

Виявлено основні відмінності понять "оборотні активи", "оборотні кошти", "оборотний капітал", які полягають в тому, що:

- склад оборотних коштів і оборотних активів не збігається;
- оборотні (мобільні) активи споживаються і витрачаються у процесі виробництва, тобто переносять свою вартість на готову

продукцію; а оборотні кошти як найбільш ліквідні ресурси "не витрачаються і не споживаються", тому що вони авансовані у виробництво;

- тривалість періоду функціонування оборотних активів називається операційний цикл, оборотних коштів – кругообіг;
- вартісна величина оборотних коштів не може бути рівної величини оборотних активів;
- величина оборотного капіталу свідчить про те, наскільки основна діяльність підприємства забезпечена власними фінансовими ресурсами;
- оборотний капітал розкриває процес пошуку джерел фінансування оборотних активів [4].

Розглянувши позиції провідних вітчизняних та закордонних учених щодо визначення поняття "оборотні активи", проаналізувавши сутність, характерні особливості й значення оборотних активів, зроблено висновок, що у зв'язку з різною економічною сутністю синонімічних понять слід відмовитися від ототожнення цих економічних категорій і визначитися з термінологією, в першу чергу, в економічних словниках. На підставі проведеного аналізу та узагальнення наукових підходів до визначення сутності оборотних активів, а також у відповідності до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку "Баланс", оборотні активи слід розглядати, як грошові кошти й їх еквіваленти, а також інші активи, призначені для реалізації або споживання протягом операційного циклу або протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

Побудовано комплексну систему завдань управління оборотними активами на підставі її вдосконалення та поєднання із загальними цілями функціонування прибуткових підприємств.

Якщо розібратись, то завдання управління оборотними активами підприємства можна класифікувати на 2 основні групи:

- 1) досягнення належного рівня показників фінансової діяльності підприємства, в частині, яка стосується управління оборотними активами;
- 2) оптимізація структури оборотних активів та досягнення конкурентних переваг за рахунок мінімізації витрат.

У рамках кожної з груп виділені окремі підгрупи, у яких конкретизовано структурні елементи кожної з виділених основних груп завдань управління оборотними активами [2].

Висновки.

У сучасних умовах для багатьох вітчизняних підприємств типовим наслідком кризових явищ економічного розвитку є гостра нестача оборотних активів, яка супроводжується низьким рівнем його використання. Розвиток ринкових відносин в Україні та досвід зарубіжної системи господарювання визначають залежність результатів діяльності підприємств від ефективності управління процесом формування й використання їх оборотних активів. Тому дослідження системи управління оборотними активами як важливого чинника підвищення ефективності функціонування підприємств набуває особливої актуальності.

Проаналізовано ряд основних методів управління оборотними активами й зроблено висновок про те, що з метою підвищення ефективності процесу управління оборотними активами необхідно синтезувати всі наявні методичні підходи, які повинні взаємно доповнювати один одного, забезпечувати при цьому не тільки комплексний, послідовний, але й гнучкий механізм оцінки ефективності використання оборотних активів.

Комплексна оцінка впливу системи управління оборотним капіталом дає змогу визначити не тільки ефективність використання даної системи на підприємствах, але й її вплив на фінансовий стан у цілому. Практичне застосування методики управління оборотним капіталом дозволить підтримувати на певному рівні абсолютну платоспроможність і отримувати додатковий прибуток від раціонального використання оборотного капіталу на підприємствах з урахуванням змін економічних умов господарювання.

Список літератури

1. Кононова О.О. Управління оборотними коштами на підприємствах по переробленню сільськогосподарської продукції. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук. Дніпропетровськ. – 2009. – 22 с.
2. Ламанов С. В. Система завдань управління оборотним капіталом підприємства "Управління розвитком", №1 (98). – 2011

3. Сорока Р. Механізм управління оборотним капіталом торговельних підприємств// Регіональна економіка, №4, 2009. – С. 201–203
4. Соляник Л.Г. Організаційно-економічний механізм управління оборотними активами та джерелами їх фінансування [Текст] // Економічний вісник Національного гірничого університету. – № 4. – Дніпропетровськ: РВК НГУ. – 2011. – С. 48 – 57.
5. Пархоменко О.П. Уточнення визначення сутності поняття оборотний капітал, 2008 г.

Одержано 13.12.16

УДК 504.3.06

І.А.Грєвцева, студ. гр. ЕО-14-ДВ, А.П. Мартиненко, доц.
Кіровоградський національний технічний університет

Екологічні проблеми олійно-екстракційного виробництва і шляхи їх вирішення

Оцінено вплив олійно-екстракційного виробництва на довкілля і шляхи вирішення проблеми мінімізації екологічного збитку.
продукти спалювання лушпиння, леткі органічні з'єднання

Олійножирова промисловість є одною із найскладніших галузей харчової промисловості з точки зору технології і надзвичайно небезпечною з точки зору техніки безпеки і пожежної безпеки із-за використання їдких, токсичних і вибухонебезпечних речовин, легкозаймистих рідин, високих тисків та температур в таких технологічних процесах як: екстракція олієвміщуючого насіння, гідрогенізація жирів, виробництво водню і кисню.

Вентиляційні викиди, що містять леткі продукти метаболізму сировини, вуглекислий газ, який утворюється під час дихання насіння, надходять без очищення в атмосферне повітря. Під час екстрагування олії із залишків після пресування подрібненого насіння видаляються леткі речовини (бензин, спирти, кетони, вуглеводні тощо). На всіх

© І.А.Грєвцева, А.П. Мартиненко, 2016

технологічних стадіях пара розчинника потрапляє в атмосферу. Збільшення втрати розчинника пояснюється переробкою дефектної сировини, використанням зношеного обладнання, порушенням технологічної дисципліни. Менших втрат можна досягти за переробки олійної сировини на стрічкових екстракційних установках.

У викидах ідентифіковані: бензин, акролеїн, пил насіння соняшника, сої, пил зерновий, шроту соняшника, ріпаку, аміак, насичені вуглеводні, зола сланцева, вуглецю оксид, ангідрид сірчистий, азоту діоксид, заліза оксид, марганець та його сполуки, водень фтористий, хром, кремнію діоксид, пил деревини, кислота сірчана, етанол, толуол, діетиловий ефір. Викиди забруднюючих речовин здійснюються через димові труби, вихлопи циклонів, вентиляційні труби, вихлопи вентиляторів, дихальні патрубки. Частково викиди носять неорганізований характер.

Відпрацьоване повітря з пилом після очищення в циклонах викидається в атмосферу в кількості 161978 м³/год.

Технологічне джерело шкідливих викидів – очищення повітря від насіннєвіялок, сепараторів контролю перевію, після аспірації. Вентиляційне повітря в кількості 99460 м³/год з приміщення та машин, які містять органічний пил з мінеральними домішками, піддається очищенню в циклонах.

У екстракційному цеху відбувається процес екстракції олії з макухи виробничим екстракційним гексаном. Це джерело являє собою викиди газоповітряної суміші з труби після вентилятора масляної абсорбції: кількість повітря, яке викидається, складає 169,2 м³/год з температурою 30°C; концентрація пари розчинника пароповітряної суміші складає до 20 г/м³. Гранично – допустимі концентрації, згідно переліку ГОСТ 12.1.005, складають у приміщенні робочої зони (ГДКрз) – 100 мг/м³, максимально – разова концентрація при викидах у повітря населених пунктів ОБУВ – 60,0 мг/м³.

Вентиляційне повітря, яке містить пару розчинника, викидається в атмосферу в кількості 90363,6 м³/год з температурою 30°C. Концентрація пари розчинника в пароповітряній суміші повинна забезпечувати ГДКрз (100мг/м³). Втрати розчинника відбуваються через нещільності в апаратурі та насосах із-за порушення герметичності сальникового ущільнення та арматури. Місця найбільш

небезпечні, з точки зору вмісту пари розчинника в повітрі, обладнані місцевими відсмоктувачами.

Технологічні викиди у відділенні грануляції шроту представлені двома джерелами: перше з них – труба після розвантаження циклона. Потужність 35000 м³/год. Повітря вміщує шротовий пил, який частково повертається з циклона на перероблення в охолоджувач та частково, у кількості 2,6454 т/рік, викидається в атмосферу, та пара розчинника в кількості 27,3520 т/рік; друге – це джерело, яке представляє собою викид в атмосферу повітря з парою розчинника після вентустановки потужністю 6012 м³/год при кімнатній температурі.

Теплотехнічні потреби виробництва забезпечуються від котельні із використанням лушпиння як палива. Паровий котел виробляє насичену пару з температурою 224°C і робочим тиском 2,3 МПа. Продукти спалювання лушпиння проходять очистку на електрофільтрах (з ефективністю очистки від золи 99% і кінцевою кількістю твердих частинок 50 мг/м³) та викидаються в атмосферу на висоті 30 м.

Останнім часом через низку причин зросли втрати олії зі шротом та лушпинням. Однією із причин, що призводить до сорбції олії лушпинням, є травмування насіння під час збирання врожаю і потім на всіх стадіях до отримання ядра, а також за неправильного зберігання, очищення і сушіння сировини. Тому особливу увагу потрібно приділити експлуатації гвинтових конвеєрів і норій та належному зберіганню сировини.

Відпрацьовані відбілювальні глини (бентоніти), які застосовують для прояснення рослинної олії, збагачені жирами. Вміст олії в них залежить від природи глини та типу фільтрів і може коливатися в межах 40 – 60 %. Під час продування відбілювальних глин інертними газами чи парою вміст жиру 30 % у разі використання рамних фільтпресів. Якщо використовувати дискові фільтри, можна досягнути 15 % вмісту жиру.

Стічні води складаються на 60 % з охолоджувальних вод; на 32 % – сильно забруднених; 1,5 % – санітарних та 0,5 % інших. Сильно забруднені стоки містять до 3650 мг/дм³ завислих речовин і мають БСК 5175 мг О₂/дм³. Вміст жиру коливається в межах 200 - 350 мг/дм³. Для очищення висококонцентрованих стічних вод із значенням ХСК понад

2000 мг О₂/дм³ доцільно використовувати попереднє метанове бродіння із подальшим аеробним доочищенням в аеротенках. Рециркуляція активного мулу та застосування іммобілізованої мікрофлори дадуть змогу інтенсифікувати процес біотрансформації забруднень до норм ГДК для їх скидання у каналізаційну мережу міста.

Одним із основних напрямків екологізації підприємства є вдосконалення і «зелена» модернізація технології виробництва олії, зокрема вловлювання викидів, комплексне перероблення стічних вод і відходів та використання продуктів перероблення як вторинної сировини.

Список літератури

1. Присяжнюк В.Е. Летучие органические соединения в выбросах и атмосферном воздухе при производстве подсолнечного масла / В.Е. Присяжнюк, Н.И. Выхрестюк, Л.М. Шмаргун, Т.А. Синенко // Гігієна населених місць / МОЗ України. – Вип.37. – К. –2000. – С. 40-43.
2. Кіреєва І.С. Актуальні санітарно-гігієнічні питання в контексті проблеми оцінки впливу на навколишнє середовище об'єктів проектування різного виробничого призначення // Тези Дев'ятої науково-практичної конференції "Оцінка впливу об'єктів господарської діяльності на навколишнє середовище (ОВНС). Безпека навколишнього природного, соціального та техногенного середовища". 26 30.05.2008 р., м. Ялта, АР Крим / І.С. Кіреєва / Інститут «УкрНДІПНТ». – Харків. – 2008. – С. 9-14.

Одержано 16.12.16

УДК 314.1:616-006

Р.А.Осін, доц., канд. техн. наук, О.М.Мезенцева

Кіровоградський національний технічний університет

Комплексний підхід до запобігання поширенню онкологічних захворювань в регіонах з підвищеною радіаційною небезпекою

В статті досліджено проблему ризиків виникнення онкологічних захворювань, наведено статистику смертності від них по Україні. Проаналізовано взаємозв'язок між кількістю захворювань серед населення та їх місцем проживання. Виявлено, що найвища смертність від онкологічних захворювань на територіях з підвищеною радіаційною небезпекою. Запропоновано комплексний підхід та першочергові заходи щодо запобігання поширенню онкологічних захворювань серед населення.

суспільне здоров'я, онкологічні захворювання, радіаційна небезпека, профілактика захворювань, рання діагностика

Одним із завдань стійкого розвитку будь-якої держави є збільшення середньої тривалості життя її населення шляхом удосконалення механізмів, що забезпечують його оздоровлення.

За визначенням ВООЗ «Суспільне здоров'я – це наука і практика попередження захворювань, подовження життя та укріплення здоров'я шляхом об'єднання зусиль суспільства». Тобто система суспільного здоров'я – це фундаментальне поняття, яке охоплює організацію суто медичної допомоги, оцінку, виявлення, профілактику ризиків захворювання і підтримання здоров'я.

За даними досліджень Світового банку “What Underlies Ukraine’s Mortality Crisis?” Україна за 25 років незалежності встановила дуже сумний рекорд: країна має найвищі темпи депопуляції у Європі. За цей період населення країни скоротилося на 6,8 млн. – до 45,2 млн. [1].

Україна – це країна, в якій смертність стабільно перевищує народжуваність, тобто природний приріст від'ємний. У перші чотири роки після проголошення незалежності у 1991 р. смертність стрімко зростала і досягла максимуму у 1995 році – тоді померло 792 тис. чол.

© Р.А.Осін, О.М.Мезенцева, 2016

З того часу кількість померлих поступово зменшувалась, та за останніми даними у 2015 р. смертність склала 595 тис. чол. [2]

Які ж хвороби забирають якнайбільше життів українців, та які найчастіші причини смертей. За даними Державної служби статистики України, українці найчастіше помирають переважно через хвороби кровотворення. На другому місці – новоутворення (куди входить рак), а на третьому – зовнішні причини смерті: умисні (вбивства і самогубства) або ненавмисні (нещасні випадки, пов'язані з транспортним рухом або викликані вогнем; утоплення; отруєння; падіння).

В Україні сьогодні однією з найбільш важливих медико-біологічних і соціально-економічних проблем є злякисні новоутворення. У зв'язку з несприятливою екологічною ситуацією та значним старінням населення рівень захворюваності та смертності від раку постійно зростає.

Так, за даними Міністерства охорони здоров'я України, за останні 20 років рівень онкологічних захворювань серед чоловіків зріс на 47%, серед жінок – на 35%. Уже сьогодні сукупний ризик захворіти на рак становить 28% для чоловіків і 18% для жінок, тобто протягом життя кожен третій-четвертий чоловік і кожна п'ята жінка мають імовірність захворіти на злякисні новоутворення. Рак є причиною більш ніж 15% всіх смертей, поступаючись смертності лише від серцево-судинних захворювань, 35% померлих від раку - це люди працездатного віку [1]. За прогнозами, до 2020 року рівень захворюваності зросте більш ніж на 25%.

Для України проблема захворюваності на рак стоїть дуже гостро. Ми посідаємо друге місце в Європі за темпами поширення раку, а помирають від нього приблизно 90 тис. осіб на рік. Це – 246 людей щодня, і 10 людей щогодини. Щороку кількість хворих на рак зростає мінімум на 3%.

Тема онкології надзвичайно актуальна для регіонів з підвищеним радіоактивним фоном: Кіровоградщини, Житомирщини, Рівненщини... Найвищий рівень захворюваності спостерігається в м. Севастополь (513 випадків на 100 тис. населення), Запорізькій, Кіровоградській, Миколаївській, Сумській, Харківській областях та м. Київ (403-443 випадки на 100 тис. населення) [3]. Найбільша ж

смертність від онкологічних захворювань – у Кіровоградській, Львівській областях та в АРК.

Наприклад, у Кіровоградській області та зокрема у м. Кропивницькому (колишній Кіровоград), де смертність від онкології найвища, однією з основних причин новоутворень у населення є несприятлива радіоекологія. Основними проблемами радіоекології в області є: есхаліяція радону з поверхні хвостосховищ та відвалів уранодобувних шахт; перенесення з частками пилу радіонуклідів на значні відстані (до 650 м) від основного джерела забруднення; скиди забруднених шахтних вод та змив радіоактивних речовин поверхневими водами з забруднених проммайданчиків шахт у природні води; великі за об'ємами відвали гірських порід та забалансової руди, які розташовані в межах населених пунктів Кіровоградської області та м. Кропивницькому. Характерним для видобутку урану є те, що майже усі відходи – відвали шахтних порід, скиди шахтних вод, викиди в атмосферне повітря являють собою джерела радіаційного забруднення навколишнього природного середовища. В різні часи Інститутом ядерних досліджень, Інститутом проблем природокористування та екології (м. Дніпропетровськ) та ГРЕ-37 КП «Кіровгеологія» проводились дослідження радіологічного стану території м. Кіровограда. На багатьох ділянках, включаючи житлову забудову, відмічається підвищений гамма-фон та значний вміст радону і продуктів його розпаду в повітрі окремих приміщень і підвалів (20000 – 50000 Бк/м³), який на декілька порядків перевищує допустимі [4].

Причин виникнення онкологічних захворювань, крім радіаційного забруднення, декілька. За даними Комітету з профілактики раку ВООЗ, 90% пухлин пов'язані з впливом зовнішніх факторів, а 10% залежать від генетичних факторів і вірусів [5].

Які ж перспективи подолання захворювань на рак в Україні. В останні роки державою здійснюються важливі заходи по боротьбі з онкологічними захворюваннями. Наприклад, затверджена «Загальнодержавна програма боротьби з онкологічними захворюваннями на період до 2016 року». Міністерством охорони здоров'я України розроблено план заходів щодо виконання цієї програми, який включає ряд дій, що не потребують суттєвого технічного переоснащення закладів охорони здоров'я і можуть бути

швидко реалізовані. Зокрема це стосується формування списків осіб, які належать до груп підвищеного ризику з метою оздоровлення, диспансерного спостереження та своєчасного лікування. Такі списки повинні бути у сімейних лікарів, а копії повинні зберігатися у районних онкологів чи в обласних онкологічних центрах [1].

Крім цього, раннє виявлення новоутворень можливе у закладах охорони здоров'я, що надають первинну медико-санітарну допомогу, шляхом підвищення ефективності профілактичних медичних оглядів та диспансерного спостереження за хворими на ранніх стадіях розвитку онкологічних захворювань. За інформацією Національного канцер-реєстру у 2012 р. під час профілактичних оглядів було виявлено тільки 30,6 % хворих на онкологію від усієї їх кількості (від 19% у Кіровоградській області і 65% – у м. Києві) [3]. Такі факти вказують на формальне ставлення до цієї проблеми.

Питання профілактики, ранньої діагностики та своєчасного лікування не може бути вирішеним без бажання самої людини, її відповідального ставлення до збереження свого здоров'я. Питомою вагою запущених випадків у хворих з діагнозом злоякісної пухлини, встановленим вперше, складає 18%, а річна летальність – 28%.

Важливим на сучасному етапі є стан матеріально-технічної бази медичних закладів. У нашій країні від 60 до 90% медичного обладнання перебуває в дуже незадовільному стані, погана матеріально-технічна база. Але вихід є – це створення інноваційних центрів з лікування раку, які працюють за принципом державно-приватного партнерства. У Кропивницькому, де ситуація з онкологічними захворюваннями одна з найгірших в Україні, у 2015 р. відкрився Український Центр Томотерапії (УЦТ). Цей заклад унікальний тим, що в ньому поєднані найновіші методи діагностики і передові апарати для променевої терапії. Центр у своїй роботі використовує апарат “TomoTherapy” – останнє досягнення у світі лінійних прискорювачів. Центр томотерапії працює на базі Кіровоградського обласного онкологічного диспансеру. Це перший у країні проект державно-приватного партнерства в онкологічній галузі. Таку модель ініціатори проекту пропонують як пілотну для розвитку української онкології. В УЦТ зосереджене найсучасніше обладнання для ранньої діагностики та лікування раку [6].

Отже, комплексний підхід до запобігання поширенню онкологічних захворювань полягає у наступному:

1. Виявлення, за допомогою обладнання для ранньої діагностики, максимально можливої кількості людей, що мають онкологічні захворювання, особливо в радіаційно-небезпечних регіонах.

2. Формування списків осіб, які належать до груп підвищеного ризику захворювання на рак.

3. Підвищення ефективності профілактичних медичних оглядів та диспансерного спостереження за хворими на ранніх стадіях розвитку онкологічних захворювань.

4. Покращення матеріально-технічної бази медичних закладів, створення інноваційних центрів на основі державно-приватного партнерства.

5. Потужна пропаганда на державному рівні здорового способу життя та необхідності систематичного обстеження у профілактичних цілях.

6. Підготовка висококваліфікованих лікарів-діагностів.

Таким чином, рішення проблеми запобігання онкологічним захворюванням вимагає значних зусиль, спрямованих на вдосконалення механізмів профілактики, ранньої діагностики новоутворень, впровадження інноваційних лікувальних технологій, пропаганди здорового способу життя тощо.

Список літератури

1. Присяжна Л. Государственные программы по онкологии. Взгляд на проблему. //Центр досліджень соціальних комунікацій [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbuvip.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=851:borotba-z-onkologichnimi-zakhvoryuvannyami&catid=8&Itemid=350
2. Демографічна статистика в Україні з 1990 р. http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.htm
3. Улучшения ранней диагностики рака – система скрининга – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://lekpravda.com/uluchsheniya-ranney-diagnostiki-raka-sistema-skrininga/7071>

4. Екологічна ситуація у Кіровограді /Регіональний інформаційний портал «Кіровоградщина» – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://irp.kr.ua/ecology-kirovograd/>
5. Основні причини й поширеність злоякісних пухлин [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.cancer.ic.ck.ua/u_index_3_1.htm
6. У Кіровограді відкрили Український Центр Томотерапії для лікування онкологічних хворих [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.unian.ua/society/1092347-u-kirovogradi-vidkrili-ukrajinskiy-tsentr-tomoterapiji-dlya-likuvannya-onkologichnih-hvorih.html>

Одержано 16.12.16

УДК 658.15

Т.А. Мельник, кенд. екон. наук, доц., К.В. Лобач, студ. гр. ФК-15-МЗ
Кіровоградський національний технічний університет

Методи оцінки ліквідності підприємства

У статті розглядаються методи аналізу ліквідності підприємства. З'ясовано особливості різних методів при оцінці ліквідності підприємства. Проаналізована ліквідність підприємства за допомогою коефіцієнтів. Побудований ліквідний баланс підприємства. Досліджено ліквідність балансу за допомогою відносних та абсолютних показників. Розрахований інтегральний загальний показник ліквідності.

ліквідність підприємства, ліквідність балансу, ліквідний баланс, загальний показник ліквідності, коефіцієнти ліквідності, оцінка ліквідності підприємства, методи оцінки ліквідності

Актуальність теми. Об'єктивний аналіз ліквідності підприємства дає змогу своєчасно оцінити рівень забезпеченості грошовими ресурсами, задіяти важелі їх доцільного, ефективного розміщення та використання. Збільшення взаємних неплатежів, недостатність оборотних коштів призводить до ризику незбалансованої ліквідності, що в результаті відбивається на перспективах подальшого існування підприємства. В умовах економічної нестабільності та кризового

© Т.А. Мельник, К.В. Лобач, 2016

стану для більшості українських підприємств аналіз ліквідності є важливим елементом стратегії управління їх фінансовими ресурсами. Тому обрана тема є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням оцінки ліквідності підприємства присвячено праці вітчизняних авторів: Поддєрьогіна А.М., Білик М.Д., Буряк Л.Д., Тігова Т.М., Васильцева Т.Г., Базилінської О.Я., Маркіної І.А., Крамаренко Г.О., Цал-Цалко Ю.С. Але аналіз ліквідності підприємства потребує подальшого дослідження для формування єдиного підходу для визначення її рівня.

Постановка завдання. В сучасних умовах своєчасне погашення зобов'язань визначає стабільність розвитку підприємства. Від ліквідності активів залежить існування підприємства, тому що воно припиняє свою діяльність, як правило, внаслідок недостатності грошових коштів. Ліквідність є складним економічним явищем на яке впливає багато зовнішніх та внутрішніх факторів, що ускладнює його оцінку.

Метою дослідження є систематизація існуючих методів оцінки ліквідності підприємства, виявлення їх особливостей при здійсненні аналізу ліквідності.

Виклад основного матеріалу. Проаналізувати ліквідність підприємства можна за допомогою різних методів. Найпоширеніший це коефіцієнтний метод, який передбачає здійснення розрахунків показників ліквідності підприємства.

В економічній літературі зустрічається різна кількість видів коефіцієнтів, за допомогою розрахунку яких здійснюється оцінка ліквідності підприємства. Наприклад, методика передбачає 10 показників ліквідності [1]; одні науковці пропонують [4, с. 328-329] 19 коефіцієнтів ліквідності, платоспроможності та конкурентоспроможності; інші науковці рекомендують 5 показників ліквідності [3]; автор [5] розглядає 9 показників ліквідності. Необхідно відмітити, що назви показників (коефіцієнтів), формули їх розрахунку, нормативні (рекомендовані, граничні) значення в різних джерелах відрізняються один від одного, що ускладнює визначення рівня ліквідності підприємства.

Також серед науковців [3-5; 7; 9; 10] набув популярності балансовий метод, який передбачає складання ліквідного балансу підприємства. Необхідно відмітити, що ліквідний баланс більше

характеризує платоспроможність підприємства ніж його ліквідність.

На практиці використовують агрегатний метод, який передбачає проведення аналізу ліквідності балансу за допомогою відносних та абсолютних показників [5; 10]. Необхідно відмітити, що назви показників, формули їх розрахунку, рекомендовані значення в різних джерелах відрізняються один від одного.

Для комплексної оцінки ліквідності підприємства науковці [5; 7] використовують інтегральний метод, який полягає у побудові загального показника ліквідності. Необхідно відмітити, що різні науковці розраховують його по різному, дискусія стосується визначення вагових коефіцієнтів, що характеризують значимість відповідних груп активів і пасивів.

Проведемо аналіз ліквідності умовного суб'єкта малого підприємництва використовуючи вище перераховані методи.

Відповідно методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства [1] розрахуємо десять показників ліквідності значення яких порівняємо з граничними. Для зручності наведемо результати розрахунків у вигляді табл. 1.

Таблиця 1 – Показники оцінки ліквідності підприємства

Показники	Алгоритм розрахунку показника	Гран. знач.	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.
Маневреність власних оборотних засобів	Власні оборотні активи	від 0 до 1	-0,14	-0,02	-0,02	-0,04
	Оборотні активи					
Коефіцієнт поточної (загальної) ліквідності	Оборотні активи	↑	0,91	0,98	0,98	1,94
	Позиковий капітал (довгострокові та поточні зобов'язання)					
Коефіцієнт покриття	Оборотні активи	↑	0,91	0,98	0,98	1,94
	Поточні зобов'язання					
Коефіцієнт швидкої ліквідності	Оборотні активи – Запаси – Витрати майбутніх періодів	від 0,6 до 0,8	0,64	0,57	0,47	0,44
	Поточні зобов'язання					
Коефіцієнт	Грошові кошти та їх	від	0,01	0,01	0,01	0,1

абсолютної ліквідності (платоспроможності)	еквіваленти та Поточні фінансові інвестиції	0,2 до 0,35				
	Поточні зобов'язання					
Частка оборотних коштів в активах, %	Оборотні активи * 100		79,87	89,59	87,54	93,25
	Баланс					
Частка власних оборотних коштів в їх загальній сумі, %	Власні оборотні активи * 100		-14	-2	-2	-5
	Оборотні активи					
Частка власних оборотних коштів у покритті запасів, %	Власні оборотні активи * 100	50	-52	-4	-17	-8
	Запаси					
Частка запасів у оборотних активах, %	Запаси * 100		27	42	52	54
	Оборотні активи					
Коефіцієнт покриття запасів	Нормальні джерела покриття	не <1	3,71	2,37	1,92	1,87
	Запаси					

Показники маневреності власних оборотних засобів та частки власних оборотних коштів в їх загальній сумі мають від'ємне значення, це пояснюється тим, що підприємство не має власного оборотного капіталу (табл. 1).

Показник поточної ліквідності та показник покриття розраховуються окремо, але на аналізованому підприємстві немає довгострокових зобов'язань, тому значення цих коефіцієнтів однакове та свідчать про те, що впродовж 2012-2015 рр. вони мали тенденцію до збільшення, це є позитивною тенденцією.

В 2013-2015 роках значення коефіцієнта швидкої ліквідності було менше ніж граничне, та мало тенденцію до зниження, це може свідчити про високий фінансовий ризик. Адже ліквідність коштів вкладених у дебіторську заборгованість залежить від швидкості платіжного документообігу в банку, своєчасності оформлення банківських документів, термінів надання комерційних кредитів окремим покупцям та їх платоспроможності. Це показують, що у підприємства з кожним роком погіршуються платіжні можливості щодо сплати поточних зобов'язань за умови своєчасного проведення розрахунків з дебіторами.

Значення коефіцієнта абсолютної ліквідності, що наведені в табл. 1 показують, що у підприємства дуже мала частина боргів (1% у 2012-2014 роках та 10% у 2015 році) може бути сплачена негайно.

Відомо, що при значенні коефіцієнта абсолютної ліквідності менше 0,2, а коефіцієнта покриття менше 0,5 підприємство вважається банкрутом і може підлягати ліквідації з продажем майна [2]. Хоча ситуація на аналізованому підприємстві може бути і не така критична, адже, на думку, науковців [3] на практиці значення коефіцієнта абсолютної ліквідності бувають значно нижчі, і за цим показником не можна відразу робити негативні висновки про можливості підприємства негайно погасити свої борги, тому що малоймовірно, щоб всі кредитори підприємства одночасно пред'явили б йому свої вимоги.

Значення показника частки оборотних коштів в активах (табл. 1) за період 2012-2015 роки мало тенденцію до збільшення з 80% у 2012 році до 93 % у 2015 році.

Значення показника частки запасів у оборотних активах (табл. 1) впродовж всього аналізованого періоду зростало на 27%. Це може свідчити про збільшення частки запасів у оборотних активах аналізованого підприємства.

Значення коефіцієнта покриття запасів (табл. 1) впродовж всього аналізованого періоду мало тенденцію до зменшення майже в 2 рази. Це відбувалося з причини збільшення обсягів запасів на підприємстві в 6 разів, що перевищило темп росту нормальних джерел покриття, які зросли лише в 2 рази.

Поддєрьогін А. М., Павловська О. В. [4, с.328-329, 338] пропонують при оцінці ліквідності розраховувати 19 показників, а саме: чистий оборотний капітал, маневреність власних оборотних коштів, загальний та нормативний коефіцієнти покриття, коефіцієнт покриття проміжний, коефіцієнти абсолютної та швидкої ліквідності, коефіцієнт платоспроможності, показник частки оборотних коштів у активах, показник частки виробничих запасів у поточних активах, показник частки власних оборотних коштів у покритті запасів, коефіцієнт покриття запасів, період інкасації дебіторської заборгованості, тривалість погашення кредиторської заборгованості, коефіцієнт поточної заборгованості акціонерам, співвідношення чистого руху коштів від операційної діяльності та заборгованості

кредиторам, співвідношення чистого руху грошових коштів і довгострокових зобов'язань, співвідношення нерозподіленого прибутку і всієї суми активів, оборотність матеріальних запасів.

Враховуючи те що аналізоване підприємство є малим та прибравши подібні показники до попередніх (табл. 1) розрахуємо лише 7 (табл. 2).

При обчисленні загального показника покриття науковці [4] рекомендують порівнювати фактичне його значення з нормативним, при цьому нормативний коефіцієнт необхідно розраховувати для кожного підприємства окремо [4, с. 337].

Значення розрахованого нормативного показника покриття підприємства в 2012 році та 2014 році становило в межах 1,02, а в 2013 році та 2015 році воно дорівнювало 1,02. Таким чином, значення нормативного показника покриття перевищує його граничне значення.

Значення розрахованого фактичного загального показника покриття підприємства в 2012-2014 роках було менше граничного рівня, тобто менше одиниці, а також менше нормативного значення. Лише у 2015 році ситуація змінилася і значення показника перевищало його граничне, тобто перевищало одиницю на 0,94. Його значення перевищало нормативний показник покриття на 0,93. Це може свідчити про покращення ситуації, адже підприємство здатне своєчасно ліквідувати свої зобов'язання, хоча його значення залежить від щоденної потреби підприємства у вільних грошових ресурсах. Таке різке збільшення показника покриття може характеризувати наявність на підприємстві надмірних запасів оборотних коштів.

Значення коефіцієнта покриття проміжний (табл. 2) за 2012-2015 роки зменшився на 0,22 та ні разу в аналізованому періоді не перевищувало граничне значення.

Значення показника співвідношення нерозподіленого прибутку і всієї суми активів (табл. 2) за 2012-2013 роки було не змінне та становило 0,08; в період 2013-2015 рр. його значення зменшилося на 0,06. Тенденція до зменшення значення цього показника може бути спричинена збільшенням активів підприємства та зменшення розміру нерозподіленого прибутку підприємства.

Таблиця 2 – Показники оцінки ліквідності підприємства

Показники	Алгоритм розрахунку показника	Гран. знач.	2012р	2013р	2014р	2015р.
Величина власних оборотних коштів (чистий оборотний капітал)	(Власний капітал + Довгострокові зобов'язання – Основні засоби) або (Поточні активи - Поточні зобов'язання)		-182,9	-45,5	-46,3	-188,9
Маневреність власних оборотних коштів	Грошові кошти	↑	-0,1	-0,95	-0,56	-2,33
	Чистий оборотний капітал					
Загальний коефіцієнт покриття	Поточні активи	>1	0,91	0,98	0,98	1,94
	Поточні зобов'язання					
Нормативний показник покриття підприємства	Матеріальні запаси + Безнадійна довгострокова дебіторська заборгованість + Короткострокова кредиторська заборгованість		1,02	1,01	1,02	1,01
	Короткострокова кредиторська заборгованість					
	Короткострокові позикові кошти					
Коефіцієнт покриття проміжний	Грошові кошти їх еквіваленти + Дебіторська заборгованість	>0,7	0,66	0,57	0,47	0,44
	Короткострокові позикові кошти					
Співвідношення нерозподіленого прибутку і всієї суми активів	Нерозподілений прибуток		0,08	0,08	0,1	0,02
	Сума активів					

Оборотність матеріальних запасів	Дохід від реалізації		53,36	14,74	8,37	6,11
	Матеріальні запаси					

Значення показника оборотності матеріальних запасів (табл. 2) за 2012-2015 роки було зменшено майже в 9 разів, це свідчить про уповільненість обігу запасів на підприємстві.

Базилінська О. Я. [5] пропонує при оцінці ліквідності підприємства розраховувати 9 показників ліквідності, серед яких 3 абсолютні (показник ознаки ліквідності, робочий капітал, показник ефективної заборгованості) та 6 відносні (коефіцієнти ліквідності першого, другого та третього ступеню, коефіцієнт захищеного періоду, коефіцієнт забезпеченості реалізації робочим капіталом, маневреність робочого капіталу). Прибравши подібні показники до попередніх розрахуємо лише 5 (табл. 3).

На думку Базилінської О. Я. [5], головна ознака ліквідності це перевищення у вартісній оцінці оборотних активів над поточними пасивами підприємства. Наведенні розрахунки в табл. 3 свідчать про перевищення поточних зобов'язань над оборотними коштами, це може призвести до проблем з ліквідністю підприємства.

Збільшення показника ефективної заборгованості, свідчить про збільшення частини поточних зобов'язань, які можуть бути покриті за рахунок надходжень від подальшої діяльності підприємства.

Якщо в табл. 1. вважається нормальним значення коефіцієнта швидкої ліквідності від 0,6 до 0,8 то в табл. 3 - не нижче 0,5. Хоча, на думку, науковців [6] в роздрібній торгівлі достатнім є перевищення значення коефіцієнта швидкої ліквідності 0,4-0,5, оскільки товарно-матеріальні запаси в торгівлі високоліквідні, тобто здатні швидко перетворюватися в гроші. Тобто для аналізованого підприємства це свідчить, про те що значення коефіцієнта швидкої ліквідності відповідає рекомендованому впродовж всього періоду.

Збільшення коефіцієнта захищеного періоду впродовж 2012-2015 років, відбулося за рахунок зростання оборотних активів підприємства впродовж всього аналізованого періоду. Це свідчить про те, що підприємство змогло би проіснувати при форс-мажорних обставинах впродовж 121 днів у 2015 році, 86 днів у 2014 році, 59 днів у 2013 році та 25 днів у 2012 році.

Таблиця 3 – Показники оцінки ліквідності підприємства

Показники	Алгоритм розрахунку показника	Реком. знач.	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.
Абсолютні показники ліквідності						
Ознака ліквідності, тис.грн.	Оборотні активи - Поточні активи	>0	-182,9	-45,5	-46,3	-188,6
Ефективна заборгованість, тис. грн.	(Поточні зобов'язання + Доходи майбутніх періодів) - (Грошові кошти + Дебіторська заборгованість)		536	1092,8	1132,5	2429,4
Відносні показники ліквідності						
Коефіцієнт швидкої (суворой, критичної, проміжної) ліквідності, ліквідності другого ступеня	Оборотні активи – запаси + витрати майбутніх періодів	>0,5	0,64	0,57	0,47	0,44
	Поточні зобов'язання + Доходи майбутніх періодів					
Коефіцієнт захищеного періоду, дн.	Оборотні активи + Витрати майбутніх періодів		25,44	59,37	86,1	112,21
	Середньоденні операційні витрати					
Коефіцієнт забезпеченості реалізації робочим капіталом	Робочий капітал	0,11	-0,01	-0,003	-0,005	-0,014
	Чистий дохід					

Значення коефіцієнта забезпеченості реалізації робочим капіталом впродовж 2012-2015 рр. було від'ємне, це спричинено відсутністю на підприємстві робочого капіталу (власних оборотних коштів, чистого оборотного капіталу).

Проведений аналіз ліквідності свідчать про те, що в 2015 році підприємство мало стабільний коефіцієнт поточної ліквідності (1,94), але слабкий коефіцієнт швидкої ліквідності (0,44). Це одна з найнебезпечніших ознак, яка свідчить про те, що надлишок запасів утворюється внаслідок скорочення обсягів дебіторської заборгованості та грошових коштів.

Таким чином, розрахунок показників ліквідності підприємства ґрунтується на даних його фінансової звітності, що відображає результати обліку станом на звітну дату. Також при обчисленні наведених вище показників ліквідності ми спостерігаємо ситуацію коли одні показники свідчать про нормальну ліквідність, в той час як інші про проблеми з нею. Отже, показники ліквідності не в повній мірі відображають реальний стан ліквідності підприємства.

Для оцінки реального рівня ліквідності підприємства необхідно додатково скласти ліквідний баланс та провести аналіз ліквідності балансу.

Ліквідний баланс формується поетапно:

1) статті активу групують за ступенем їхньої ліквідності на чотири групи (агрегати) та розміщують в порядку зменшення ліквідності (табл. 4);

2) статті пасиву групують за строками їхнього погашення на чотири групи (агрегати) та розміщують в порядку збільшення термінів (табл. 4).

Аналіз ліквідності балансу підприємства за допомогою абсолютних показників здійснюється шляхом:

1) виявлення надлишків або нестачі платіжних засобів за відповідними групами активів та пасивів підприємства [10, с.319];

2) порівняння підсумків згрупованих активів і пасивів [4, с.330].

Баланс підприємства вважається ліквідним, якщо виконуються чотири умови:

$$A1 \geq P1; A2 \geq P2; A3 \geq P3; A4 \leq P4. \quad (1)$$

Розрахунки наведені в табл. 4 свідчать про те, що:

- не виконується перша нерівність ($A1 < П1$) в системі 1, тобто підприємство має проблеми з ліквідністю балансу, адже воно не має достатньо найбільш ліквідних коштів для виконання своїх негайних зобов'язань;

- виконуються друга нерівність ($A2 > П2$) в системі 1, тобто воно має ліквідний баланс відносно короткострокових своїх зобов'язань;

- виконується третя нерівність ($A3 > П3$) в системі 1, це відбулося з причини відсутності на підприємстві довгострокових зобов'язань;

- не виконується четверта нерівність $A4 > П4$ в системі 1, тобто підприємство не має власних оборотних коштів та не дотримується мінімальної умови фінансової стійкості, адже позиковий капітал перевищує власні кошти.

Таблиця 4 - Баланс ліквідності підприємства

Активи	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.	Пасиви	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.
Найбільш ліквідні (A1)	18,9	43	26,1	439,7	Постійні пасиви (П1)	723	1425,4	1289,9	3916,7
Швидко ліквідні (A2)	937,1	1389,6	971,3	1501,7	Короткострокові пасиви (П2)	765	1100	840	454,1
Повільно ліквідні (A3)	353,1	1047,3	1086,2	2240,8	Довгострокові пасиви (П3)	0	0	0	0
Складно ліквідні (A4)	330	288	296,5	302,9	Постійні пасиви (П4)	147,1	242,5	250,2	114,3

На практиці крім абсолютних показників ліквідність балансу оцінюється і за допомогою відносних показників розрахунку яких наведені в табл. 5.

Значення коефіцієнта абсолютної ліквідності (табл. 5) свідчать про те, що підприємство малу частину поточних зобов'язань може погасити негайно за рахунок грошових коштів та їх еквівалентів.

Значення коефіцієнта швидкої ліквідності (табл. 5) свідчать про те, що підприємство може погасити за рахунок оборотних активів за вирахуванням "запасів" частину поточних зобов'язань в межах від

44% до 67%.

Таблиця 5 – Відносні показники ліквідності балансу підприємства

Показники	Формула розрахунку	Рек. зн.	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.
коефіцієнт абсолютної ліквідності (ліквідності першого ступеня)	$A1:(П1+П2)$ [8]	$>0,2$	0,01	0,01	0,01	0,1
	$A1:П1$ [10]	0,2-1	0,03	0,03	0,02	0,11
коефіцієнт швидкої ліквідності (ліквідності, ліквідності другого ступеня)	$(A1+A2):(П1+П2)$ [8]	0,8-1	0,64	0,57	0,47	0,44
	$(A1+A2):П1$ [10]	0,5-1	1,31	1,01	0,77	0,5
коефіцієнт поточної ліквідності (покриття) (ліквідності третього ступеня)	$(A1+A2+A3):(П1+П2)$ [8]	2	0,88	0,98	0,98	0,96
	$(A1+A2+A3):П1$ [10]	1-2	1,8	1,74	1,62	1,07
коефіцієнт загальної ліквідності	$(A1+A2+A3):(П1+П2+П3)$ [10]	≥ 1	0,88	0,98	0,98	0,96

Значення коефіцієнта поточної ліквідності відповідало нормативному впродовж всього аналізованого періоду, це свідчить про те, що підприємство вважається платоспроможним, адже платіжні засоби перевищують поточні зобов'язання.

Для комплексної оцінки ліквідності підприємства в цілому на підставі даних табл. 4, розрахуємо загальний коефіцієнт ліквідності у вигляді інтегрального показника [5, с.88; 7], використовуючи формулу 2.

$$K_3 = \frac{\sum_{i=1}^3 A_i d_i}{\sum_{j=1}^3 П_j d_j}, \quad (2)$$

де K_3 – загальний коефіцієнт ліквідності;

d_i – питома вага відповідних груп активів в їх загальному підсумку;

d_j – питома вага відповідних груп пасивів в їх загальному підсумку;

A_i – відповідна група активів підприємства;

$П_j$ – відповідна група пасивів підприємства.

Для зручності систематизуємо розрахунки у вигляді табл. 6.

Таблиця 6 – Розрахунок загального показника ліквідності підприємства

Показники	Умовне позначення	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.
Питома вага високоліквідних активів в їх загальному підсумку	d1	1,15	1,55	1,10	9,80
Питома вага швидко ліквідних активів в їх загальному підсумку	d2	57,17	50,20	40,81	33,48
Питома вага повільно ліквідних активів в їх загальному підсумку	d3	21,54	37,84	45,64	49,96
Проміжний показник активів	$\sum_{i=1}^3 A_i d_i$	61203,91	109457,5	89237,23	166543,1
Питома вага найбільш термінових пасивів в їх загальному підсумку	d1	44,35	51,50	54,20	87,33
Питома вага короткострокових пасивів в їх загальному підсумку	d2	46,67	39,74	35,29	10,12
Питома вага довгострокових пасивів в їх загальному підсумку	d3	0	0	0	0
Проміжний показник пасивів	$\sum_{j=1}^3 \Pi_j d_j$	67949,12	117120,02	99552,20	346630,97
Загальний коефіцієнт ліквідності	$\frac{\sum_{i=1}^3 A_i d_i}{\sum_{j=1}^3 \Pi_j d_j}$	0,90	0,93	0,90	0,48

Значення загального коефіцієнта ліквідності балансу показує, що

за весь аналізований період платіжні зобов'язання перевищували платіжні засоби, що свідчить про проблеми з ліквідністю. Найбільш ліквідний баланс підприємство мало в 2013 році. При цьому значення показника в табл. 6 відрізняються від його значень в табл. 5. Це пояснюється тим, що загальний показник ліквідності балансу характеризує ступінь покриття платіжних зобов'язань підприємства сумою його ліквідних засобів враховуючи їх значимість із погляду строків надходження коштів і погашення зобов'язань.

Таким чином, використання загального показника ліквідності надасть можливість порівнювати баланси підприємства за різні періоди, баланси різних підприємств і визначати найбільш ліквідні баланси.

Висновки. Проведене дослідження ліквідності підприємства різними методами виявило, що вони повторюють та доповнюють один одного. Це свідчить про потребу удосконалення методів аналізу ліквідності та використання єдиного підходу до оцінки.

Використання коефіцієнтного методу передбачає розрахунок великої кількості показників, які характеризують ліквідність підприємства за різними аспектами. Отримані внаслідок такої оцінки великі масиви значень показників фактично не дозволяють зробити висновки про прийнятність отриманих значень коефіцієнтів для достовірного фінансового аналізу, дати відповідь, у якій мірі і наскільки вони відображають реальну ліквідність. Тому необхідне подальше їх оброблення із врахуванням специфіки поточної діяльності підприємств тощо.

Відсутність загальновизнаного універсального підходу до оцінки ліквідності ускладнюють і часто роблять неефективними, як сам аналіз, так і управлінські рішення, прийняті на його основі. Тому необхідно розробити цілісний підхід до аналізу ліквідності, який би відповідав сучасним тенденціям, забезпечував отримання об'єктивної та достовірної інформації про стан ліквідності, що сприяло розробці та прийнятті ефективних управлінських рішень.

Список літератури

1. Наказ Міністерства економіки України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи

- доведення до банкрутства» від 19.01.2006р. № 14 [Електронний ресурс].- Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/v0014665-06>.
2. Тігова Т.М. Аналіз фінансової звітності : навч. посібник [Текст] / Т.М. Тігова, Л.С. Селіверстова, Т.Б. Процюк. – К.: Центр навчальної літератури, 2012. – 268с.
  3. Васильців Т. Г. Економіка малого підприємства : навч. посіб. [Текст] / Т. Г. Васильців, О. І. Іляш, Н. Г. Міщенко ; за ред. д-ра екон. наук Т. Г. Васильціва. – К.: Знання, 2013. – 446 с.
  4. Фінанси підприємства : підручник [Текст] / [Поддєрьогін А. М., Білик М. Д., Бурак Л. Д. та ін.] ; кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. – Восьме вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2013. – 519с.
  5. Базилінська О. Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] [Текст] / О. Я. Базилінська. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 328 с.
  6. Маркіна І. А. Контролінг для менеджерів : навч. посіб. [Текст] / І. А. Маркіна, О. М. Таран-Лала, М. В. Гунченко. – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 304 с.
  7. Грабовецький Б. Є. Економічний аналіз: Навчальний посібник. [Текст] - К. : Центр учбової літератури, 2009. - 256 с.
  8. Крамаренко Г.О. Фінансовий менеджмент. 2-ге вид. Підручник. [Текст] / Г. О. Крамаренко, О. Є. Чорна - Київ: Центр учбової літератури, 2009. - 520 с.
  9. Семенович Т.А. Аналіз основних методів оцінки фінансового стану підприємства [Текст] // Наукові праці КНТУ: Економічні науки, вип. 10, ч. І. – Кіровоград: КНТУ, 2006. – С. 197-205.
  10. Цал-Цалко Ю. С. Фінансовий аналіз. Підручник. [Текст]. – К. : Центр учбової літератури, 2008. - 566 с.

Одержано 26.12.16

УДК 336.64

С.С.Акімов, ст.гр.ФК(ОП)-15, Т.М.Котенко, доц., канд. екон. наук
Кіровоградський національний технічний університет

Стратегічне управління фінансовою безпекою суб'єкта господарювання

У даній статті показано роль стратегічного управління фінансовою безпекою підприємства в сучасних умовах господарювання. Наведені основні концептуальні питання забезпечення фінансової безпеки суб'єкта підприємництва. Надана модель побудови системи стратегічного управління фінансовою безпекою підприємства.
фінансова безпека, стратегічне управління, суб'єкт господарювання, система, концептуальне питання

Вступ. Сучасні умови розвитку економіки країни в цілому та конкретно суб'єктів господарювання ґрунтуються на чисельних організаційно-правових формах власності, пануванні конкуренції, свободі прийняття рішень підприємствами та самостійній відповідальності ними за поточними показниками та отриманий фінансовий результат. В такому випадку, керівному відділу підприємства не тільки потрібно знати мету виробничо-господарської діяльності, основні конкурентні переваги та недоліки суб'єкта на ринку та позиції конкурентів, забезпечувати виконання оперативних планів та стратегічних задач. На перший план виходить забезпечення фінансової безпеки суб'єкта господарювання, в результаті чого стає можливим ефективна його діяльність. Кожне рішення, що спрямоване на подолання можливої загрози підприємства чи реалізації додаткової вигоди, несе багатоваріантні наслідки, що потребують досконалого вивчення та прогнозування.

Отже, актуальним постає питання формування та підтримання на належному рівні фінансової безпеки суб'єкта господарювання, з огляду на його стратегічні цілі та задачі.

Поняття фінансова безпека суб'єкта господарювання – відносно нове, а формування теоретико-методологічного апарату її забезпечення знаходиться в стадії становлення.

© С.С.Акімов, Т.М.Котенко, 2016

Постановка проблеми. Останнім часом проблеми економічної загалом та фінансової безпеки зокрема набули надзвичайної актуальності. Чинником виникнення та постійного посилення уваги до цих проблем є зростання нестабільності та кількості загроз сучасній світовій економічній системі (це нестабільність фінансових ринків, цін на енергоносії і т.д.), а також трансформаційна та фінансово-економічна криза в Україні, яка стала суттєвою перешкодою на шляху забезпечення сталого розвитку економіки та суспільства. В цих умовах і держава, і регіони, і підприємства стикнулися з необхідністю принципово нових підходів до забезпечення безпеки, у першу чергу, фінансової. Забезпечення фінансової безпеки набуває особливої актуальності у період фінансово-економічної кризи. Фінансова безпека суб'єктів підприємництва є основною ланкою фінансової безпеки держави. На рівні держави питання забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання повинні розглядатися як один із найважливіших національних пріоритетів. У той же час недостатня увага до проблем фінансової безпеки самих суб'єктів підприємництва може призвести навіть при високій рентабельності бізнесу до того, що компанія стане метою ворожих захоплень та поглинань. Нагальність підвищення рівня фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в сучасних умовах зумовлюється зниженням їх прибутковості, що, в свою чергу, впливає на формування доходів державного та місцевих бюджетів, а також надходжень до цільових фондів.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. У процесі написання статті були використані наукові розробки та публікації щодо фінансової безпеки підприємств вітчизняних вчених Л.Г. Шемаєвої, І.А. Бланка, А.М. Штангрета, Н.А. Гринюка та ін. Багато корисного до питання стратегічного управління суб'єктом господарювання внесли науковці А.І. Хорєв, Т.В. Головки.

Результати досліджень. Реалізація поставленої мети статті дає змогу розробити підходи до формування фінансової безпеки, як стратегічного напрямку розвитку підприємств.

Формулювання мети статті та завдань. Метою статті є обґрунтування стратегічної орієнтації фінансової безпеки суб'єкту господарювання, виходячи з принципів стратегічного управління фінансами підприємств.

Об'єктом дослідження в статті є економічні відносини щодо

забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання

Виклад основного матеріалу. У загальному значенні під фінансовою безпекою (англ. financial security) розуміється поняття, яке включає комплекс заходів, методів і засобів по захисту економічних інтересів держави на макrorівні, корпоративних структур, фінансової діяльності господарюючих суб'єктів на мікрорівні [8]. Реалізація поставленої мети статті дає змогу розробити підходи до формування фінансової безпеки, як стратегічного напрямку розвитку підприємств.

Рисунок 1 – Етапи безперервного забезпечення стратегічного управління фінансовою безпекою суб'єкта господарювання [2]

Питання стратегічного забезпечення фінансової безпеки підприємства — процес безперервний. Тобто така задача мусить постійно бути об'єктом уваги та управління, охоплюючи зазначені на рис.1 етапи [2]

Проблеми забезпечення безпеки суб'єктів підприємництва, і зокрема фінансової безпеки, є досить новими, в зв'язку з цим потрібна наукова та практична розробка даної проблеми, визначення сутності безпеки в цілому, економічної безпеки та фінансової безпеки суб'єктів господарювання як однієї з найбільш важливих підсистем економічної безпеки. Поняття фінансової безпеки, як справедливо зазначає Гривківська О.В. [5], повинно кореспондуватись з загальним поняттям безпеки, як на рівні національної безпеки, так і на рівні підприємств; також воно повинно виступати складовою частиною поняття "економічна безпека господарюючого суб'єкта"; з іншого боку, воно повинно мати власний зміст, який відрізняє проблематику фінансової

безпеки від інших видів безпеки. Слід зазначити, що сам термін “безпека” почав використовуватися у XII ст.[6] й означав спокійний стан суб’єкту, який вважав себе захищеним від будь-якої небезпеки

Кожний суб’єкт підприємницької діяльності при чинній системі господарювання розглядається як самостійна одиниця, що здатна самотужки вирішувати питання виду діяльності, організації виробництва надання готового продукту, кадрового забезпечення, матеріально-технічного оснащення для досягнення головної мети підприємства – збільшення ринкової вартості фірми та підвищення добробуту її власників. Проте, всі вище перелічені складові організаційно-виробничого процесу, необхідні чинники безперервного відтворення потребують фінансових вливань. Надмірне фінансування призводить до нерационального використання фінансових ресурсів, перевитрат, витрат на придбання надлишків запасів та перенасичення оборотної сфери. Це, в свою чергу, зменшує очікуваний результат – чистий прибуток підприємства та ставить під сумнів досягнення планованих результатів. Знижене фінансування призводить до отримання продукту зовсім інших параметрів якості, зростання собівартості виробництва, зниженню ефективності діяльності, збільшення тривалості виробничого циклу, або взагалі унеможливає отримання кінцевого продукту, а отже, і бажаного фінансового результату. Фінансування підприємницької діяльності може виникати з декількох джерел, проте, незалежно від цієї обставини питання фінансової безпеки повинно стояти на першому місці. Дефіцит фінансових ресурсів, шляхів їх залучення призводить до зниження платоспроможності підприємства, воно стає збитковим, а в середньостроковому періоді за однакових інших умов суб’єкт підприємництва втрачає партнерів-постачальників, покупців, ринки збуту та зменшується його кадровий потенціал. Суттєву загрозу фінансовій безпеці підприємства так само несе і надлишок фінансових ресурсів: необґрунтоване залучення кредитів веде до зростання витрат на виплату відсотків, зниження ефективності виробництва; не оптимальна структура власного капіталу та входження нових співвласників може супроводжуватись конфліктами інтересів, неузгодженістю дій в управлінні; збільшення залучених фінансових ресурсів в плані зростання заборгованостей фірми призводить до накладання адміністративних та фінансових санкцій, зниження ділової

репутації підприємства.

Така сукупність взаємопов’язаних елементів фінансової безпеки обумовлює складність її стратегічного управління суб’єктом господарювання. Адже, все що здатне чинити загрозу неотримання прибутку чи завдання збитків в сучасному агресивному світі, повинно бути враховано.

Стратегія фінансової безпеки підприємства займає особливе місце в системі загальної стратегії, одночасно пов’язуючи в одне ціле фінансові ресурси, грошові потоки та задачі підприємства. Стратегія фінансової безпеки визначає конкурентні позиції підприємства, зумовлює можливість додаткового залучення кредитних ресурсів, забезпечує надходження виручки відповідно до ступеню ефективності використання всіх наявних ресурсів та можливостей підприємства.

Прогноз поведінки суб’єктів-контрагентів у системному комплексі достовірний лише в межах моделі, прийнятої керівником, який приймає рішення. Це дає підстави для впливу на них у системному комплексі [3].

Стратегія фінансової безпеки суб’єкта господарювання у своєму становленні проходить наступні етапи:

1. Визначення часових рамок провадження.
2. Аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища; SWOT-аналіз.
3. Комплексна оцінка стратегічної фінансової безпеки підприємства.
4. Формування стратегічних цілей підприємства (що не повинні йти врозріз з фінансовою безпекою суб’єкта).
5. З’ясування та розробка цільових орієнтирів-індикаторів досягнення результатів фінансової діяльності.
6. Прийняття стратегічних рішень щодо максимізації фінансового результату.
7. Оцінка існуючої стратегії фінансової безпеки; її можливе корегування.
8. Забезпечення реалізації стратегії фінансової безпеки.
9. Здійснення контролю ефективно і реалізації стратегії фінансової безпеки.

Фінансова безпека суб’єкта підприємництва є невід’ємною складовою фінансового менеджменту підприємства та повинна базуватись на системі певних правил та прийомів, що не тільки

характеризують її загальні риси функціонування та впровадження, але й відповідають сучасним умовам господарювання. Переважна частина науковців зосереджує свою увагу на окремих засобах та етапах управління і реалізації фінансової безпеки суб'єкта господарювання: задачах, функціях, методах тощо. Проте край необхідно комплексно підходити до даного питання, концептуально виявляючи всі аспекти та фактори, здатні вплинути на рівень фінансової безпеки підприємства. Думка щодо фінансової безпеки суб'єктів господарювання повинна діалектично мати концептуальне вираження. Лише реалізуючи системний підхід до проблеми, можна стверджувати про її усвідомлення, а отже, надбати шляхи до її вирішення. Сучасна система концептуальних підходів поєднує в собі наступні складові (рис. 3).

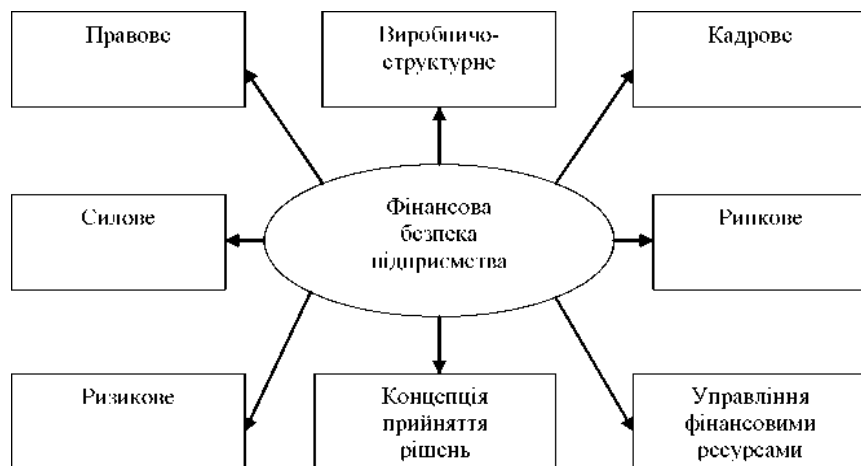

Рисунок 3 – Концептуальні питання забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання

Кожне підприємство залежно від галузі діє у конкретному правовому полі, що саме по собі неоднотипне. Внутрішнє поле складають організаційно-установчі документи, що визначають загальні напрямки розвитку, роботи підприємства, засади організації облікової політики тощо. Зовнішнє коло законодавчого забезпечення

складають нормативно-правові акти, положення та інструкції Верховної Ради, міністерств та відомств. Від можливості їх своєчасного інтерпретування, від їх сприяння підприємству можлива реалізація першої перешкоди викривленням фінансової інформації та економічним зловживанням, що ставлять під сумнів конкретний фінансовий результат. Можливості виникнення правопорушення або злочину на самому підприємстві, або проти нього. Така ситуація збільшує збитки фірми, зменшує її прибутковість, ставить під сумнів досягнення кінцевої мети, зменшує ділову репутацію суб'єкта підприємництва. Економічний злочин веде до зменшення фінансової стійкості організації, її кредитоспроможності, а отже, зменшує фінансову безпеку. До переліку даного питання можна віднести не тільки моменти крадіжок товарно-матеріальних цінностей, інформації, провідних технологій суб'єкта, але й організацію фізичної безпеки здійснення професійних обов'язків керівного апарату та працівників фірми.

Виробничо-структурна концепція ґрунтується на беззаперечній кореляції стану машинно-тракторного парку, наявності новітніх провідних виробничих технологій, передовій організації виробничого процесу суб'єкта та фінансової безпеки підприємства. Так само важливе розміщення продуктивних сил, зональне розташування суб'єкта підприємницької діяльності, його ресурсне забезпечення. Вищезазначені фактори мають вплив на виробничі витрати, якість отриманого продукту, прибуток підприємства, рівень рентабельності, а отже, на конкурентоздатність та позиціонування на ринку.

Питання кадрового забезпечення передбачає відповідність освітньо-кваліфікаційних якостей працівників посаді, що займається. Фахівець високого рівня сприяє економії часу при прийнятті рішень та укладанні угод, реалізації нових проектів, зростанні прибутку та зниженню витрат підприємства, одночасно забезпечуючи фінансову безпеку суб'єкта підприємництва. Ринкова компонента забезпечує позиціонування підприємства на ринку збуту. Кінцевий продукт потребує свого споживача, в іншому випадку фінансова безпека потраплятиме під загрозу через недоотримання виручки та прибутку, що при наявних понесених витратах суттєво ускладнює або взагалі, унеможливорює процеси відтворення. До даного питання відносяться моменти відповідного забезпечення конкурентоспроможності

продукції, ціни партії конкретного виробу, підтримка рівня якості продукту, після продажне обслуговування, рекламне забезпечення, зміцнення існуючих зв'язків з покупцями та замовниками з одночасним прагненням розширення мережі збуту.

Ризикова концепція фінансової безпеки підприємства ґрунтується на усвідомленні об'єктивного існування факторів та загроз, здатних спричинити погіршення фінансових результатів в поточному та перспективному періодах та перешкодити досягненню цілей підприємства. Для підтримання необхідного рівня фінансової безпеки необхідно організувати систему ризик-менеджменту, першочерговою задачею якого є визначення максимального кола таких загроз з подальшим їх нівелюванням.

Концепція прийняття рішень відповідає конкретним умовам організації і ведення підприємницької діяльності, коли від певного рішення залежить не тільки успішність реалізації тільки одного проекту, але і загальний фінансовий стан всього суб'єкта підприємницької діяльності. Дана концепція притаманна всім працівникам адміністративно-господарського апарату підприємства, адже, рішення приймаються і втілюються у життя на різних рівнях управління підприємством і на різних стадіях виробничого процесу.

Концепція управління фінансовими ресурсами суб'єкта підприємницької діяльності ґрунтується на необхідності раціонального фінансування виробничо-збутової діяльності, проведення витрат згідно нормативів виробітку, положень та інструкцій. Вартість залучених фінансових ресурсів має бути адекватною економічному ефекту від реалізації проекту. Дана концепція дає фізичну змогу провадження підприємницької ідеї у життя та основана на всіх попередньо наведених твердженнях. Проте, саме ефективне управління фінансовими ресурсами підприємства дозволяє залучати додаткові ресурси за низькою ціною, отримуючи прибутки і вигоду для фірми.

Слід зазначити, що дані концептуальні положення тісно поєднані один з одним. Наприклад, неможливе ефективне управління фінансовими ресурсами підприємства без виваженого підходу до прийняття рішень та відповідного рівня кадрового забезпечення. Натомість, ринкова позиція підприємства значною мірою залежить від виробничо-структурної складової фінансової безпеки та одночасно

пов'язана з організаційно-правовою складовою.

Варто зазначити, що питання фінансової безпеки в нашій країні не залишаються без належної уваги з боку державних органів влади. У концепції економічної безпеки України, розробленій Інститутом економічного прогнозування при Національній академії наук України, під фінансовою безпекою розуміють захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на всіх рівнях фінансових відносин [7].

Принципи стратегічного забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва:

- Єдності – суб'єкт господарювання в плані підтримання відповідного рівня фінансової безпеки розглядається та виступає в цивільно-господарському обороті як одне ціле.
- Автономності – незважаючи та тісну інтегрованість економіки та поглиблену взаємозалежність суб'єктів один від одного, підприємство забезпечує власну фінансову безпеку незалежно від контрагентів
- Самостійності – органи управління суб'єкта господарювання на власний розсуд обирають пріоритетні напрямки розвитку, джерела фінансування, ринки та обсяги збуту тощо
- Гнучкості – фінансова безпека має бути орієнтована на мінливість економічного середовища підприємства та бути спроможна швидко реагувати на подразники та перерозподіляти фінансову систему фірми
- Нейтралізації – забезпечення згладжування та ліквідації загроз фінансовому результату, недосягнення цілей та ефективності роботи підприємства
- Комплексності – керівництво суб'єкта при прийнятті та реалізації конкретного рішення повинно враховувати його вплив та можливі наслідки для всіх адміністративно-господарських зв'язків та ланок підприємства
- Системності – ґрунтується на необхідності забезпечення повної узгодженості планових та фактичних показників діяльності всіх служб та структурних підрозділів підприємства, узгодження руху грошових коштів з поточним та перспективним станом, дотримання фінансових планів, кошторисно-кредитних графіків в процесі організації та ведення роботи
- Інформативності – забезпечення інформативного середовища

прийняття рішень та прогнозування їх наслідків

- Економічності – реалізується в забезпеченні співставності доходів і витрат від будь-якої діяльності чи ініціативи суб'єкта господарювання

Висновки:

1. Фінансова безпека підприємства – зв'язуючий елемент системи фінансового кругообігу підприємства, реалізується за сприяння фінансової політики та веде до досягнення поточних та перспективних цілей. Проте, суб'єкти господарювання за сучасних ринкових умов, де панують конкуренція, альтернативність, свобода вибору, є ураженими; їх фінансовий результат здатен бути нівельований фінансовим ризиком. Отже, виражене позиціонування на ринку та виконання поставлених цілей можливе лише за дотримання стратегічного управління фінансовою безпекою суб'єкта господарювання.

2. Стратегічне управління фінансовою безпекою – системне явище, що водночас є підсистемою загальної стратегії підприємства.

3. Дотримання концептуальних положень стратегічного управління фінансовою безпекою суб'єкта господарювання дозволить раціонально залучати матеріальні, трудові та фінансові ресурси, мінімізувати витрати, та максимізувати вхідні грошові потоки. Все це сприяє досягненню стратегічних цілей підприємств.

4. Отже, фінансова безпека суб'єктів господарювання відіграє важливу роль у забезпеченні національної економічної безпеки.

Список літератури

1. Головка Т.В., Сагова С.В. Стратегічний аналіз: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / Т.В. Головка, С.В. Сагова; за ред. д.е.н., проф. М.В. Кужельного. – К.: КНЕУ, 2002. – 192 с.
2. Хорев А.И. Формирование стратегии предприятия. / А.И. Хорев, А.Н. Морозов, Е.В. Сухоруков / Экономический анализ: теория и практика. – 2008. – №16. – С. 8-11.
3. Шемаєва Л.М. Стратегічне управління економічною безпекою підприємства Проблеми науки. – 2009. – №10. – С. 29-34.
4. Штангрет А.М., Шляхетко В.В. Методологічні засади економічної безпеки підприємств в Україні / Формування ринкових відносин в Україні. – 2009. – №3 (94). – С. 105-109.
5. Гривківська О.В. Фінансова безпека в системі економічної безпеки./

О.В. Гривківська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ev.nuos.edu.ua/content/finansova-bezpeka-v-sistemi-ekonomichnoi-bezpek>

6. Грунін О. А. Економічна безпека організації. / О. А. Грунін, С. О. Грунін – СПб.: Пітер, 2002. – 160 с. 5. Словник сучасних економічних і правових термінів / Авт.-упоряд. В. Н. Шимов, А. Н. Тур, Н.В. Стах та ін; Під ред. В. Н. Шимова і В. С. Каменкова. – Мн.: Амалфея, 2002. – 816с.
7. Концепція економічної безпеки України / Ін-т економ. прогнозування; [Кер. проекту В.М. Гець]. – К.: Логос, 1999. – 56 с
8. Фінансова безпека: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.faito.ru/pages/infresources/fkglossary/add_comment.php?id=259

Одержано 13.12.16

УДК 336.71

Ю.М. Мазур, ст. гр. ФК 15-М*

Кіровоградський національний технічний університет

Економічна сутність проблемних кредитів банку та їх класифікація

У статті розглянуто існуючі підходи до визначення терміну «проблемний кредит». Визначено ознаки, які покладені в основу тлумачення проблемної заборгованості міжнародними фінансовими інститутами. Здійснено аналіз класифікації проблемної заборгованості та надано характеристику її видів.

банк, проблемний кредит, класифікація проблемних кредитів, реструктуризований кредит

Актуальність теми. Передумовою успішної діяльності комерційних банків є формування якісного кредитного портфеля.

© Ю.М. Мазур, 2016

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Насипайко Д.С.

Важливу роль якості кредитного портфеля банків відіграє на сучасному етапі, в умовах, коли наслідки світової фінансової кризи, спаду світового господарства та економіки призвели до значних проблем у господарській діяльності позичальників. Недосконалий менеджмент кредитних ризиків у банківських установах, суттєве погіршення якості кредитних портфелів не тільки ускладнює подальшу кредитну діяльність банку, а й негативно впливає на фінансову стійкість банківських установ, їх конкурентоспроможність та довіру до всієї банківської системи країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначенню сутності проблемних кредитів присвячені праці провідних вітчизняних та іноземних вчених: Т. Болгар, М. Власенко, В. Кльоба, І. Тарануха, О. Яременко тощо. Однак, постійно діючі чинники зовнішнього та внутрішнього економічного середовища призводять до безперервного виникнення нових проблемних кредитів, які потребують подальшого вивчення з метою пошуку шляхів їх мінімізації.

Метою дослідження є визначення сутності поняття «проблемний кредит» та класифікація його видів.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах однією з головних перешкод ефективного менеджменту проблемних кредитів є відсутність єдиного підходу до розуміння сутності «проблемний кредит».

Національний банк України (НБУ) визначає поняття «проблемні активи» відповідно до Постанови № 426 від 17.08.2012 р. як: «негативно класифіковані активи, які складаються з наданих кредитів/фінансових зобов'язань, операцій з розміщення її коштів на кореспондентських рахунках в інших банках, цінних паперів, що обліковуються в портфелях банку на продаж та до погашення, дебіторської заборгованості, що класифіковані за IV та V категоріями якості, цінних паперів, що обліковуються в торговому портфелі банку, за якими сума накопиченої уцінки перевищує 50 відсотків від вартості їх придбання (тобто балансової вартості цінних паперів без включення накопиченої уцінки та нарахованих доходів за ними), включаючи нараховані доходи за всіма цими операціями». Тобто, Національний банк включає до проблемних кредитів як кредити, так і фінансові зобов'язання (гарантії, поручительства, акредитиви, авалі та акцепти, що надані банком та зобов'язання з кредитування, що надані банком,

класифіковані за IV та V категорією) та нараховані доходи за цими операціями. Науковці ж часто при визначенні сутності проблемного кредиту не включають фінансові зобов'язання та нараховані доходи.

Міжнародні фінансові інститути надають власні трактування поняття проблемного кредиту. Наприклад, Міжнародний валютний фонд (МВФ) визначає проблемний кредит як зобов'язання, повне погашення якого сумнівне внаслідок неадекватного фінансового стану позичальника чи забезпечення за цим зобов'язанням, а також спостерігається прострочення сплати основного боргу й/або відсотків за ним більше 90 днів [1].

Базельський комітет з банківського нагляду трактує проблемний кредит як кредитний продукт, за яким існують істотні порушення строків виконання зобов'язань перед банком, істотне погіршення фінансового стану боржника, погіршення якості забезпечення [2].

Як бачимо, визначення МВФ і Базельського комітету практично ідентичні і враховують три ознаки: погіршення фінансового стану, якості забезпечення і прострочення погашення кредиту. Втім визначення МВФ є більш конкретним, оскільки в ньому вказується термін прострочення (більше 90 днів – період, коли кредит автоматично стає проблемним). Але словосполучення у визначенні Базельського комітету як «істотні порушення строків», «істотне погіршення фінансового стану», «погіршення якості забезпечення» можна трактувати по-різному. Систематизація існуючих визначень проблемного кредиту засвідчила, що в своїй більшості вони базуються на визначеннях МВФ та Базельського комітету і розглядають проблемний кредит за такими ознаками: своєчасність погашення кредиту, погіршення фінансового стану позичальника та недостатність забезпечення (табл. 1).

З огляду на вище викладене, найбільш прийнятним є визначення проблемного кредиту І. Таранухи [10, с. 241], яка крім зазначених ознак, розглядає додатково ще й наявність негативної інформації про здатність позичальника виконати свої зобов'язання. Важливим є і те, що І. Тарануха до проблемних кредитів відносить не тільки прострочену, а й частину строкової та реструктуризованої кредитної заборгованості, за якими встановлено ознаки проблемності повернення. Проте, науковці, при визначенні проблемного кредиту, не

Таблиця 1 - Підходи до визначення проблемного кредиту

Автор	Визначення
О. Яременко [3, с. 1084]	Проблемний кредит – кредит, за яким своєчасно не проведені один чи кілька платежів, через погіршення фінансового стану боржника, існує потенційна загроза часткової або повної втрати для банку його коштів за кредитними зобов'язаннями, що може призвести в майбутньому до економічних збитків банку.
В. Кльоба [4, с. 241]	Проблемний кредит – кредит, за яким банк вбачає небезпеку своєчасного і повного його погашення внаслідок дії різноманітних чинників (економічних, юридичних, соціальних тощо).
М. Власенко [5, с. 241]	Проблемними вважаються видані кредити (сума основного боргу), платежі за якими не здійснюються у початкові встановлені терміни.
І. Тарануха [6, с. 241]	Проблемна заборгованість за кредитами – це сукупність простроченої заборгованості, а також частини строкової та реструктурованої заборгованості, за якими встановлено ознаки проблемності повернення, пов'язані з недостатністю або відсутністю забезпечення за кредитом, наявністю ознак фінансових проблем у позичальника або наявністю негативної інформації про його здатність виконати свої зобов'язання.

враховують несплачених відсотків та фінансових зобов'язань з кредитування, кількість днів прострочення, організаційні ознаки проблемності, які в комплексі з фінансовими дозволять підвищити ефективність управління проблемними кредитами. Проаналізувавши вище наведені визначення проблемного кредиту (табл. 1), доцільно розглядати це поняття як у вузькому так і в широкому значенні. У вузькому значенні проблемний кредит – це прострочений кредит/фінансове зобов'язання та нараховані доходи за цими операціями, строк сплати за якими прострочений більше 90 днів, тобто кредитна заборгованість, класифікована за IV і V категоріями якості. Таке визначення частково співпадає з визначенням негативно-класифікованих кредитів, яке надається НБУ. В широкому розумінні визначення проблемного кредиту включає реальну проблемну

кредитну заборгованість та потенційну проблемну кредитну заборгованість. Тому, під проблемним кредитом слід розуміти сукупність простроченої кредитної заборгованості (кредитів/фінансових зобов'язань, відсотків), строк сплати за якою прострочений більше 31 дня за основним боргом та/або відсотками, та частину заборгованості за реструктуризованими, рефінансованими, пролонгованими кредитами, за якими існує ризик несвоєчасного погашення заборгованості, зниження ринкової вартості забезпечення, погіршення фінансового стану позичальника, та/або мають місце організаційні ознаки проблемності. Що стосується видів проблемних кредитів, то європейські країни по-різному підходять до питань їх класифікації. Більшість держав поділяють їх на 3 категорії: субстандартні, сумнівні та безнадійні. Також мають місце відмінні підходи щодо оцінки якості реструктуризованих кредитів, які за міжнародними стандартами рейтингових агентств, таких як Fitch, Moody's, також вважаються проблемними. Перший підхід полягає у тому, що після реструктуризації проблемного кредиту, він повинен залишатись у категорії прострочення до отримання виплат процентів та повернення суми кредиту. Другий – дозволяє реструктуризованому кредиту отримати статус стандартного. В українських банках існує практика, коли реструктуризований кредит, не відносять до проблемних, бо з переоформлених та рефінансованих позик сплачуються, як мінімум відсоткові відрахування. Але реструктуризація дозволяє тільки на певний час приховати проблеми з обслуговуванням кредиту. Причиною неврахування реструктуризованих кредитів можна вважати бажання банку скрити справжню якість свого кредитного портфеля. Базуючись на дослідженнях учених можна виділити види проблемних кредитів (рис. 1). Реструктуризовані кредити – кредити, за якими змінено умови повернення кредиту, відповідно до яких позичальнику тимчасово надаються пільгові умови погашення, наприклад, зменшення розміру щомісячного платежу, тимчасова відстрочка з погашення основної суми кредиту та/або процентів, зміна графіку погашення, збільшення строку кредитування, повністю або частково скасування пені та штрафних санкцій за несвоєчасне виконання зобов'язань по кредиту, здійснено конвенцію (переведення валютних кредитів у гривневі).

Рисунок 1 – Класифікація проблемних кредитів

Рефінансовані кредити – погашення взятих раніше кредитних зобов'язань за допомогою оформлення нового кредиту. Переоформлені кредити – кредити, які було переоформлено на іншу фізичну або юридичну особу.

Як відомо, до проблемних кредитів відносять виключно суму прострочених платежів за кредитом згідно даних бухгалтерської звітності, а не загальний обсяг кредитів, за якими допущено прострочення. Тобто, обсяг простроченої заборгованості, що знайшов відображення у фінансовій звітності, є значно меншим порівняно із загальним обсягом кредитів, за якими допущено прострочення, що у свою чергу призводить до неправильного визначення рівня проблемних кредитів банку.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене дослідження, дійшли наступних висновків. головним фактором фінансової стабільності банку є якість його кредитного портфеля, зниження якої призводить до зростання кредитного ризику та втрати банком платоспроможності. Важливого значення набуває підвищення ефективності менеджменту проблемних кредитів, яке неможливо здійснити без чіткого розуміння сутності проблемного кредиту та класифікації його видів. Систематизація існуючих підходів до розуміння сутності проблемного кредиту дозволила розглянути його у вузькому та в широкому розумінні. На основі запропонованого визначення проблемного кредиту, була здійснена його класифікація, використання якої сприятиме ефективному управлінню якістю кредитного портфеля банків.

Список літератури

1. Financial Soundness Indicators – Compilation Guide. – IMF. – March, 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fsi/guide/2006/index.htm>.
2. Angklomkliew S., George J., Packer F. Issues and developments in loan loss provisioning: the case of Asia.–BIS Quarterly Review, December 2009.– p. 74.
3. Яременко О. Р., Лисенко Е. Ю. Проблемні кредити банків: сутність, сучасний стан та методи їх регулювання // Глобальні та національні проблеми економіки. – Випуск 8. 2015. – с. 1080-1085.
4. Кльоба В. Л. Ситуаційний центр банку як ефективний напрям удосконалення управління врегулюванням проблемної заборгованості / В.Л. Кльоба// Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – № 19.8. – С. 240–246.
5. Власенко М. Моделирование уровня проблемных банковских кредитов в странах СНГ и Балтии [Текст] / М. Власенко // Банковский весник (рус.). – 2012. – №5. – С. 27–34.
6. Тарануха І. Ю. Підходи до визначення проблемної кредитної заборгованості 2012 [Електронний ресурс]: Режим доступу : <http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/6911/1/Taranukha.pdf>.

Одержано 18.01.17

УДК 339.187:658.6

С.В. Кімаєв, ст. гр. АДМ-15М*

Центральноукраїнський національний технічний університет

Особливості управління торговельними підприємствами України

Стаття присвячена питанням організації торгівлі в Україні. Визначено основні теоретичні положення функціонування торговельних

© С.В. Кімаєв, 2016

* Науковий керівник: канд. пед. наук, доц. В.О. Липчанський

підприємства, зокрема функції та види торговельних підприємств. Досліджено стан роздрібної торгівлі в Україні, а також особливості торгового менеджменту.

торгівля, торговельне підприємство, торговий менеджмент, функції торговельних підприємств, особливості управління, стратегічні напрямки, шляхи поліпшення

Постановка проблеми. Питання організації торговельної діяльності були та залишаються актуальними. Це пов'язано із стрімким та всебічним розвитком даної галузі економіки. Проте, такий стрімкий розвиток призводить до утворення нової організації та проведення торгівлі, застосовуючи при цьому передові наукові та технічні надбання. В умовах форсованого розвитку підприємництва, виникає потреба у володінні необхідною кількістю інформації для прийняття управлінських рішень [1, с. 161]. Враховуючи це, доцільно коректно використовувати термінологічні поняття, пов'язані із сутністю та способами торгівлі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організації торгівлі розглядали широке коло як вітчизняних так і зарубіжних вчених, зокрема В.В. Апопій, П.Й. Атамас, О. Азарян, Л. Балабанова, І.В. Височін, Н. Голошубова, І.А. Дмитренко, Е. Локтев, І. Мішук, Л.В. Нападовська, Л. Омелянович, В.О. Соболев, А. Савощенко, А. Садеков, Б. Вейтца, Р. Варлі, Д. Гілберта, Д. Едкока, Р. Колборна, М. Леві, М. Рафіка, М. Саллівана, та ін.

Дослідження з тематики удосконалення торгової діяльності, формування каналів розподілу продукції, практики організації процесів дистрибуції (які у багатьох вітчизняних джерелах розглядаються як тотожні поняття) відображено в працях Г.Дж. Болта, Г. Армстронга, Ф. Котлера, О.А. Новикова, В.В. Щербакова, В.А. Строкова, Д. Ланкастера, Д. Джоббера, А. Тяпухіна, Ж.-К. Тарондо і Д. Ксарделя та ін.

В своїх працях вчені наводять різні підходи до організації та проведення торгівлі, виділяють способи та форми її здійснення, а також виокремлюють характерні особливості, які притаманні кожному виду діяльності. Проте досі не існує повного загальновизнаного механізму здійснення торгової діяльності.

Цілі статті. Метою статті є висвітлення особливостей діяльності українських підприємств торгівлі, оцінка рівня розвитку торгового

менеджменту в Україні та виявлення проблем у сфері управління підприємствами даного типу.

Виклад основного матеріалу. Все більшої популярності набувають нові формати торговельних об'єктів, стрімкі темпи створення яких сприяли збільшенню кількості робочих місць, забезпеченню роботою вивільнених із інших сфер діяльності працівників. Обсяги та динамізм розвитку торговельної діяльності значною мірою визначаються ефективністю соціально-економічної політики держави.

Питання законодавчого врегулювання правових засад здійснення торгівлі та основ її державного регулювання здебільшого обговорюються фахівцями-практиками, викладачами вищих навчальних закладів торговельно-економічного спрямування та державними службовцями, які займаються питанням розвитку торгівлі, на шпальтах періодичних видань, під час проведення тематичних конференцій, симпозіумів, круглих столів з цієї проблематики. Результатом спільних зусиль є оприлюднення проекту Закону України "Про внутрішню торгівлю", у преамбулі до якого зазначено, що цей Закон визначає правові засади здійснення внутрішньої торгівлі, регулює відносини у цій сфері та спрямований на розвиток ефективної торговельної діяльності [2, с.12].

Важливо окреслити основні теоретичні положення торговельної діяльності.

Торгівельна діяльність здійснюється у сферах роздрібної й гуртової (оптової) торгівлі, а також у торговельно-виробничій сфері (громадському харчуванні). У широкому розумінні під торговельною діяльністю (торгівлею, комерцією) розуміється будь-яка економічна діяльність узагалі, а всі підприємства й організації, що діють у торгівлі (гуртовій і роздрібній), промисловості, сільському господарстві, на транспорті, будівництві та в інших галузях економіки, записуються в єдиному торговельному реєстрі.

У економічному обороті торгівля виконує посередницьку роль. Проте її функції не обмежуються лише матеріальним поширенням продукції. У остаточному рахунку торгівля стимулює виробництво і задає йому визначений напрямок. Вона є невід'ємним елементом структури ринкової економіки і робить істотний, якщо не вирішальний, вплив на її ефективність.

Ті економічні функції, які реально виконуються торгівлею, полягають у тому, що посередники, які знаходяться між виробниками і споживачами, роблять послуги і тим, і іншим.

Оптова торгівля за своєю організаційною сутністю є формою організації господарських зв'язків між суб'єктами інституціонального ринку з приводу закупівлі-продажу великих партій товару або комплексу послуг. Основним місцем її здійснення є оптовий ринок, де сконцентровані оптові і комерційні посередники (оптові продавці) і на який виноситься попит колективних набувачів товарів і послуг (оптових покупців).

Економічна сутність оптової торгівлі полягає у здійсненні процесу продажу товарів і послуг товаровиробниками іншим підприємствам сфери виробництва, оптовим і роздрібним торговельним підприємствам, комерційним посередникам та державним установам, а також торговельними і посередницькими підприємствами одне одним, виробничим та суспільним колективним споживачам [3].

Роздрібна торгівля – сфера підприємницької діяльності, пов'язана з продажем товарів та послуг кінцевим споживачам для особистого використання. Це остання ланка каналів збуту. Позаяк покупка в роздріб, як звичайно, невелика, торговці прагнуть збільшити кількість контактів із споживачами, розширюючи для того товарний асортимент і стимулюючи зростання частоти відвідувань магазинів. Кінцеві споживачі, на відміну від організацій-споживачів, роблять багато незапланованих покупок. Тому роздрібні торговці мають розмішувати товари, що їх купують імпульсивно, там, де проходить багато людей; вигідно розмішувати споріднені товари в магазинах; провадити відповідне навчання торговельного персоналу; активно використовувати різні заходи стимулювання збуту [4].

Торгівельні підприємства роблять послуги виробникам, звільняючи їх від необхідності вступати у відносини з величезною масою споживачів. Шляхом створення запасів товарів вони забезпечують синхронізацію ритмів виробництва та споживання, схильних до різночасних сезонних коливань. Завдяки їм грошові прибутки виробників стають більш регулярними і не залежать від затримок у збуті продукції.

Посередники розширюють можливості виробництва щодо задоволення запитів споживачів. Вони створюють умови, для того щоб матеріальні блага, вироблені в масовому порядку безліччю підприємств, розкиданих на широкій території, стали доступними споживачам у такій кількості і якості, у такому місці та у такий час, які є зручними для останніх. Ця функція припускає виконання низки операцій: упорядкування і роздрібнення партій, транспортування і зберігання, формування асортименту і викладки товарів.

Отже, торговельні підприємства виконують низку важливих функцій, які можна згрупувати в чотири нижчеперелічені:

1. Доведення товару до безпосереднього споживача. Важливо організувати виробництво продукції, та не менш важливо забезпечити її реалізацію. Останнє є складною справою. Спеціалізація на посередницьких операціях дозволяє скоротити час на реалізацію товару, зменшити витрати обігу, прискорити оборот фондів підприємства, більшою мірою враховувати запити споживачів.

2. Забезпечення зворотного зв'язку між виробництвом і споживанням. Торговельне підприємство відчуває на собі вплив як виробника (пропозиція товару), так і споживача (попит на нього). Аналізуючи просування того чи іншого товару на ринку, посередник може виявити тенденції, що їхнє урахування дозволить краще орієнтувати виробництво на інтереси споживачів.

3. Перерозподіл ресурсів між різними галузями та всередині них. Ця функція забезпечується як через переорієнтацію на випуск нової продукції, так і через обслуговування ринку цінних паперів.

4. Акумуляція тимчасово вільних коштів, регулювання грошового обігу.

Окрім цього, торговельні підприємства здійснюють також ще такі важливі функції, як затарювання, розфасовка, зберігання товарів на складах, у холодильниках, визначення оптимальних обсягів постачань, транспортування і доставка продукції та інформаційне забезпечення просування товарів від виробників до споживачів.

Дослідимо стан роздрібною торгівлі в Україні за останні роки. Так, за даними Державної служби статистики України, оборот роздрібною торгівлі в Україні за 2015 р. склав 487558 млн. грн., що на 11,2% перевищує показники за 2014 рік. При цьому, частка продовольчих товарів в 2015 році складає 41,1% (табл.1).

Таблиця 1 – Показники роздрібної торгівлі в Україні за 2011-2015 роки [5]

Роки	Обсяг роздрібного товарообороту підприємств (юридичних осіб), млн.грн	У тому числі питома вага, %	
		продовольчих товарів	непродовольчих товарів
2011	350059	38,9	61,1
2012	405114	40,2	59,8
2013	433081	41,1	58,9
2014*	438343	41,3	58,7
2015*	487558	41,1	58,9

* без урахування торгівлі на території АРК та тимчасово окупованих територіях

Показники свідчать про посилення конкурентоспроможності в системі менеджменту торговельних підприємств і це обумовлює переорієнтацію менеджменту торговельного підприємства на виявлення позитивних тенденцій розвитку, які можна інтерпретувати як сильні сторони діяльності підприємства, а в подальшому – його конкурентні переваги. Саме цим актуалізується полі спектральне дослідження конкурентоспроможності торговельних підприємств і розробка механізмів його конкурентних переваг. Вирішення цих питань вимагає нових практичних дій, спрямованих на формування та розвиток конкурентоспроможності торговельних підприємств, забезпечити які зможе комплексний компаративний аналіз шляхом превентивного моніторингу всіх векторів діяльності торговельного підприємства та його суперників, визначаючи таким чином його конкурентні переваги як рушійний чинник функціонування підприємств в глобалізаційних умовах [6, с. 146].

Торговий менеджмент є процес успішного управління всіма основними аспектами діяльності торгового підприємства. Він покликаний формувати найбільш раціональні управлінські рішення щодо розвитку конкретного торгового підприємства, координувати різні напрями своєї діяльності забезпечуватиме ефективність кінцевих результатів цієї бурхливої діяльності.

Як комплексна галузева наука торговий менеджмент перебуває на стадії зародження. Основні принципи торгового менеджменту ще не отримали комплексного відображення у сучасній літературі.

Торговий менеджмент, базуючись теорії загального менеджменту підприємства, інтегрує у собі прийоми та фізичні методи багатьох функціональних видів менеджменту стосовно специфіці діяльності торгового підприємства. Зокрема, торговий менеджмент використовує великий арсенал методів виробничого менеджменту, інноваційного менеджменту, менеджменту персоналу, фінансового менеджменту та інших видів функціонального менеджменту, можливих до застосування на підприємствах торгівлі.

Важливою особливістю торгового менеджменту є комплексний характер формування всіх управлінських рішення, що з різними сторонами діяльності торгового підприємства. Всі ці управлінські рішення як найтісніше взаємозв'язані й надають пряме чи непряме вплив на кінцеву ефективність господарську діяльність торгового підприємства. Так, окреме управлінське рішення, спрямоване на вдосконалення організації, або технології торгового процесу, хоч би яким прогресивним він здавалося з позицій інноваційного менеджменту, може бути ефективним з огляду на специфіку умов економічної діяльності підприємства міста і викликати негативні наслідки щодо його фінансового становища. Тому торговий менеджмент сприймається як комплексна система дій, що з розробки взаємозалежних управлінських рішення, кожна з яких вносить свій внесок у кінцеву результативність господарську діяльність торгового підприємства.

Хоч більшість торгових підприємств як господарюючих суб'єктів галузі мають багато загальних характеристик торгово-технологічного і торгово-господарюючих процесів, різниця між їх конкретними організаційними формами, використовуваними технологіями та умовами господарювання дуже серйозні, що позначається як у особливостях процесу керування їхньою діяльністю, так і на кінцевих результатах цієї бурхливої діяльності. Торговий менеджмент покликаний враховувати ці розбіжності у процесі вироблення управлінських рішень за всіма аспектами діяльності, зі тим, щоб отримати найкращі результати для даного торгового підприємства. У зв'язку з цим варто застерегти підприємців-початківців - конкретні управлінські рішення, використовувані у процесі діяльності окремими навіть найефективніше які працюють торговими підприємствами, що неспроможні сліпо копіюватись іншими торговими підприємствами, оскільки можуть призвести до негативних наслідків. Торговий

менеджмент вчить не використанню стандартних управлінських рішень, а лише алгоритму ефективної їх розробки за умов діяльності підприємства.

Навіть найефективніші управлінські рішення, розроблені і реалізовувалися на конкретному торговому підприємстві, який завжди може бути повторно використані наступних етапах своєї діяльності. Передусім це пов'язані з високої динамікою чинників довкілля на стадії початку ринкової економіки, й у першу чергу - зі зміною кон'юнктури споживчого ринку. З іншого боку змінюються під часу й внутрішні умови функціонування торгового підприємства, особливо у етапах початку наступним стадіям його життєвого циклу. Тому торговельному менеджменту може бути притаманний високий динамізм, враховує зміна чинників довкілля, ресурсного потенціалу, форм організації праці та управління, фінансового становища та інших параметрів функціонування торгового підприємства.

Торговий менеджмент передбачає також багатоваріантність підходів до розробки конкретних управлінських рішень у різноманітних галузях діяльності торгового підприємства. Це вимагає, що реальна підготовка кожного управлінського рішення має враховуватиме й альтернативні можливості дій. За наявності альтернативних проектів управлінських рішень їх вибір для реалізації може ґрунтуватися на системі критеріїв, що забезпечують досягнення результатів діяльності торгового підприємства. Система таких критеріїв встановлюється самим торговим підприємством.

Менеджмент має бути зорієнтований на стратегічні цілі розвитку торгового підприємства. Хоч якими вигідними не здавалися ті чи інших проектів управлінських рішень нинішнього року періоді, повинно бути відхилені, якщо вона вступає у в протиріччя з місією (головною метою діяльності) підприємства, стратегічними напрямками його розвитку чи ведуть до їх зниження ефективність його роботи діяльність у перспективному періоді.

На цей час головною стратегічною метою оптових підприємств є підвищення їх ролі, а відповідно частки оптового товарообороту як на внутрішньому ринку, так і на зовнішньому. У сучасних умовах оптова торгівля в Україні не відповідає належним чином своєму функціональному призначенню, тому й не є ефективним стимулятором розвитку сфери товарного обороту.

У системі стратегічних напрямків діяльності підприємства важливу роль відіграють економічні напрямки стратегії, які безпосередньо пов'язані зі зростанням ринкової вартості підприємства або досягненням інших економічних результатів господарської діяльності в перспективний період. На практиці, як свідчить досвід вітчизняних підприємств, основним економічним напрямком їх стратегії є отримання максимально можливого прибутку, що є умовою самофінансування діяльності підприємства та можливості зростання його ринкової вартості [7, с. 575].

Висновки. Правильно обрана модель перспективного ефективного напрямку розвитку торговельного підприємства дозволить забезпечити розробку правил і прийомів досягнення стратегічних цілей, а саме:

- формування ефективної цінової політики, яка б створювала довгостроковий стійкий стан в традиційному сегменті ринку;
- розподіл ресурсного потенціалу між різними напрямками досягнення комерційного успіху, які б забезпечували власну максимальну рентабельність;
- формування товарного асортименту, що відповідає потребам потенційних покупців, систематичному отриманню прибутку;
- передбачення ознак кризових тенденцій як в межах галузі, так і всередині підприємства;
- дослідження ринків потенційних товарів народного споживання, що відповідають вибору стратегічної зони господарювання.

Отже, стан та тенденції зростання конкурентоспроможності торговельного підприємства в значній мірі залежить від ефективного використання визначених ключових факторів успіху. Параметризація впливу факторів успіху конкуренції торговельного підприємства є системним відображенням процесу структуризації його забезпечення. Очевидно, механізм дії ключових факторів успіху в конкурентному середовищі охоплює широкий спектр економічних, організаційно-управлінських, технічних, технологічних, правових, кадрових та соціальних відносин.

Список літератури

1. Дроздова О.Г. Актуальні питання у сфері класифікації торгівлі: обліковий аспект // Проблеми теорії та методології бухгалтерського

- обліку, контролю і аналізу. – 2012. – Вип. 3 (24). – С. 161-169. - Режим доступу: <http://pbo.ztu.edu.ua/article/download/37115/39320>.
2. Височин І. Державне регулювання торговельної діяльності в Україні та світі: порівняльний аналіз // Вісник КНТЕУ. – 2010. – №3. – С. 11-23. - Режим доступу: <http://visnik.knteu.kiev.ua/files/2010/03/3.pdf>
  3. Апопій В.В. Організація торгівлі: Підручник. 2-е вид. – К.: Центр навчальної літератури, 2008. – 632 с.
  4. Липчук В.В., А.П. Дудяк. Маркетинг: основи теорії і практики. Навчальний посібник. / за загальною редакцією В.В. Липчука. – Львів: Новий світ-2000, Магнолія плюс. – 2003. – 288с.
  5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/sr/trg_ric/trg_u/2002.html
  6. Яремко А. О. Особливості комплексного компаративного аналізу торговельних підприємств у конкурентному бізнес-середовищі / А. О. Яремко // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 9. – С. 145-150. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2013_9_23
  7. Трішкіна Н. І. Формування маркетингової стратегії торговельного оптового підприємства / Н. І. Трішкіна // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. – 2011. – Вип. 1. – С. 574-582. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/esprstp_2011_1_84.

Одержано 26.12.16

УДК 657.421.1:658

В.В.Федотова, ст.гр.ФК-15МЗ, Т.М. Котенко, доц., канд. екон. наук
Кіровоградський національний технічний університет

Управління оборотними активами підприємства

Ціллю роботи є розгляд особливостей управління окремими видами оборотних активів. Комплексна оцінка системи управління оборотними активами надасть змогу визначити не тільки ефективність використання, а й прийняття правильного управлінського рішення в майбутньому.

оборотні активи підприємства, управління запасами, дебіторська заборгованість, грошові активи

© В.В.Федотова, Т.М. Котенко, 2016

Розвиток ринкових відносин в Україні залежить від ефективних результатів діяльності підприємств, вмілого формування і використання оборотних активів підприємства. Сучасна господарська практика потребує виважених рішень, які базуються на синтезі досягнень сучасної фінансової теорії та досвіді фінансового управління.

Система управління оборотними активами як важливим елементом підвищення ефективності функціонування підприємств, і як наслідок всієї економіки України, набуває особливої актуальності. Значною мірою це стосується розробки і впровадження таких підходів в управлінні оборотними активами, які б забезпечували стійкість фінансового стану, кредитоспроможність, інвестиційну привабливість вітчизняних підприємств.

Об'єктом дослідження є процес управління оборотними активами.

Метою роботи є розгляд особливостей управління окремими видами оборотних активів підприємства.

Інформаційною базою є публікації у фахових виданнях наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених, законодавчі та нормативні акти, періодичні видання, монографії.

Розглянемо особливості управління окремими видами оборотних активів підприємства.

Управління запасами направлено на забезпечення безперебійного здійснення процесу виробництва і реалізації продукції і мінімізацію поточних витрат по їх обслуговуванню на підприємстві. Ефективне управління запасами дозволяє понизити тривалість виробничого і всього операційного циклу, зменшити рівень поточних витрат на їх зберігання, понизити рівень трансакційних витрат по їх закупівлі, вивільнити з поточного господарського обороту частину фінансових коштів, реінвестуючи їх в інші активи.

Управління запасами охоплює ряд послідовно виконуваних етапів робіт, основними з яких є [1, с. 185-194]:

1. Аналіз запасів товарно-матеріальних цінностей в попередньому періоді. Основним завданням цього аналізу є виявлення рівня забезпеченості виробництва і реалізації продукції відповідними запасами товарно-матеріальних цінностей в попередньому періоді і оцінка ефективності їх використання. Аналіз проводиться в розрізі основних видів запасів.

2. Визначення цілей формування запасів. Запаси товарно-матеріальних цінностей, що включаються до складу оборотних активів, можуть створюватися на підприємстві з різними цілями:

- забезпечення поточної виробничої діяльності (поточні запаси сировини і матеріалів);
- забезпечення поточної збутової діяльності (поточні запаси готової продукції);
- накопичення сезонних запасів, що забезпечують господарський процес в майбутньому періоді (сезонні запаси сировини, матеріалів і готової продукції).

3. Оптимізація розміру основних груп поточних запасів. Така оптимізація пов'язана з попереднім розподілом всієї сукупності запасів товарно-матеріальних цінностей на два основні види – виробничі (запаси сировини, матеріалів і напівфабрикатів) і запаси готової продукції. У розрізі кожного з цих видів виділяються запаси поточного зберігання – постійно поновлювана частина запасів, що формуються на регулярній основі і рівномірно споживаних в процесі виробництва продукції або її реалізації покупцям.

4. Оптимізація загальної суми запасів товарно-матеріальних цінностей, що включаються до складу оборотних активів.

5. Забезпечення високої оборотності і ефективних форм руху запасів.

Управління цими процесами здійснюється шляхом оптимізації матеріальних потоків всіх видів запасів. Основною метою оптимізації матеріальних потоків підприємства є забезпечення своєчасної доставки різних матеріальних активів у необхідній кількості в потрібні пункти з мінімумом витрат на здійснення цього процесу.

6. Обґрунтування облікової політики оцінки запасів. При відпустці запасів у виробництві, продажі і іншому вибутті підприємство може здійснювати їх оцінку одним з наступних методів:

- ідентифікованій собівартості відповідної одиниці запасів. Такий метод може використовуватися по запасах готової продукції, що відпускаються, при виконанні спеціальних замовлень і проектів;
- середньозваженої собівартості. Така оцінка проводиться по кожній одиниці запасів діленням сумарної вартості їх залишку на початок звітної місяця і вартості отриманих в звітному місяці запасів

на сумарну кількість запасів (у натуральному виразі) на початок звітної місяця і отриманих в даному місяці запасів;

- собівартості перших за часом надходження запасів (метод ФІФО). Оцінка запасів по методу ФІФО базується на припущенні, що запаси використовуються в тій послідовності, в якій вони поступали на підприємство (тобто запаси, першими що відпускаються у виробництво або продаж, оцінюються за собівартістю перших за часом надходження вхідних запасів);

- собівартості останніх за часом надходження запасів (метод ЛІФО). Оцінка запасів по методу ЛІФО базується на припущенні, що запаси використовуються в послідовності, протилежній їх надходженню на підприємство (тобто запаси, першими що відпускаються у виробництво або продаж, оцінюються за собівартістю останніх за часом надходження вхідних запасів);

- нормативних витрат. Оцінка за нормативними витратами полягає в застосуванні норм витрат на одиницю продукції, встановлених підприємством з урахуванням нормальних рівнів використання запасів, праці, виробничих потужностей і цін, що діють. Для забезпечення максимального наближення нормативних витрат до фактичних норми і ціни в нормативній базі повинні регулярно перевірятися і при необхідності переглядатися;

- ціни продажу. Оцінка запасів по цінах продажу використовується на підприємствах роздрібною торгівлі шляхом застосування середнього відсотка торгової націнки на товари, що реалізуються. Цей метод можуть застосовувати торгові підприємства, що реалізують обширний і мінливий асортимент товарів з приблизно однаковим рівнем торгової націнки. Собівартість реалізованих товарів визначається як різниця між продажною (роздрібною) вартістю цих товарів і сумою торгової націнки на них. У свою чергу, сума торгової націнки на реалізовані товари розраховується як добуток продажною (роздрібною) вартості цих товарів і середнього відсотка торгової націнки.

7. Побудова ефективних систем контролю за рухом запасів на підприємстві. Основним завданням таких контролюючих систем, які є складовою частиною оперативного фінансового контролінгу підприємства, є своєчасне розміщення замовлень на поповнення

запасів і залучення до операційного обороту надмірно сформованих їх видів.

Наступним етапом управління оборотних активів є управління дебіторською заборгованістю підприємства. Ефективне управління поточною дебіторською заборгованістю пов'язане в першу чергу з оптимізацією розміру і забезпеченням інкасації заборгованості покупців за товари, роботи і послуги.

Формування алгоритмів такого управління поточною дебіторською заборгованістю, визначене як кредитна політика підприємства по відношенню до покупців продукції, здійснюється за наступними основними етапами [1, с. 196-206]:

1. Аналіз поточної дебіторської заборгованості підприємства в попередньому періоді. Основним завданням цього аналізу є оцінка рівня і складу поточної дебіторської заборгованості підприємства, а також ефективності

інвестованих в неї фінансових ресурсів.

2. Вибір типу кредитної політики підприємства по відношенню до покупців продукції. У сучасній комерційній і фінансовій практиці реалізація продукції в кредит (з відстроченням платежу за неї) набула широкого поширення як в нашій країні, так і в країнах з розвинутою ринковою економікою. Формування принципів кредитної політики відображає умови цієї практики і напрямлено на підвищення ефективності операційної і фінансової діяльності підприємства.

3. Визначення можливої суми оборотного капіталу, що направляється в дебіторську заборгованість по товарному (комерційному) і споживчому кредиту. При розрахунку цієї суми необхідно враховувати плановані обсяги реалізації продукції в кредит; середній період надання відстрочення платежу по окремих формах кредиту; середній період прострочення платежів виходячи з господарської практики, що склалася (він визначається за наслідками аналізу поточної дебіторської заборгованості в попередньому періоді); коефіцієнт співвідношення собівартості і ціни продукції, що реалізовується в кредит.

4. Формування системи кредитних умов. До складу цих умов входять наступні елементи:

- термін надання кредиту (кредитний період);
- розмір кредиту, що надається (кредитний ліміт);

– вартість надання кредиту (система цінових знижок при здійсненні негайних розрахунків за придбану продукцію);

– система штрафних санкцій за прострочення виконання зобов'язань покупцями.

5. Формування стандартів оцінки покупців і диференціація умов надання кредиту. В основі встановлення таких стандартів оцінки покупців лежить їх кредитоспроможність. Кредитоспроможність покупця характеризує систему умов, що визначають його здатність залучати кредит в різних формах і в повному обсязі в передбачені терміни виконувати всі пов'язані з ним фінансові зобов'язання.

6. Формування процедури інкасації поточної дебіторської заборгованості. У складі цієї процедури повинні бути передбачені: терміни і форми попереднього і подальшого нагадувань покупцям про дату платежів; можливості і умови пролонгації заборгованості по наданому кредиту; умови порушення справи про банкрутство неспроможних дебіторів.

7. Забезпечення використання на підприємстві сучасних форм рефінансування поточної дебіторської заборгованості.

8. Побудова ефективних систем контролю за рухом і своєчасною інкасацією поточної дебіторської заборгованості. Такий контроль організовується в рамках побудови загальної системи фінансового контролю на підприємстві як самостійний його блок.

Управління грошовими активами або залишком грошових коштів і їх еквівалентів, що постійно знаходиться у розпорядженні підприємства, складає невід'ємну частину функцій загального управління оборотними активами. Розмір залишку грошових активів, яким оперує підприємство в процесі господарської діяльності, визначає рівень його абсолютної платоспроможності (готовність підприємства негайно розрахуватися по всіх своїх невідкладних фінансових зобов'язаннях), впливає на розмір капіталу, що інвестується в оборотні активи, а також характеризує до певної міри його інвестиційні можливості (інвестиційний потенціал здійснення підприємством короткострокових фінансових інвестицій).

Управління грошовими активами підприємства здійснюється за наступними основними етапами [1, с. 209-221]:

1. Аналіз грошових активів підприємства в попередньому періоді. Основною метою цього аналізу є оцінка суми і рівня

середнього залишку грошових активів з позицій забезпечення платоспроможності підприємства, а також визначення ефективності їх використання.

2. Оптимізація середнього залишку грошових активів підприємства. Така оптимізація забезпечується шляхом розрахунків необхідного розміру

окремих видів цього залишку в майбутньому періоді.

3. Диференціація середнього залишку грошових активів в розрізі національної і іноземної валюти. Така диференціація здійснюється тільки на тих підприємствах, які ведуть зовнішньоекономічну діяльність. Мета такої диференціації полягає в тому, щоб із загальної оптимізованої потреби в грошових активах виділити валютну її частину з тим, щоб забезпечити формування необхідних підприємству валютних фондів. Основою здійснення такої диференціації є планований обсяг витрачання грошових коштів в розрізі внутрішніх і зовнішньоекономічних операцій в процесі здійснення операційної діяльності.

4. Вибір ефектних форм регулювання середнього залишку грошових активів. Таке регулювання проводиться з метою забезпечення постійної платоспроможності підприємства, а також з метою зменшення розрахункової максимальної і середньої потреби в залишках грошових активів.

5. Забезпечення рентабельного використання тимчасово вільного залишку грошових активів. На цьому етапі формування політики управління грошовими активами розробляється система заходів щодо мінімізації рівня втрат альтернативного доходу в процесі їх зберігання і протиінфляційного захисту.

6. Побудова ефективних систем контролю за грошовими активами підприємства. Об'єктом такого контролю є сукупний рівень залишку грошових активів, що забезпечують поточну платоспроможність підприємства, а також рівень ефективності сформованого портфеля короткострокових фінансових інвестицій – еквівалентів грошових коштів підприємства.

Ми вважаємо, що система управління оборотними активами повинна бути комплексною, тому нормуванню підлягає кожен елемент оборотних активів за можливістю з внутрішньою

деталізацією (по видах активів, по напрямках діяльності, по термінах зберігання і т.ін.).

Доцільно нормувати лише ті статті оборотних активів, відносно яких дотримуються наступні умови:

- господарські операції з ними носять регулярний характер; їх частка у складі активів істотна (більше 5...10%) і вони однорідні за своїм складом;

- підприємства можуть впливати на їх величину.

Дані підходи, на нашу думку, не суперечать один одному, а їх відмінності полягають лише в ступені точності та методах розрахунку планових показників.

Управління складом оборотних активів повинне базуватися на обліку особливостей функціонування основних їх елементів і політиках управління товарними запасами, грошовими коштами і дебіторською заборгованістю, що склалися на підприємстві. Оптимізація структури припускає такий вид співвідношення елементів поточних активів, який забезпечував би підприємству нормальний (рекомендований або плановий) рівень платоспроможності, який визначається системою коефіцієнтів ліквідності.

Першочерговими проблемами в управлінні оборотними активами є: управління запасами, дебіторською заборгованістю, грошовими коштами, визначення джерел фінансування.

Система управління оборотними активами представляє собою частину загальної фінансової стратегії підприємства, що полягає у формуванні необхідного обсягу і складу оборотних активів, раціоналізації й оптимізації структури джерел їх фінансування

Дослідження даної теми показує, що на даний час не існує єдиного обґрунтованого підходу до розв'язання проблеми ефективності управління оборотними активами в умовах розвитку ринкових відносин. Різноманіття методів і моделей управління оборотними активами не завжди відображають можливі варіанти ситуацій і не завжди дозволяють використовувати готові рішення в діяльності підприємств при невизначеному політичному кліматі. Все це спонукає до формування нових завдань і пошуку їх рішення. Комплексна оцінка системи управління оборотними активами дає змогу визначити не тільки ефективність використання, а й прийняття правильного управлінського рішення на майбутній період.

Список літератури

1. Бланк И.А. Управление активами и капиталом предприятия. – К.: МП «ИТЕМ лтд»: СП «АДЕФ-Украина», 2003. – 446с.
2. Ламанов С. В. Система завдань управління оборотним капіталом підприємства "Управління розвитком".- №1 (98). - 2011. - С.14-18
3. Сорока Р. Механізм управління оборотним капіталом торговельних підприємств// Регіональна економіка. -№4. - 2009. – С 201–203.
4. Соляник Л.Г. Організаційно-економічний механізм управління оборотними активами та джерелами їх фінансування [Текст] // Економічний вісник Національного гірничого університету. – № 4. – Дніпропетровськ: РВК НГУ. – 2011. – С. 48 – 57.
5. Шліхта В. М. Особливості використання системи збалансованих показників як інструменту впровадження інноваційних змін / В. М. Шліхта // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 8(122). – С. 243-249.

Одержано 13.12.16

УДК 336.1:334.012.64

**В.М.Попов, доц., канд. екон. наук, В.В.Ткаченко, магістрант
гр. ФК-15МЗ**

Центральноукраїнський національний технічний університет

Складові механізму фінансового забезпечення малих підприємств

У статті досліджуються особливості фінансування розвитку малих підприємств, теоретичні аспекти управління фінансовими ресурсами, визначаються складові механізму фінансування малого бізнесу та методи його фінансового забезпечення

мале підприємство, фінансові ресурси, фінансове забезпечення, фінансове забезпечення, механізм фінансового забезпечення, механізм фінансування малого бізнесу

© В.М.Попов, В.В.Ткаченко, 2016

Здійснення господарської діяльності, забезпечення формування відтворювальних процесів господарюючого суб'єкту невід'ємно пов'язане з фінансовими ресурсами, що генеруються ним як на основі зовнішніх залучень, та і на основі внутрішніх генерацій. Виходячи з зазначеного, обґрунтування та вдосконалення механізмів фінансового забезпечення підприємств є завжди актуальною та затребуваною щодо досліджень вимогою. Дана проблема є багатогранною і механізми її вирішення мають суттєві відмінності, що залежать від умов господарювання, галузевої приналежності підприємств, організаційної форми, величини, механізмів розподілу відповідальності.

В даній статті ми зконцентруємо увагу на особливостях фінансування розвитку малих підприємств. Важливість такого напрямку досліджень пояснюється тим, що роль малого підприємства для розвитку економіки будь-якої держави надзвичайно важлива. Малі і середні підприємства переважають не тільки в економіці країн-членів ЄС, а також в економіці країн-членів організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) і займають тут важливе місце. Так, 95% усіх підприємств у вказаних країнах є малими чи середніми, і вони забезпечують роботою 60-70% зайнятих. Такі підприємства провадять свою діяльність переважно у сфері послуг, особливо в торгівлі, гастрономії, в маркетингу, програмному забезпеченні, дослідженнях, освіті тощо) [1].

Щодо малих підприємств в Україні, то в 2014 році на них було зайнято 1689,9 тис.осіб, що становить 26,8% від загальної кількості зайнятих працівників на підприємствах України.

Статична позиція свідчить про те, що великі підприємства є більш ефективними. Це пояснюється не тільки їхньою величиною, а й отриманими доходами, оскільки середні затрати на виробництво продукції у них будуть нижчими, ніж у малих підприємств, що пов'язано з загальноекономічними втратами ефективності. З динамічної ж точки зору, ефективність малих підприємств в порівнянні з великими є вищою. Новоутворені малі підприємства виконують роль агентів обміну. Адже завдяки постійному виникненню на ринку, вони сприяють генерації нових ідей, впровадженню нових продуктів, видів діяльності, технологій тощо, і цим самим забезпечують постійну динаміку на ринку [1]. Малі підприємства позитивно впливають на поділ праці.

Щодо поняття фінансових ресурсів та фінансового забезпечення, то теоретичні розробки базуються на тому, що процес формування фінансового забезпечення посідає достатньо важливе місце в управлінні підприємством.

Фінансові ресурси у забезпеченні життєдіяльності підприємства є тим єдиним видом його ресурсів, які безпосередньо та з мінімальним часовим лагом перетворюються у будь-які інші ресурси [2] і виступають стимулом підприємницької діяльності, а також забезпечують грошовими коштами виробничий процес, кадрове забезпечення та використання трудових ресурсів, реалізацію комплексу маркетингових заходів [3]; забезпечують кругообіг виробничих, економічних та інших елементів підприємства та їх перетворення, зростають при завершенні стадії фінансового циклу, збільшуючи величину чистого грошового потоку [4], виступаючи необхідною умовою розвитку будь-якої організації. Управління ж фінансовими ресурсами зорієнтоване, у першу чергу, на забезпечення стабільних і життєво важливих фінансових потоків, пошук зовнішніх джерел фінансування за умови необхідності, оптимізації структури капіталу [5].

На думку О. Ф. Вожжової [6] та П. А. Стецюка [7], в якості окремих функцій фінансових ресурсів також можна виокремити наступні: забезпечення процесу виникнення підприємства та формування його стартового капіталу; формування ресурсного потенціалу та забезпечення необхідними ресурсами виробничої та інвестиційної діяльності; забезпечення реалізації фінансової стратегії підприємства, конкурентоспроможності та ефективності господарської діяльності; виконання фінансових зобов'язань, забезпечення його фінансової стійкості й платоспроможності; регулювання та перерозподіл фінансових потоків між структурними підрозділами та видами діяльності; надання нормативної (критеріальної) інформації для контролю, моніторингу та аудиту фінансових процесів та прийняття управлінських рішень щодо їх коригування.

Наукова література концентрує значну кількість розробок щодо механізму фінансового забезпечення (І.В.Авраменко, І.А.Бланк, І.Ю.Єпіфанова, О.О.Мазов, О.С.Немикіна, А.М.Поддєрьогін, П.А.Стецюк, Н.Чопко та ін.).

Слід зазначити, що в різних джерелах означення підходів фінансового забезпечення підприємства мають відмінності. На основі проведених нами досліджень таких відмінностей приходимо до висновку про те, що вони формуються під впливом галузевих та інших особливостей, що відрізняють суб'єкти господарювання чи процеси стосовно яких виникає необхідність фінансового забезпечення. Але переважна більшість авторів виділяє певну етапність досліджуваного процесу, основою якої є формування оціночних блоків, які дають можливість не тільки оцінити стан ресурсної бази суб'єкта господарювання, ефективності самого господарювання як основи ресурсного забезпечення та й, взагалі, його доцільності. До таких блоків відносяться аналіз динаміки прибутку та рентабельності підприємства, фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності, оцінка використання майна, структурний аналіз капіталу та аналіз самоокупності підприємства. При цьому Н.Чопко [8] зазначає, що для діагностики фінансового забезпечення підприємства доцільно використовувати такі критерії оцінки стану фінансових ресурсів підприємства, як: структура фінансового забезпечення діяльності підприємства, відповідність структури фінансуванню активів підприємства та склад резервів підприємства.

І.В.Авраменко стверджує, що система показників, яка обрана для оцінки фінансового забезпечення, повинна відображати фінансовий стан підприємства у довгостроковій перспективі, характеризувати загальну фінансову структуру підприємства і ступінь його залежності від кредиторів та інвесторів. До таких показників він відносить коефіцієнт фінансової незалежності (фінансової автономії), коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами, маневреність власного капіталу, фінансова стійкість, коефіцієнт покриття інвестицій, коефіцієнт структури довгострокових вкладень, коефіцієнт фінансової залежності, коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів, коефіцієнт структури повернутого капіталу [9].

Наведені та й більшість інших авторів, які опікувались проблемами фінансового забезпечення діяльності підприємств сходяться в думках з приводу того, що основою ефективної реалізації зазначеного процесу є здійснення аналізу фінансового стану, оцінка потреб і можливостей, і, на основі такого аналітичного процесу, обґрунтування найбільш ефективного складу капіталу та визначення

шляхів його формування.

Окрім того, загальна схема фінансового забезпечення, обґрунтована вченими-фінансистами та до якої більшість з них сходиться передбачає наступну етапність [10].

На першому етапі фінансового забезпечення діяльності підприємства з метою визначення проблем у його діяльності, що впливають на забезпечення необхідного рівня фінансування потреб, необхідним є проведення аналізу показників його фінансового стану.

Другий етап формування фінансового забезпечення передбачає здійснення аналізу показників структури фінансових ресурсів підприємства, оскільки їх достатній розмір та якісно сформована структура є джерелом його розвитку, визначає можливості розширеного відтворення, забезпечує фінансову стійкість і платоспроможність, впливає на формування оборотних активів [11].

Третій етап передбачає проведення аналізу грошових потоків, що виступає підґрунтям для прийняття правильних управлінських рішень стосовно досягнення ритмічності процесів їх генерування, визначення шляхів максимізації чистого грошового потоку та напряду, впливає на ефективність формування фінансового забезпечення діяльності підприємства.

На четвертому етапі формування фінансового забезпечення діяльності підприємств для визначення його стану у попередньому періоді та прийняття рішень щодо вибору обґрунтованої стратегії дослідниками пропонується здійснювати інтегральну оцінку складових фінансового забезпечення та її якісну інтерпретацію.

На п'ятому етапі необхідним є визначення типу стратегії формування фінансового забезпечення підприємства в залежності від його позиціонування.

Виходячи з вищезначеного, на етапі реалізації стратегії формування фінансового забезпечення пропонується здійснювати оптимізацію структури фінансових ресурсів підприємства з використанням обраних критеріїв та визначати еластичність його грошових потоків.

Як і будь-який процес, процес фінансового забезпечення здійснюється за певних умов та під дією комплексу факторів.

В.М.Колосок [12] зазначає, що інструментарієм для фінансового забезпечення досягнення визначених цілей повинні служити фінансові

методи, фінансові важелі, нормативне, правове та інформаційне забезпечення.

Концентруючись на фінансовому забезпеченні малого бізнесу слід зазначити, що: «Механізм фінансування малого бізнесу – це система форм, методів і засобів впливу на процес фінансування їхньої діяльності. Він формується під впливом трьох складових: ринку, держави і підприємств.» [13]. На рис.1 зображено взаємозв'язок зазначених складових.

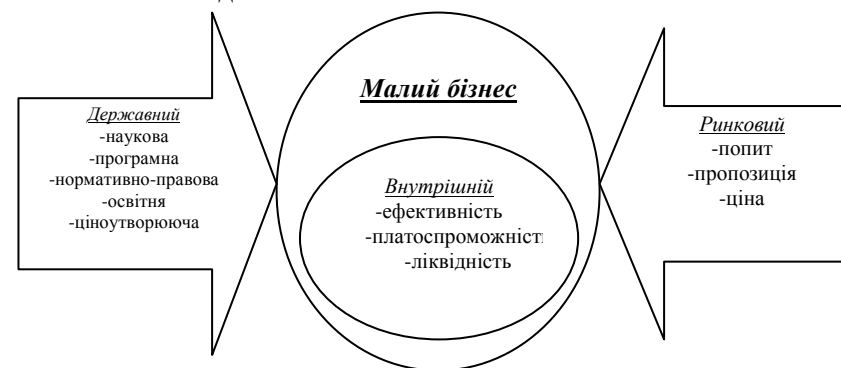

Рисунок 1 – Складові механізму фінансування малого бізнесу

Саме на цих складових базується система регулювання різноманітних напрямів діяльності малого бізнесу. При цьому державі відводиться провідна роль у сприянні спрощеного доступу малих підприємств до джерел фінансування шляхом впровадження схем, продуктів та програм державної підтримки малого бізнесу.

Таким чином, механізм фінансування малого бізнесу являє собою складну систему взаємодії ринкового, державного й внутрішнього механізмів.

Якщо конкретно щодо форм фінансового забезпечення, то А.Г. Бидик [14] їх поділяє на традиційні (самофінансування, кредитування та зовнішнє фінансування) та сучасні ринкові (інвестування, страхування, лізинг, франчайзинг, факторинг, форфейтинг, консалтинг, боргове фінансування, венчурне фінансування, емісія цінних паперів, кредитна кооперація).

Фінансове ж забезпечення підприємств малого бізнесу включає не тільки досить складні послідовно витримані управлінські процедури, але й методи та умови їх здійснення, нормативно-правову складову тощо. До методів фінансового забезпечення відносять: бюджетне фінансування, кредитування, самофінансування та ін. Фінансове забезпечення розглядають як процес, тобто сукупність ряду послідовних дій, спрямованих на досягнення певного результату, що виконуються як підприємницькими структурами, так і органами державної влади, фінансовими інститутами щодо забезпечення фінансовими ресурсами сталого зростання підприємств малого бізнесу та підвищення їхньої ролі у вирішенні соціально-економічних завдань регіонів [13].

Пріоритетні напрями фінансового забезпечення підприємств малого бізнесу визначені в Державній програмі сприяння розвитку малого підприємництва у відповідності до Закону України «Про державну підтримку малого підприємництва» від 19.10.2000 р. №2063-III. Відповідно з названою програмою на регіональному рівні розробляються Комплексні програми розвитку малого підприємництва в областях, в яких визначаються напрями фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва та спрощення доступу малих підприємств до кредитних та інвестиційних ресурсів. Основні заходи реалізації фінансової, організаційної, інформаційної підтримки реалізуються на рівні регіонів.

Отже, на основі викладеного матеріалу, можливо зробити наступні висновки. Мале підприємництво і формальне організаційне його уособлення (мале підприємство) є важливим сегментом економічної системи, що, в значній мірі, амортизують та вирівнюють розриви та перепади її розвитку. При цьому зазначений сегмент в багатьох економіках займає лівову частку, часто визначає не тільки рівень зайнятості, а й ефективність використання ресурсів, їх мобільність. Малі підприємства більш схильні до венчурної діяльності, що часто є рушієм не тільки економіки, а й науково-технічного процесу.

Процес формування фінансового забезпечення посідає достатньо важливе місце в управлінні підприємством. Реальним втіленням ефективного фінансового забезпечення підприємства є проходження певних етапів оціночного характеру, які дають можливість оцінити

можливості та обґрунтувати оптимальні джерела та напрями використання фінансових ресурсів.

Механізм фінансування малого бізнесу являє собою складну систему взаємодії ринкового, державного й внутрішнього механізмів. Поряд з традиційними формами фінансування (самофінансування, кредитування та зовнішнє фінансування) малі підприємства мають можливість і часто використовують сучасні (з технологічної точки зору) форми, що дають їм можливість навіть в умовах недостатньої забезпеченості ресурсами і певних обмежень щодо доступу до технологій, інжинірингових процесів, забезпечувати їх запровадження та активне використання в господарській діяльності.

Список літератури

1. Боцьора Л.О. Фінансовий механізм розвитку малого підприємництва в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економічних наук: 08.00.08 / Людмила Олександрівна Боцьора; М-во освіти і науки України, Львівський національний університет ім.Івана Франка. – Львів, 2015.
2. Колесникова В.М. Управління фінансовими ресурсами підприємства в умовах реформування податкової системи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата екон. наук: спец. 08.06.02 / В.М. Колесникова. – Х., 2002. – 20 с.
3. Стыров М.М. Управление промышленными предприятиями на основе формирования и использования финансовых ресурсов (на примере Республики Коми): автореф. на соиск. учен. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.05, 08.00.10 / М. М. Стыров. – М., 2010. – 26 с.
4. Мельнікова І. Є. Аналіз сучасних підходів до визначення сутності та структури фінансових ресурсів підприємства / І. Є. Мельнікова // Вісник КТУ. – 2011. – Вип. 29. – С. 28–30.
5. Когут Л.І. Особливості ресурсного забезпечення діяльності виробничого підприємства в сучасних умовах господарювання / Л. І. Когут // Науковий вісник Мукачівського державного університету. – 2014. – № 1. – С.72–74.
6. Вожжова О.Ф. Оптимізація фінансових ресурсів акціонерних товариств у торгівлі: автореф. дис. на здобуття наук. ступен. канд. екон. наук: спец. 08.07.05 / О. Ф. Вожжова. – Д., 2004. – 21 с.
7. Стецюк П. А. Концептуальні основи формування системи управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств / П. А.Стецюк // Вісник сумського національного аграрного університету. – 2008. – № 1 (24). – С. 11–19.

8. Чопко Н. Діагностика стану фінансового забезпечення розвитку підприємства / Н. Чопко // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – № 19. – С. 503–506.
9. Авраменко І. В. Фінансове забезпечення як фактор розвитку конкурентоспроможності підприємства / І. В. Авраменко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2014. – № 2 (26). – С.70–74.
10. Коцюрба О.Ю. Фінансове забезпечення діяльності підприємств житлово-комунального господарства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економічних наук: 08.00.08 / Ольга Юріївна Коцюрба; М-во освіти і науки України, Кіровоградський інститут розвитку людини ВНЗ «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна». – Кіровоград, 2016.
11. Азаренкова Г.М. Менеджмент фінансових потоків економічних агентів: монографія / Г. М. Азаренкова. – К.: УБС НБУ, 2009. – 335 с.
12. Колосок В. М. Формування фінансового забезпечення стратегічного управління великих промислових підприємств / В. М. Колосок, К. М. Дроботіна // Вісник Приазовського державного технічного університету. – 2012. – № 1 (23). – С. 5–11.
13. Фастовець А.А., Фисун І.В. Фінанси малого бізнесу: навч. посіб. / А.А. Фастовець, І.В. Фисун. – К.: Кондор-Видавництво, 2013. – 302 с.
14. Бидик А.Г. Теоретична структура механізму фінансового забезпечення розвитку сільських територій / А. Г.Бидик // Інноваційна економіка. – 2013. – № 3. – С. 156–162.

Одержано 28.12.16

УДК 69.003:338

Ю.І. Артюх, магістр гр. ФК-15-1,5М, І.Л. Загреба, доц., канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Стратегічне управління фінансами будівельного підприємства

У статті визначено сутність, завдання, зміст стратегічного управління фінансами та його значення для будівельного підприємства.

стратегічне управління, фінансова стратегія, фінансова стійкість

Нова економічна система, що формується в Україні в сучасних умовах і характеризується подальшим розвитком ринкових відносин, становленням конкурентного середовища в національній економіці, потребує активізації теоретичних досліджень та розробки практичних рекомендацій щодо вирішення проблеми забезпечення ефективного фінансового менеджменту на вітчизняних підприємствах.

Сьогодні, як ніколи, потрібне ефективне залучення значних обсягів коштів із зовнішніх джерел для фінансування діяльності вітчизняних підприємств будівельної галузі. Серед умов реалізації цього завдання можна зазначити надійність фінансового стану об'єктів інвестування, можливість отримання прибутку та забезпечення необхідних гарантій тим, хто має намір вкласти вільні кошти у розвиток будівельного сектора економіки України. Ось чому зараз актуального значення набуває питання розробки обґрунтованих прогнозів фінансового стану будівельного підприємства з урахуванням впливу численних факторів та визначення пріоритетних напрямків фінансової політики.

Теоретичні та практичні аспекти проблеми управління фінансами підприємств в умовах ринкової конкуренції досліджуються в працях вітчизняних і зарубіжних вчених та фахівців: М.С. Абрютиної,

© Ю.І.Артюх, І.Л.Загреба, 2016

І.О. Брейлі, Є. Брігхем, В.М. Геєця, А. Гропеллі, А.О. Єпіфанова, В.В. Ковальова, Б. Коласса, Ф. Котлера, В.І. Міщенко, В.П. Москаленка, С.В. Науменкової, А.М. Поддєрьогіна, М. Портера та ін.

Позитивно оцінюючи результати цих досліджень у вирішенні багатьох теоретичних і практичних питань управління фінансами підприємств, слід водночас відзначити, що вони не повною мірою зорієнтовані на теперішні умови вітчизняної економіки і недостатньо пов'язані з конкретними стратегічними та поточними пріоритетами економічного розвитку будівельних підприємств України.

Все вищевикладене й обумовило вибір мети дослідження.

Метою статті є визначення сутності стратегічного управління фінансами будівельного підприємства як найважливішої складової забезпечення конкурентних переваг в процесі реалізації стратегічних цілей його економічного розвитку.

Функціонування підприємств та їх позиції на ринку визначаються не лише особливостями їх виробничо-господарської діяльності, специфікою організаційно-правових форм, але й можливостями забезпечення та використання конкурентних переваг. Таким чином, ефективність діяльності сучасного підприємства значною мірою залежить від рівня його адаптованості до умов ринкової конкуренції, що обумовлює необхідність запровадження відповідної системи управління фінансами, адекватної ринковим вимогам. Стратегічними завданнями розробки та реалізації ефективної системи управління фінансами підприємства є досягнення стратегічних та тактичних цілей його діяльності на основі використання ринкових механізмів залучення фінансових ресурсів, оптимізації структури капіталу та забезпечення фінансової стійкості, максимізації прибутку та підвищення ринкової вартості підприємства. При цьому визначального значення набуває забезпечення прозорості інформації стосовно фінансово-економічного стану підприємства як для власників, так і для потенційних інвесторів.

Фінансова стратегія представляє собою визначення довгострокової мети фінансової діяльності підприємства, вибір найбільш ефективних способів і шляхів їх досягнення.

Завданнями фінансової стратегії є:

- визначення способів проведення успішної фінансової стратегії та використання фінансових можливостей;

- визначення перспективних фінансових взаємовідносин із суб'єктами господарювання, бюджетом, банками та іншими фінансовими інститутами;

- фінансове забезпечення операційної та інвестиційної діяльності на перспективу;

- вивчення економічних та фінансових можливостей імовірних конкурентів, розробка та здійснення заходів щодо забезпечення фінансової стійкості;

- розробка способів виходу із кризового стану та методів управління за умов кризового стану підприємств.

Розробка фінансової стратегії – це галузь фінансового планування. Як складова частина загальної стратегії економічного розвитку, вона має узгоджуватися з цілями та напрямками останньої. У свою чергу, фінансова стратегія справляє суттєвий вплив на загальну економічну стратегію підприємства. Зміна ситуації на макrorівні та на фінансовому ринку спричиняє коригування як фінансової, так і загальної стратегії розвитку підприємства.

Теорія фінансової стратегії, досліджуючи об'єктивні економічні закономірності ринкових відносин, розробляє форми та способи виживання й розвитку за нових умов. Фінансова стратегія включає методи та практику формування фінансових ресурсів, їх планування та забезпечення фінансової стійкості підприємства за ринкових умов господарювання. Фінансова стратегія охоплює всі форми фінансової діяльності підприємства: оптимізацію основних та оборотних засобів, формування та розподіл прибутку, грошові розрахунки, інвестиційну політику.

Всебічно враховуючи фінансові можливості підприємств, об'єктивно оцінюючи характер внутрішніх та зовнішніх факторів, фінансова стратегія забезпечує відповідність фінансово-економічних можливостей підприємства умовам, які склалися на ринку товарів та фінансовому ринку. Фінансова стратегія передбачає визначення довгострокових цілей фінансової діяльності та вибір найефективніших способів їх досягнення. Цілі фінансової стратегії мають підпорядковуватися загальній стратегії економічного розвитку та спрямовуватися на максимізацію прибутку та ринкової вартості підприємства. За розробки фінансової стратегії слід урахувати динаміку макроекономічних процесів, тенденції розвитку вітчизняних

фінансових ринків, можливості диверсифікації діяльності підприємства.

Процес формування фінансової стратегії підприємства включає наступні основні етапи:

- визначення періоду реалізації стратегії;
- аналіз факторів зовнішнього фінансового середовища підприємства;
- формування стратегічної мети фінансової діяльності;
- розроблення фінансової політики підприємства;
- розроблення системи заходів по забезпеченню реалізації фінансової стратегії;
- оцінка розробленої фінансової стратегії.

Ефективність фінансової стратегії досягається за:

- відповідності розробленої фінансової стратегії загальній стратегії підприємства – ступеню узгодженості цілей, напрямків і етапів реалізації цих стратегій;
- узгодженості фінансової стратегії підприємства з прогнозованими змінами у зовнішньому підприємницькому середовищі;
- реалізації розробленої підприємством фінансової стратегії щодо формування власних і залучених зовнішніх фінансових ресурсів тощо.

Фінансова стратегія підприємства забезпечує:

- формування та ефективне використання фінансових ресурсів;
- виявлення найефективніших напрямків інвестування та зосередження фінансових ресурсів на цих напрямках;
- відповідність фінансових дій економічному стану та матеріальним можливостям підприємства;
- визначення головної загрози з боку конкурентів, правильний вибір напрямків фінансових дій та маневрування для досягнення вирішальної переваги над конкурентами.

Аналіз показав, що розробка стратегії управління підприємством суттєво залежить від внутрішніх та зовнішніх факторів, які нерідко різноспрямовано впливають на результати функціонування підприємства. Моделюючи виробничо-господарську діяльність і намагаючись управляти фінансовим станом, важливо попередити і вдало оцінити вплив цих факторів.

Будівельна галузь України є стратегічно важливою в розвитку національної економіки, адже є однією з найбільш бюджетоутворюючих, а також визначальною в розвитку інших галузей та розвитку соціальної інфраструктури країни.

На сьогоднішній день вітчизняна будівельна галузь знаходиться у стадії глибокої рецесії. Обсяги виконаних робіт на будівельному ринку скоротилися більш ніж у два рази. Згідно з даними офіційної статистики, в Україні зафіксовано, що у 2014 р. підприємствами України виконано будівельних робіт на суму 50,2 млрд. грн. Індекс будівельної продукції у 2014 р. порівняно з 2013 р. становив 78,3%. Нове будівництво, реконструкція та технічне переозброєння склали 82,4% від загального обсягу виконаних будівельних робіт, капітальний і поточний ремонт – 10,2% та 7,4% відповідно [1].

Основною проблемою розвитку будівництва залишається збільшення собівартості робіт через подорожчання основних складових будівництва. З метою підтримки рівня рентабельності будівельні компанії вимушені підвищувати вартість робіт та послуг, що в результаті негативно впливає на динаміку попиту та інвестицій.

Збитковість будівництва зменшує його інвестиційну привабливість. Різке скорочення довгострокового кредитування також обмежує можливості для нарощування фінансування інвестиційних проектів. Держава вимушена скорочувати фінансування будівельних проектів

В таких умовах в основі досягнення внутрішньої стійкості підприємства лежить своєчасне і гнучке управління внутрішніми факторами його діяльності. Стратегічний менеджмент, на наш погляд, повинен бути спрямований на:

- якість управління оптимальним складом і структурою поточних активів;
- правильний вибір стратегії і тактики управління структурою власних фінансових ресурсів. Винятково важливо проаналізувати їх використання в двох напрямках: по-перше, для фінансування поточної діяльності, по-друге, для інвестування в капітальні затрати і цінні папери;
- заходи щодо управління коштами, що додатково мобілізуються на ринку позичкових капіталів. Тут стратегія повинна бути направлена

на усунення фінансового ризику нездатності підприємства своєчасно і в повному обсязі розплатитися зі своїми кредиторами [2].

Необхідно відмітити, що ступінь впливу факторів на фінансову стійкість підприємства залежить не лише від сили кожного з них та співвідношення між ними, а й від тієї стадії життєвого циклу, на якій у даний момент перебуває підприємство, і відповідності їй управлінських дій.

Немаловажний вплив на фінансовий стан підприємства мають і зовнішні фактори. Тому важливо розробити на підприємстві стратегію і тактику управління ними. Зовнішнє середовище включає в себе різні аспекти:

- економічні умови господарювання;
- пануючі в суспільстві техніку і технології;
- платоспроможний попит споживачів;
- економічну й фінансово-кредитну законодавчу базу;
- соціальну та екологічну ситуацію в суспільстві;
- конкурентну боротьбу;
- податкову політику;
- ступінь розвитку фінансового ринку, страхової справи і зовнішньоекономічних зв'язків.

Найважливіша ознака фінансової стійкості підприємства – його здатність функціонувати і розвиватися в умовах внутрішнього і зовнішнього середовища, які істотно змінюються.

Одним із головних методологічних принципів стратегічного менеджменту є інформаційне забезпечення – реальне, правдиве й достовірне. Це відбувається шляхом складання та аналізу фінансової звітності. Підприємство повинно розробити таку політику щодо управлінського обліку, щоб вона забезпечувала формування всього спектра повної і неупередженої інформації, необхідної для прийняття обґрунтованих управлінських рішень [3].

Підбиваючи підсумки викладеного, при вирішенні питань, пов'язаних з формуванням фінансової стратегії підприємств, необхідно:

— здійснити глибокий аналіз фінансового стану підприємства і визначити перспективи його подальшої діяльності, враховуючи номенклатуру вироблюваної продукції, її якість, вартість,

конкурентоспроможність на внутрішньому і зовнішньому ринках збуту, оцінити реальні можливості підприємств;

— виявити і ліквідувати можливі втрати і збитки на підприємстві, їх причини і перебудувати організаційну структуру таким чином, щоб підприємство могло одержати максимальний прибуток;

— проводити глибоку ревізію діяльності, інвентаризацію статей балансу, детально вивчити склад матеріальних цінностей, особливості готової продукції, дебіторської заборгованості;

— обґрунтувати впровадження нових технологій, вибір варіантів розміщення виробничих потужностей, ввести нові інвестиційні проекти;

— впровадити систему інформації, яка б могла своєчасно, достовірно, повно і систематично надавати керівним органам підприємства необхідну інформацію про зовнішні та внутрішні умови, інформацію про реальний економічний стан на підприємстві;

— визначити конкретні вимоги, поставлені до системи управління підприємством, умови забезпечення об'єктивної оцінки недоліків у керівництві, практичної діяльності та кваліфікації керівного персоналу; вдосконалити методи управління підприємством на основі правильного добору керівників, підвищення рівня їх загальної і спеціальної освіти, а також шляхом застосування колективних форм керівництва підприємством [4].

На наш погляд, для забезпечення цілісності системи управління фінансовою діяльністю передбачається виконання умови єдності цілей та інтересів на всіх рівнях управління, єдності принципів управління та єдності самого процесу управління.

Список літератури

1. Стан та перспективи розвитку будівельної галузі України / В.В. Биба, В.С. Гаташ // 36. наук. праць (галузеве машинобудування, будівництво). – Полтава: ПолтНТУ, 2013. – Вип. 4 (39). Том 2. – С. 3–9.
2. Євтушевський В. Стратегія корпоративного управління. – К. : Знання, 2007. – 287с.
3. Лихота Ю. Фінансова стратегія управління підприємством //Фінанси України. – 2009. – № 2. – С. 86-88
4. Мізюк Б. Особливості стратегічного управління підприємствами //Фінанси України. – 2008. – № 12. – С. 31-36

Одержано 28.12.16

УДК 342.951

С.С. Геращенко, гр. ФК-15МЗ*

Кіровоградський національний технічний університет

Методи управління кредитним портфелем комерційного банку

У статті досліджено сутність та види управління кредитним портфелем. Висвітлено функції суб'єктів організації управління кредитним портфелем банку. Охарактеризовано методи управління ризиком кредитного портфеля комерційного банку.

кредитний портфель, дохідність, ризик, диверсифікація кредитного портфеля, концентрація, лімітування

Кредитування є одним з найважливіших видів діяльності комерційних банків, оскільки кредитний портфель в середньому складає від третини до половини загальної суми активів банку.

Кредитний портфель являє собою залишок кредитної заборгованості у балансі комерційного банку на визначену дату. У структурі банківського балансу кредитний портфель розглядається як одне ціле та складова активів банку, котра характеризується показниками дохідності та відповідним рівнем ризику. Тому для здійснення успішних операцій з кредитування банки повинні використовувати ефективну та гнучку систему управління власними кредитними операціями та кредитним портфелем.

Дослідженням сутності кредитного портфеля банку присвячено роботи таких науковців як: Ю.В. Бугель, В.М. Голуб, Е.Дж. Долан, О.І. Лаврушин, Г.С. Панова, В.А. Челноков Е.Дж. Долан, Дж.Ф. Сінкі та інші. Однак проблема обґрунтування ефективних методів управління кредитним портфелем комерційного банку потребує подальших досліджень.

© С.С. Геращенко, 2016

* Науковий керівник: д-р екон. наук, проф. Г.Т. Пальчевич

Основною метою статті є дослідження методів управління кредитним портфелем комерційного банку, визначення шляхів підвищення його якості.

Кредитний портфель розглядається як сукупність банківських позичок, що надаються в користування юридичним і фізичним особам для забезпечення їх господарських і соціальних потреб і структуровані за певними форматами відповідно до завдань певної кредитної політики і відображають результати її реалізації [2].

Кредитний портфель поєднує три ключові взаємопов'язані між собою аспекти банківської діяльності – дохідність, ліквідність і ризик. Головна мета управління кредитним портфелем банку полягає у забезпеченні максимальної дохідності за певного рівня ризику та досягненні певного ефекту, що відповідає загальній меті діяльності банку[3].

Комерційний банк здійснює оперативне, тактичне та стратегічне управління кредитним портфелем.

Оперативне управління включає управління кредитними операціями, збір, складання та консолідацію інформації, підготовку управлінської звітності;

Тактичне управління кредитним портфелем передбачає розробку методик та процедур, створення системи лімітів, погодження взаємодії підрозділів, розробку програми антикризового управління банком, аналіз управлінської звітності банку.

Стратегічне управління кредитним портфелем спрямоване на довгострокове планування, моніторинг кредитної діяльності, попередження та мінімізацію кредитних ризиків комерційного банку.

Організація управління кредитним портфелем банку повинна відображати взаємопов'язану зміну цілей, завдань, структури та функцій управлінської системи [1]. Такий підхід при управлінні кредитним портфелем встановлює взаємодію між відповідними структурними підрозділами і виконуваними ними функціями, тобто зіставляє структурний і функціональний механізми. Побудова організаційної структури управління кредитним портфелем дає можливість визначити, чи всі функції необхідні для управління кредитною діяльністю і чи всі підрозділи виконують покладені на них функції.

Розглянемо компетенції та функції суб'єктів організації управління кредитним портфелем банку.

Рада директорів здійснює затвердження внутрішніх документів банку, які визначають порядок діяльності органів управління, контролює, переглядає, вносить поправки в кредитний процес та кредитну політику банку.

Основними функціями Правління банку є формування загальної концепції розвитку та ефективної організації кредитування, контроль, перегляд, внесення поправок, прийняття рішення про видачу великих кредитів.

Кредитний комітет приймає рішення про видачу кредитів, займається удосконаленням і забезпеченням реалізації політики з надання грошових коштів, адміністративними питаннями.

Кредитний підрозділ виконує функції реалізації політики з надання грошових коштів, розробки та реалізації документів щодо її вдосконалення.

Служба внутрішнього контролю банку займається оцінкою досягнутих цілей, поставлених у рамках наявної політики кредитування, обґрунтуванням пропозицій щодо виконання внутрішніх організаційних рішень.

У банківській практиці існує декілька основних методів управління сукупним ризиком кредитного портфеля.

Метод диверсифікації полягає у розподілі кредитного портфеля серед широкого кола позичальників, які відрізняються один від одного як за характеристиками (розмір капіталу, форма власності), так і за умовами діяльності (галузь економіки, географічний регіон). Розглядають три види диверсифікації: галузеву, географічну та портфельну.

Галузева диверсифікація передбачає розподіл кредитів між клієнтами, які здійснюють діяльність у різних галузях економіки. Для зниження загального ризику кредитного портфеля банку вирішальне значення має добір галузей, який ґрунтується на результатах статистичних досліджень. Найвищий ефект досягається в разі вибору позичальників, котрі працюють у галузях з протилежними фазами коливань ділового циклу. З допомогою кореляційного аналізу виявляються такі галузі, в яких результати діяльності різною мірою залежать від загального стану економіки. Якщо одна галузь перебуває

на стадії економічного росту, то інша переживає стадію спаду, а з часом їх позиції змінюються на протилежні. Тоді зниження доходів від однієї групи клієнтів компенсується підвищенням доходів від іншої групи, що допомагає стабілізувати доходи банку і суттєво знизити ризик.

Географічна диверсифікація полягає в розподілі кредитних ресурсів між позичальниками, які перебувають у різних регіонах, географічних територіях, країнах із різними економічними умовами. Географічна диверсифікація як метод зниження ризику кредитного портфеля доступна банкам з розгалуженою мережею філій та відділень на значній території. Це допомагає зменшити вплив кліматичних та погодних умов, політичних та економічних потрясінь, які впливають на кредитоспроможність позичальників. Невеликі банки застосовують метод географічної диверсифікації здебільшого у процесі формування портфеля цінних паперів, що дозволяє їм знизити загальний ризик своєї діяльності.

Портфельна диверсифікація означає розосередження кредитів між різними категоріями позичальників – великими і середніми компаніями, підприємствами малого бізнесу, фізичними особами, урядовими та громадськими організаціями, домашніми господарствами тощо. Кредити, надані у сфері малого бізнесу, часто супроводжуються підвищеним рівнем ризику, хоча й мають вищий рівень дохідності. Такі позичальники часто обмежені у виборі кредитора, тому банк може диктувати власні умови кредитної угоди. Якщо позичальником є велика компанія, то кредитний ризик оцінюється як незначний, але й дохідність такого кредиту невелика. Портфельна диверсифікація допомагає збалансувати ризик і дохідність кредитного портфеля банку.

Метод диверсифікації слід застосовувати зважено та обережно, спираючись на статистичний аналіз і прогнозування, враховуючи можливість самого банку і, насамперед, рівень підготовки кадрів. Диверсифікація потребує професійного управління та глибокого знання ринку. Саме тому надмірна диверсифікація призводить не до зменшення, а до зростання ризику кредитного портфеля банку.

Концентрація є поняттям, протилежним за економічним змістом диверсифікації. Концентрація кредитного портфеля означає зосередження кредитних операцій банку в певній галузі чи групі

взаємопов'язаних галузей, на географічній території, або кредитування певних категорій клієнтів. Концентрація, як і диверсифікація, може бути галузева, географічна і портфельна.

Формуючи кредитний портфель, слід додержувати певного рівня концентрації, оскільки кожний банк працює в конкретному сегменті ринку і спеціалізується на обслуговуванні певної клієнтури. Водночас надмірна концентрація значно підвищує рівень кредитного ризику. Часто банки концентрують свої кредитні портфелі в найпопулярніших секторах економіки, таких як енергетика, нафтова та газова промисловість, інвестування нерухомості.

Визначення оптимального співвідношення між рівнями диверсифікації та концентрації кредитного портфеля банку є завданням, яке має вирішувати менеджмент кожного банку залежно від обраної стратегії, можливостей та конкретної економічної ситуації.

Лімітування, як метод управління кредитним портфелем, полягає у встановленні максимально допустимих розмірів наданих позик, що дозволяє обмежити ризик. Завдяки встановленню лімітів кредитування комерційні банки уникають критичних втрат внаслідок необдуманого концентрування будь-якого виду ризику, а також диверсифікують кредитний портфель та забезпечують стабільні прибутки. Ліміти можуть встановлюватися за видами кредитів, категоріями позичальників або групами взаємопов'язаних позичальників за кредитами в окремі галузі, географічні території, за найбільш ризиковими напрямками кредитування, такими як надання довгострокових позик, кредитування в іноземній валюті тощо.

Ліміти визначаються як максимально допустимий розмір позики чи напрямку кредитування і виражаються як в абсолютних граничних величинах (сума кредиту у грошовому вираженні), так і у відносних показниках (коефіцієнти, індекси, нормативи). За базу під час розрахунків нормативів можна братися обсяг капіталу банку, розмір кредитного портфеля, валюту балансу та інші показники. Наприклад, ліміт кредитування позичальників певної галузі може бути визначений як максимальний сукупний розмір грошових коштів або як відношення суми кредитів у галузь до загальної величини кредитного портфеля.

Лімітування як метод зниження кредитного ризику широко застосовується у практиці як на рівні окремого комерційного банку, так і на рівні банківської системи в цілому. Менеджмент банку має

визначати обмеження згідно з обраною кредитною політикою та з урахуванням конкретної ситуації. Органи банківського нагляду в багатьох країнах лімітуванням регулюють діяльність банків, зокрема кредитну, установлюючи обов'язкові ліміти, які здебільшого виражені у відносних величинах. Прикладом може слугувати «Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента», встановлений Національним банком України (максимальне значення нормативу – 25%) та інші обмеження щодо кредитної діяльності банків.

Створення резервів для відшкодування втрат за кредитними операціями банків як метод управління ризиком полягає в акумуляції коштів, які надалі використовуються для компенсації неповернених банку кредитів. Резервування є одним із способів самострахування банку і захисту вкладників, кредиторів та акціонерів. Формування резервів – це один із методів зниження ризику на рівні окремого банку. Водночас резерви підвищують надійність і стабільність банківської системи в цілому. Для покриття втрат передбачається створення спеціального резерву шляхом резервування частини коштів банку на окремих бухгалтерських рахунках, з яких при неповерненні кредиту списується відповідна сума. Якщо ризик не виправдався і кредит було повернуто, прибуток у майбутньому періоді збільшується на відповідну суму. Перевагою резервування є можливість для банку швидкого відшкодування зазнаних фінансових втрат, а недоліками – відволікання значної частини фінансових ресурсів на формування резерву та зниження ефективності використання капіталу банку. У процесі страхування ризик банку переноситься на страхову компанію, яка отримала винагороду – страхову премію. Перевагою страхування ризику кредитного портфеля над резервуванням є те, що обсяг відшкодування негативних наслідків не обмежується сформованим за рахунок відрахувань страховим фондом, а визначається вартістю об'єкта страхування, розміром страхового внеску та відповідно страховою сумою.

Якість кредитного портфеля банку відображає відповідність структури його кредитних вкладень базовим принципам організації кредитування з точки зору забезпечення поверненості, строковості та платності наданих у тимчасове користування грошових коштів. Ці параметри загалом характеризують ступінь кредитного ризику та дохідність позичкових операцій банку, що є стратегічними цілями

його кредитної політики [5].

Отже, кредитний портфель є не просто пасивно сформованим набором позичок, а результатом активних, цілеспрямованих дій банку, який динамічно розвивається, суто управлінським співвідношенням між різноманітними видами кредитів. Банківський кредитний портфель слід розглядати як втілення кредитної політики банку, що, у свою чергу, є невід'ємною складовою його загальної стратегії розвитку [4].

Формуючи кредитний портфель, керуються правилом: видавати кредити, які приносять максимальні доходи за інших однакових умов. Дохідність кредитної операції визначається рівнем відсоткової ставки за певним кредитом, тривалістю періоду надання кредиту та прийнятою системою нарахування відсоткових платежів. Оптимізація кредитного портфеля має передбачати підвищення ефективності превентивних заходів, метою яких є уникнення несприятливих для банку ситуацій щодо повернення основної суми боргу за виданими позиками та нарахованих відсотків.

Список літератури

1. Базиліук, А. Фінансова криза у США: економічна закономірність, цілеспрямована акція чи похибки в управлінні кредитним портфелем [Текст] / А. Базиліук, І. Дугін // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 8. – С. 184-193.
2. Бугель Ю. Напрями удосконалення сучасних методів управління банківським кредитним портфелем [Текст] / Ю. Бугель // Галицький економічний вісник. – 2010. – № 2 (27). – С. 157–163.
3. Жукова Н. К. Сучасний стан та проблеми управління кредитним портфелем комерційних банків [Текст] / Н. К. Жукова // Економічний часопис-XXI : наук. журн. – 2013. – № 1/2. – С. 70–72.
4. Некрасова В.В. Формування кредитного портфеля банку в сучасних умовах: [Електронний ресурс] / В.В. Некрасова // Науково-технічна бібліотека Харківського національного економічного університету: Електронний архів. – 2012. — Режим доступу до журн.: <http://www.repository.hneu.edu.ua/>
5. Семенча І. Є. Управління кредитним портфелем банку в сучасних економічних умовах в Україні: проблеми та шляхи їх подолання / І. Є. Семенча, А. А. Ткачова // Ефективна економіка. – 2014. – № 6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3117>

Одержано 26.12.16

УДК 342.951

**В.П. Кравченко, доц., канд. екон. наук, О.Б. Поперечний, магістр
гр. ФК-15М3**

Кіровоградський національний технічний університет

Удосконалення системи валютного контролю АТ «Райффайзен банк Аваль»

Дана стаття присвячена дослідженню здійснення комерційними банками України валютних операцій. У статті розглянуто основні проблеми контролю валютних операцій. Проаналізована валютна політика комерційних банків. Розкрито основні проблеми валютного контролю та запропоновано удосконалити систему контролю за валютними операціями.

банк, валюта, валютні операції, комерційні банки, система контролю

Актуальність. Валютним операціям банку, насамперед, притаманні валютні ризики впливу змін валютних курсів та ризики недотримання вимог законодавчих та нормативних актів, щодо валютних операцій. Тому організація контролю операцій з іноземною валютою займає провідне місце в фінансовій політиці банків. Від правильної організації валютного контролю залежить прибутковість комерційних банків. В умовах кризової ситуації в банківській системі України тематика організації валютного контролю є надзвичайно актуальною.

Аналіз останніх наукових досліджень публікацій. Теоретичні і практичні дослідження регулятивного впливу валютного контролю на економіку України висвітлені в роботах таких учених-економістів як С.Я. Боринець, О.І. Бутук, О. Дзюблюк, Л.М. Кравченко, В.І. Міщенко, З.В. Михайлов, Є.В. Савельєв та ін. Проте деякі питання, пов'язані з організацією валютного контролю на практиці, потребують подальшого вивчення.

Мета роботи. Вивчення і аналіз діяльності комерційних банків України у сфері здійснення валютних операцій та внутрішньої системи валютного контролю, а також обґрунтування на цій основі

© В.П. Кравченко, О.Б. Поперечний, 2016

окремих висновків і пропозицій, щодо вдосконалення діючої практики системи валютного контролю на прикладі АТ «Райффайзен банк Аваль».

Об'єкт дослідження. Система контролю валютних операцій комерційних банків України.

Результати дослідження. Валютний контроль є однією із найважливіших сфер фінансової діяльності, оскільки з його допомогою банк може протидіяти незаконним операціям.

Валютним операціям банку, насамперед, притаманні валютні ризики (внаслідок відкритих валютних незахеджованих позицій в окремих валютах, впливу змін валютних курсів) та ризики недотримання вимог законодавчих та нормативних актів щодо валютних операцій. Банк зобов'язаний відповідно до «Положення про валютний контроль», виконувати функції агента валютного контролю, а саме запобігати проведенню резидентами та нерезидентами незаконних валютних операцій через банк та своєчасно інформувати відповідні державні органи про порушення резидентами і нерезидентами законодавства, пов'язаного з проведенням ними валютних операцій.

Відповідальність за порушення правил ведення валютних операцій викладена у ст.162 «Кодексу України про адміністративні порушення», ст. 16 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю», ст. 1-4 Закону України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті», в п.1.2, 2.1-2.10 «Положення про валютний контроль» та в ін. [1,2,3].

В цілому, межі відповідальності банку за порушення вимог валютного законодавства, за невиконання функцій агента валютного контролю варіюють від штрафних санкцій до позбавлення банку генеральної ліцензії [7].

До контролю залучаються:

- відповідальні виконавці в межах своїх повноважень (які власне і проводять валютну операцію) – під час проведення попереднього та поточного контролю, а саме працівники відділів валютних операцій, кредитних відділів, відділів платіжних карток, залучення коштів від населення, операційних відділів, касири та ін.);

- завідувач касою, заступник головного бухгалтера і начальники відповідних відділів банку, які на систематичній основі повинні проводити перевірки стану обліково-операційної роботи;

- працівники відділу бухгалтерського обліку (бек-офіс);

- відповідальний працівник за фінансовий моніторинг;

- інші працівники, що залучаються до контролю, в тому числі адміністратори локальної комп'ютерної мережі банку, працівники відділів служби внутрішнього аудиту.

Додатковому контролю повинні підлягати операції з підвищеним ризиком, а саме валютні касові операції, розрахункові операції на значні суми (наприклад більше 50 тис. грн.), у неконвертованих валютах, тощо [2].

Розглянемо систему валютного контролю в банках України на рис.1.

Рисунок 1 – Система валютного контролю в банківських установах

Система контролю валютних операцій складається з наступних етапів:

1. Кабінет Міністрів України виступає як законодавчий орган який за допомогою декретів та законів надає повноваження НБУ:

- Декрет Кабінету Міністрів України Про систему валютного регулювання і валютного контролю. Цей Декрет установлює режим здійснення валютних операцій на території України, визначає загальні принципи валютного регулювання, повноваження державних органів і функції банків та інших фінансових установ України в регулюванні валютних операцій, права й обов'язки суб'єктів валютних відносин, порядок здійснення валютного контролю, відповідальність за порушення валютного законодавства [1].

2. Національний банк згідно закону «Про Національний Банк України» має одну із функцій банківського врегулювання, яка полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначає загальні принципи банківської діяльності, розробляє порядок здійснення банківського нагляду та відповідальність за порушення банківського законодавства. З метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників та кредиторів банку [4].

3. Функції НБУ. Згідно законодавчої бази Національний банк України проводить діяльність у сфері валютного регулювання:

- здійснює валютну політику виходячи з принципів загальної економічної політики України;
- складає разом з Кабінетом Міністрів України платіжний баланс України;
- контролює дотримання затвердженого Верховною Радою України ліміту зовнішнього державного боргу України; визначає у разі необхідності ліміти заборгованості в іноземній валюті уповноважених банків нерезидентам;
- видає у межах, передбачених цим Декретом, обов'язкові для виконання нормативні акти щодо здійснення операцій на валютному ринку України;
- нагромаджує, зберігає і використовує резерви валютних цінностей для здійснення державної валютної політики;
- видає ліцензії на здійснення валютних операцій та приймає рішення про їх скасування;
- установлює способи визначення і використання валютних (обмінних) курсів іноземних валют, виражених у валюті України, курсів валютних цінностей, виражених у іноземній валюті або розрахункових (клірингових) одиницях, згідно Декрету;

- установлює за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері статистики, єдині форми обліку, звітності та документації про валютні операції, порядок контролю за їх достовірністю та своєчасним поданням.

4. Центральний офіс АТ «Райффайзен банк Аваль». Центральний офіс – представник банку на території України згідно чинного законодавства вважається уповноваженою фінансовою установою і несе відповідальність за виконання та дотримання нормативних документів які надходять від НБУ. Центральний офіс виконує функції зовнішнього та внутрішнього контролю комерційних банків України [5].

5. Функції центрального офісу АТ «Райффайзен банк Аваль»:

Функціями внутрішнього контролю центрального офісу є розробка:

- нормативних документів;
- посадових інструкцій;
- аудиторські перевірки відділень та обласних дирекцій;
- встановлення лімітів для обласних дирекцій.

Функціями зовнішнього контролю центрального офісу є:

- отримання результатів моніторингу;
- прогнозування курсу іноземних валют;
- формування висновку про зони ризику валютних операцій.

6. Обласна дирекція АТ «Райффайзен банк Аваль» – це підрозділ що слідкує за виконанням функцій внутрішнього контролю і доносить до відділень банку нормативну базу.

Основними функціями контролю в обласній дирекції АТ «Райффайзен банк Аваль» є:

- аудиторські перевірки відділень;
- встановлення лімітів для відділень (ліміт готівки в касі);
- проведення контролю щодо дотримання лімітів відділень. Після завершення банківського дня касиром формується електронний пакет документів в якому надається інформація про залишки готівки в касі.

1. Відділення банку АТ «Райффайзен банк Аваль» – це структурний підрозділ, який здійснює укладення, підписання договорів, проведення розрахунково-касового обслуговування клієнтів в тому числі валютних операцій.

- Валютні операції, які проводить відділення АТ «Райффайзен банк Аваль»: обмін валюти; валютні депозити; видача готівки з поточних рахунків; готівкові перекази.

Внутрішній валютний контроль здійснюється відділенням банку згідно з нормативними документами ЦО АТ «Райффайзен банк Аваль» (табл.1).

Таблиця 1 – Внутрішні нормативні документи з валютного контролю АТ «Райффайзен банк Аваль» [5]

Назва документа	Сфера регулювання (фіз. особи, юр.особи)	Відповідальний підрозділ за супроводження	Операції, на які розповсюджуються	Основні норми
Технологічна карта про здійснення валютно-обмінних операцій	Фіз. особи	Центральний офіс	Готівкові валютно-обмінні операції	Продаж 12000 тис. грн. в еквіваленті в валюті на один паспорт
Інструкція про порядок видачі готівкових коштів платіжних карток Visa, Visa Electron, MasterCard, Maestro	Фіз. особи, юр. особи	Центральний офіс	Видача іноземної валюти	Видача 50000 тис. грн. в еквіваленті в валюті
Стандарт продукту "Грошові перекази за системою "Вестерн Юніон"	Фіз. особи	Департамент приватного банкінгу (ЦО)	Грошові перекази	15000 тис. грн. в еквіваленті
Стандарт продукту "Грошові"	Фіз. особи	Департамент продуктів для приватних	Грошові перекази	

перекази через МПС «Юністрім»		клієнтів (ЦО)		
-------------------------------	--	---------------	--	--

2. Структурний підрозділ проводить перевірку можливого виконання валютних операцій. Якщо проведення операцій є можливим то касир\менеджер, уповноважений їх провести, якщо ні то клієнту відмовляють.

Приклад валюто – обмінних операцій відділення АТ «Райффайзен банк Аваль» зображено на рис. 2. На якому надаються етапи проведення операцій де можуть бути здійсненні порушення касиром/менеджером - купівлі/продажу іноземної валюти, в результаті яких банк може нести збитки.

Розглянемо внутрішню систему валютного контролю:

7.1. Каса відділення починає операційний день з 09.00 і встановлює курси які надані ЦО АТ «Райффайзен банк Аваль» на поточний банківський день в 08:00 годин ранку.

7.2. На касі проводиться валюто-обмін о 09:40 по курсу встановленому в 08:00.

7.3. Перевіряється відповідність технологічній картці (табл.1).

На цьому етапі проведення валютної операції може виникнути дві ситуації:

Ситуація 1. Касир виконує видачу валюти з поточного рахунку (операція 7.4., рис. 2). Відповідно до нормативних документів максимальна сума з поточного рахунку має складати 150000 тис. грн. в еквіваленті до валюти. Вартість долара на момент проведення операції о 09.40 годин (7.4.) за курсом НБУ складає 29,80, касир видає клієнту 5033,55 тис. дол.

В 9.15 годин – НБУ змінює валютний курс 30,8 грн. за долар. (7.5). Відділення отримує інформацію від ЦО про зміну валютного курсу НБУ о 10.20 годин. В зв'язку з особливостями ПЗ каси відділення отримують інформацію з запізненням. Таким чином, на момент проведення операції касир мав видати клієнту 4870,12 тис. дол. В результаті це привело до збитку на 163,43 долари або 5033,64 грн.(7.6). Слід зазначити, що відділення банку АТ «Райффайзен банк Аваль» при проведенні валютних операцій є вразливими до значних порушень технологічної карти, які можуть привести до збиткової

діяльності. Оскільки НБУ виступає контролюючим органом згідно з законодавчою базою має повноваження при порушенні нормативних документів застосовувати такі санкції:

- мінімальна сума штрафних санкцій - 25% від суми проведеної операції;
- максимальна сума штрафних санкцій – до 1% від суми зареєстрованого статутного капіталу Банку;
- відгук валютної ліцензії.

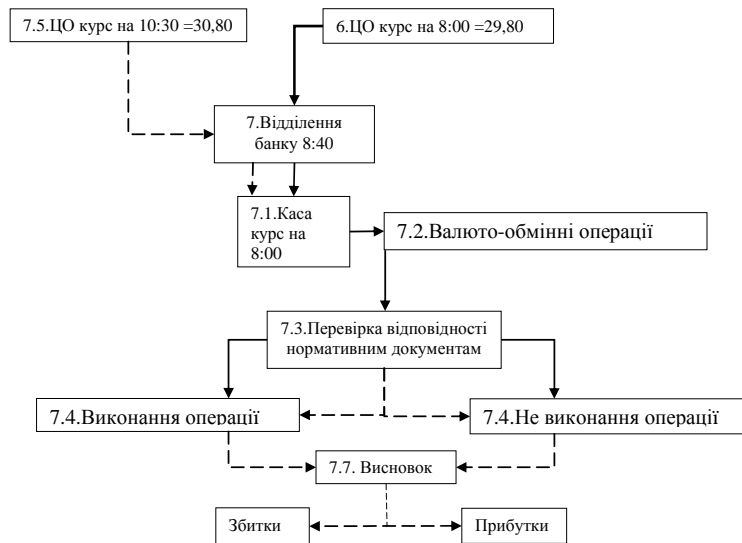

Рисунок 2 – Проведення валюто-обмінної операції на касі відділення АТ «Райффайзен банк Аваль»

Ситуація 2. Полягає у проведенні операції на тих же умовах, що і в ситуації 1, але валютний курс НБУ на протязі операційного дня знижено з 29,8 грн. до 28,8 грн. В результаті, відділення банку отримує прибуток у 174,78 дол. у разі виконання валютної операції. Порушуючи правила ведення валютних операцій (норму технологічної карти), до яких також, можуть застосовуватись санкції НБУ.

7.4.а. Відсутність документів для проведення валютної операції.

Проводячи аналіз системи організації валютного контролю в відділенні АТ «Райффайзен банк Аваль» слід визнати її недосконалість, що може призвести до збиткової діяльності та штрафних санкцій НБУ [6].

Недосконалість даної системи полягає в недоліках програмного забезпечення які призводять до несвоєчасного отримання оновленої інформації про валютні курси НБУ касою відділення банку та у відсутності контролюючого органу валютних операцій на рівні відділення АТ «Райффайзен банк Аваль». Окреслені недоліки не складають вичерпний перелік проблем, внутрішнього банківського контролю валютних операцій. Але вони, на наш погляд, є достатньо показовими для напрацювання шляхів його розвитку.

Удосконалена система валютного контролю у структурному підрозділі банку розглянута на рис. 3.

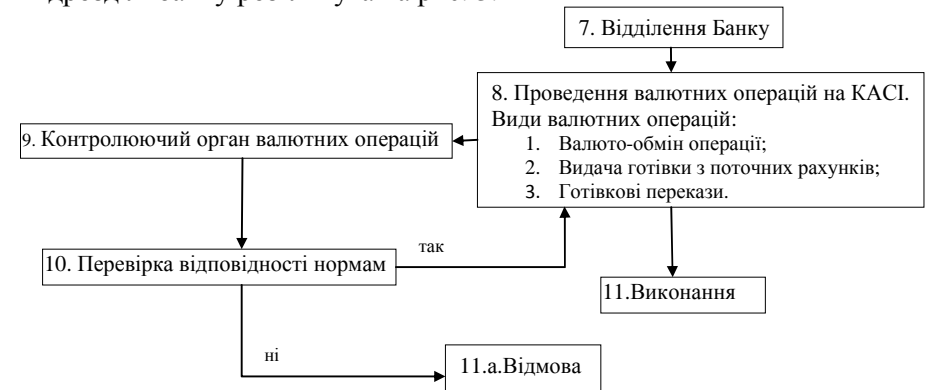

Рисунок 3 – Система контролю валютних операцій у відділенні АТ «Райффайзен банк Аваль»

Запропонована система контролю валютних операцій включає: 7. Операційний день банку. Касир перед проведенням валютних операцій відправляє запит до програмного забезпечення 9 з метою отримання дозволу на їх проведення. 10. Контролюючий орган перевіряє відповідність: суми технологічної карти (встановлених лімітів валютних операцій), (табл.1); проведення валютної операції нормативним документам. 11. Дозвіл на виконання «валютної операції» надходить касиру після перевірки контролюючим органом,

узгодженою з нормативним положенням (табл.1). 11.а. Валютній операції, яка не відповідає встановленим нормативним документам та правилам технологічної карти, в проведенні відмовляють.

Контролюючий орган відділення банку, надає касиру вчасно інформацію про зміну валютного курсу НБУ на протязі операційного дня, що дозволить законність та ефективність проведення власних операцій банку з іноземною валютою на валютному ринку та знизити валютні ризики.

Висновки. Таким чином, основою ефективних валютних операцій на валютному ринку є внутрішній банківський контроль, який повинен забезпечувати:

- дотримання законодавчих та нормативних вимог, щодо виконання банком функцій агента валютного контролю;
- законність та ефективність власних операцій банку з іноземною валютою на валютному ринку України;
- правильність відображення операцій з іноземною валютою та банківськими металами в обліку та звітності;
- дотримання нормативу валютної позиції банку та обґрунтоване управління нею.

Серед факторів, які негативно впливають на ефективність валютних операцій в комерційних банках, а також породжують певні проблеми, слід визнати недосконалість внутрішнього валютного контролю та програмного забезпечення. Тому для розв'язання існуючих проблем необхідно створити:

- сприятливі умови для проведення внутрішнього контролю;
- створити ефективну систему контролю за валютними операціями;
- створити контролюючий орган який би займався координацією питання, щодо контролю за валютними операціями та їх регулювання;
- відповідальність службовців, які виконують контролюючі функції.

Список літератури

1. [Про систему валютного регулювання і валютного контролю](#) Кабінет Міністрів України; Декрет від 19.02.1993 № 15-93.
2. Закон про кримінальну відповідальність: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № Закон від 05.04.2001 № 2341-III.

3. Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті : Закон України від 23 вересня 1994 р. № 185/94-ВР (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 40. – Ст. 364.
4. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 29. – Ст. 238.
5. Офіційний сайт АТ «Райффайзен банк Аваль» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.aval.ua>.
6. 6. Статистичні матеріали Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bank.gov.ua>.
7. Банківські операції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/3953/1/Kravchenko%20FiIshteyn%20Banking.pdf>

Одержано 23.12.16

УДК 658.15/021.387

С.Ю.Ткаченко, гр. ФК-15МЗ*

Кіровоградський національний технічний університет

Напрями удосконалення управління фінансовою стійкістю підприємства

У статті досліджено зміст фінансової стійкості підприємства. Розкрито сутність та механізм управління фінансовою стійкістю. Визначено основні напрями удосконалення управління фінансовою стійкістю підприємства.

фінансова стійкість, платоспроможність, фінансові ресурси, ризики фінансової стійкості, регулювання фінансової стійкості

Управління фінансовою стійкістю підприємства є одним з найбільш значимих функціональних напрямів системи фінансового

© С.Ю.Ткаченко, 2016

* Науковий керівник: д-р екон. наук, проф. Г.Т. Пальчевич

менеджменту, який досить тісно пов'язаний з іншими системами управління, органічно входить до системи управління доходами та витратами, рухом активів, капіталу і грошових потоків, управління структурою капіталу, показниками ліквідності та платоспроможності, ділової активності, рентабельності, іншими аспектами його діяльності.

Питанням аналізу й діагностики фінансової стійкості суб'єктів господарювання та пошуку шляхів її забезпечення присвячені праці вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема: М. Абрютіної, І. Балабанова, С. Барнгольц, І. Бланка, Є. Брігхема, Дж. Ван Хорна, М. Заюкової, Т. Керанчука, М. Кизима, В. Ковальова, М. Крейніної, В. Плиси, В. Радіонової, Р. Сайфуліна, М. Федотової, І. Хоми, Л. Шаблістої, А. Шеремета, А. Чупіса та ін. Однак, віддаючи належне науковому та практичному значенню праць названих авторів, слід зазначити, що певне коло завдань концептуального, методичного та практичного характеру управління фінансовою стійкістю підприємства потребують подальшого розвитку.

Метою статті є дослідження напрямів удосконалення управління фінансовою стійкістю підприємства.

Фінансова стійкість – це такий стан фінансових ресурсів підприємства, за якого раціональне розпорядження ними є гарантією наявності власних коштів, стабільної прибутковості та забезпечення процесу розширеного відтворення [1]. Невіде'мним компонентом фінансової стійкості підприємства є наявність у нього фінансових ресурсів, достатніх для розвитку конкурентоздатного виробництва.

Фінансова стійкість — комплексне поняття, яке перебуває під впливом різноманітних фінансово-економічних процесів. Тому її слід визначити як такий стан фінансових ресурсів підприємства, результативності їхнього розміщення й використання, при якому забезпечується розвиток виробництва чи інших сфер діяльності – на основі зростання прибутку й активів при збереженні платоспроможності й кредитоспроможності.

Умовами забезпечення фінансової стійкості підприємства є наступні: стабільне перевищення доходів над витратами; рівновага активів і капіталу при зміні середовища; наявність нерозподіленого прибутку; зростання прибутку і капіталу; збалансованість фінансових потоків.

Головною метою управління фінансовою стійкістю є забезпечення фінансової безпеки та стабільності функціонування і розвитку підприємства у довгостроковій перспективі в межах допустимого рівня ризику. Відповідно досягнення високого рівня фінансової стійкості в процесі його розвитку й функціонування дозволяє формувати оптимальну та гнучку структуру капіталу, платоспроможність і ліквідність, збалансування грошових потоків, забезпечення кредитоспроможності, вільне маневрування грошових коштів, оптимальну структуру активів і постійне стабільне перевищення доходів над витратами.

Управління фінансовою стійкістю підприємства становить систему заходів щодо розробки і реалізації принципів і методів управлінських рішень стосовно формування такого стану фінансових ресурсів, який би забезпечив підприємство постійним зростанням прибутку, платоспроможністю та кредитоспроможністю. Воно спрямоване на досягнення платоспроможності підприємства в короткостроковому та довгостроковому періодах, забезпечення наявності грошових коштів для оплати поточних зобов'язань, фінансових ресурсів для розвитку, забезпечення ліквідності підприємства, а також забезпечення фінансової безпеки підприємства, його фінансової гнучкості, досягнення фінансової рівноваги підприємства в довгостроковому і короткостроковому періодах.

Значна кількість показників, які застосовуються для оцінки фінансової стійкості і фінансового стану, позбавляють системності і упорядкованості процедуру діагностики фінансового стану підприємства і встановлення причин його погіршення. Сьогодні кожне відомство застосовує різні показники для оцінки фінансового стану підприємств, що належить до сфери його підпорядкування. При цьому вибрані показники не завжди достатньо повно характеризують фінансовий стан підприємства, що перешкоджає виявленню істинних причин нестійкого фінансового стану підприємства і прийняттю адекватних управлінських рішень.

Для встановлення фінансової стійкості підприємства слід проводити регулярну його діагностику (експрес-аналіз) по невеликій кількості найбільш значимих фінансових показників. Ці показники повинні задовольняти наступним вимогам: бути несуперечливими і давати цілісну картину фінансового стану підприємства; мати

однакову спрямованість (позитивну кореляцію, тобто зростання коефіцієнта означає поліпшення фінансового стану); розраховуватися лише за даними бухгалтерської звітності підприємства за стандартними алгоритмами. Відмінними рисами експрес-аналізу є: невисока трудомісткість, швидкість і зрозуміла інтерпретація одержаних результатів.

Процес управління фінансовою стійкістю повинен складатися з наступних етапів: планування фінансової стійкості (визначення менеджерів фінансових служб, відповідальних за ефективність процесу управління, формулювання стратегічних і оперативних цілей та ін.); аналіз абсолютних та відносних показників фінансової стійкості підприємства та визначення впливу на них факторів зовнішнього і внутрішнього середовища; розробка стратегії управління фінансовою стійкістю (визначення можливих шляхів та моделей зростання або підтримання фінансової стійкості) та втілення її на практиці; контроль за реалізацією стратегії та прогнозування майбутнього рівня фінансової стійкості (оцінка фінансової стійкості після впровадження заходів, визначення проблемних зон, коригування визначених на попередньому етапі напрямків).

Суб'єкти господарювання для забезпечення свого ефективного функціонування повинні обов'язково розробляти стратегію управління фінансовою стійкістю підприємства, яка в свою чергу не повинна суперечити загальній стратегії підприємства. При цьому обов'язково повинен враховуватись вплив різних факторів внутрішнього і зовнішнього середовища, які можуть одночасно створювати для підприємства як можливості так і загрози для подальшого функціонування на ринку [2].

Під ризиком втрати фінансової стійкості доцільно розуміти ймовірність погіршення фінансового стану суб'єкта господарювання (його банкрутство) унаслідок реалізації альтернативного фінансового рішення в умовах невизначеності. Головними ризиками, які спричиняють до втрати фінансової стійкості суб'єктів господарювання, є: ризик неефективної структури капіталу; ризик зниження ліквідності; кредитний, податковий, інвестиційний ризики; ризик операційної діяльності; ризик неефективної організаційної структури [3].

Важливим інструментом забезпечення фінансової стійкості підприємства у довгостроковому періоді є комплекс заходів і процедур з управління ризиками, які впливають на її рівень. Організація ризик-менеджменту на підприємстві дає змогу одночасно вирішувати чи створювати сприятливі умови для вирішення основних завдань його діяльності, серед яких: планування очікуваних прибутків і збитків, зниження непередбачуваних витрат, оптимізація податкових платежів, підвищення кредитного та інвестиційного рейтингу, підвищення фінансової стійкості тощо. Вирішення цих завдань сприятиме досягненню стратегічних фінансових цілей підприємства.

Своєчасне оцінювання фінансової стійкості підприємств дозволяє вчасно виявити недоліки фінансово-господарської діяльності. Для ефективності управління фінансовою стійкістю доцільним є здійснення моніторингу даного показника на підприємстві. Основною метою розробки системи моніторингу фінансової стійкості є своєчасне виявлення чинників та причин зниження її рівня, пов'язаного з погіршенням фінансового стану підприємства, а також розробка та прогнозування заходів щодо коригування певних напрямків фінансово-господарської діяльності з метою покращення і підвищення фінансової стійкості.

Система управління фінансовою стійкістю суб'єктів господарювання в Україні об'єднує управління фінансовою стійкістю на мікрорівні та її державне регулювання. Вітчизняні підприємства у сучасних умовах переважно здійснюють поточне управління фінансовою стійкістю. При цьому вважається, що формування стратегії забезпечення фінансової стійкості є дієвим механізмом подолання невизначеності та мінливості зовнішнього середовища.

Державні інститути найефективніше впливають на фінансову стійкість вітчизняних підприємств у тривалому періоді за допомогою економічних та індикативно-планових методів. Пріоритетними напрямками вдосконалення державного регулювання фінансової стійкості підприємств є: підвищення рівня інформаційного забезпечення вітчизняних та іноземних інвесторів, у тому числі за допомогою рейтингового оцінювання фінансової стійкості підприємств; розроблення якісних та узгоджених стратегічних програм розвитку економіки, регіонів і галузей національного

господарства; підвищення ефективності механізму пільгового кредитування та оподаткування підприємств, які впроваджують ресурсоощадні та екологічно безпечні технології; удосконалення механізму фінансування інноваційної діяльності.

Для того, щоб підприємство стабільно розвивалося, потрібно підтримувати фінансову стійкість, навіть в умовах ризикових ситуацій. Потрібно своєчасно виявляти зовнішні та внутрішні фактори нестійкості фінансового стану, здійснювати стратегічні й оперативні заходи для збереження фінансової стійкості, оскільки це є запорукою конкурентоспроможності підприємства в оточуючому бізнес-середовищі.

Список літератури

1. Білик М.Д. Фінансовий аналіз: [навч. посіб] І М.Д. Білик, О.В. Павловська, Н.М. Притуляк, Н.Ю. Невмержицька. – К.: КНЕУ, 2005. – 592 с.
2. Гринкевич С.С., Михалевич М.А. – Економічні основи стратегічного управління фінансовою стійкістю підприємства в умовах ринкових перетворень // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008, вип. 18.5. – С. 110 – 114.
3. Рогов Г. Показники фінансової стійкості в системі стратегічного управління підприємством // Економіст. – №7. – 2010. – С. 50-53.
4. Управління фінансовими ризиками [Електроний ресурс]. - Режим доступу : <http://finansoviriski.ru/rozd-l-pershiy/klasif-kats-ya-f-nansovikh-rizik-v-p-dpri-mstva.html>

Одержано 26.12.16

УДК 338.2:69

А.А. Погребнюк, ст. гр. АДМ-15-М*

Центральноукраїнський національний технічний університет

Стан та проблеми управління малими підприємствами будівельної галузі

У статті розглянуто особливості розвитку будівельної галузі в Україні, зокрема діяльність малих підприємств даної сфери. Досліджено основні проблеми галузі та окреслено напрямки виходу із ситуації, що склалась.

галузь будівництва, мале підприємство, проблеми розвитку малих підприємств, інвестиції в будівельну галузь, інновації малих будівельних підприємств, особливості управління персоналом будівельних підприємств, напрямки поліпшення

Постановка проблеми. Будівельний ринок України знаходиться на стадії розвитку. Проте розвиток сповільнюється через ряд проблем, як внутрішніх проблем, так і зовнішніх – на ринку в цілому.

Дослідження проблем управління саме малих підприємств є досить актуальним, адже згідно статистики, в 2015 році 55% [1] зайнятих працівників працювало саме у малому бізнесі сфери будівництва.

Мале підприємництво – необхідний елемент ринкової економіки, що дозволяє вирішувати важливі соціально-економічні завдання. Це підтверджується досвідом розвинених країн, де малий бізнес займає міцні позиції в розвитку національних господарств. Так, в США підприємства малого бізнесу, виробляючи близько 40% валового продукту, забезпечують зайнятість майже половини працездатного населення. Аналогічна картина спостерігається в Німеччині, Канаді, Великобританії, де частка малого бізнесу у виробництві складає 60–70% [2].

Показовою є також участь малого бізнесу в експорті продукції

© А.А. Погребнюк, 2016

* Науковий керівник: канд. пед. наук, доц. В.О. Липчанський

провідних країн. За оцінкою експертів, частка малих і середніх фірм у промисловому експорті низки розвинених країн складає: Німеччини і Нідерландів – приблизно 40%, Італії – 20–25%, США і Японії – 15%. Якщо ж врахувати їх участь в комплектації готової продукції, що вивозиться за кордон великими фірмами, то їх частка у вартості експорту промислових товарів наблизиться до 60% в Італії, 50% у Франції, 40% в Японії [3, с. 116].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна теорія малого та середнього бізнесу є результатом наукової думки не одного покоління вчених. Цю проблему вивчали Р. Кантільон, А. Маршал, С. Сімсонді, Й. Шумпетер, Ф. Хайек та інші видатні дослідники. За останні роки опублікували низку наукових праць такі вчені, як З. Варналій, Г. Васіна, Л. Воротіна, Л. Верховодова, М. Долішній, А. Даниленко, О. Кузьмін, М. Козоріз, В. Мікловда, А. Мельник, С. Мочерний, В. Павлов, С. Реверчук та інші. Вони розкривають різні аспекти розвитку малого бізнесу, роль і значення цього сектору в індустріальних державах та країнах, що розвиваються, зокрема з перехідною економікою.

Економічну стійкість будівельних підприємств у своїх працях досліджували А. С. Барканов, Е. А. Ваниєва, А. С. Звягин, Б. В. Прикін, А. Ф. Гойко, Г. М. Рижакова, О. В. Федосова, В. Г. Федоренко. Роботи цих вчених досить повно розкривають стан розвитку підприємств будівельної галузі, проте не формують єдиного універсального підходу щодо методики управління підприємством в складних фінансово-економічних умовах. Також існує дуже небагато інформації щодо особливостей функціонування саме малих будівельних підприємств.

Цілі статті. Метою статті є дослідження стану малих будівельних підприємств, виявлення проблем їх функціонування, а також пошук напрямків вдосконалення управління будівельними організаціями.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні багато малих підприємств в Україні опинилися на межі виживання. Так, за даними Державного комітету статистики [4], за січень-вересень 2016 року серед об'єктів підприємницької діяльності в будівельній галузі прибутковими було 65,7%. Сума їх загального прибутку – 2455,1 млн. грн. Проте величина збитку підприємств, що не отримали прибуток за аналогічний період складає 3755,2 млн. грн., при тому, що кількість

таких підприємств набагато менша. Отже, фінансовий результат (сальдо) складає мінус 1300 млн. грн., і це дає підстави для пошуку більш ефективних та дієвих механізмів управління підприємствами будівельної галузі, зокрема малої форми.

Основними чинниками, які заважали їх розвитку, стали відсутність чітко сформульованої державної політики у сфері підтримки малого підприємництва, збільшення адміністративних бар'єрів, відсутність реальних та дієвих механізмів фінансово-кредитної підтримки, надмірний податковий тиск і обтяжлива система звітності, невпевненість підприємців у стабільності умов ведення бізнесу, надмірне втручання органів державної влади в діяльність суб'єктів господарювання. В останній час до цих чинників приєдналась ще й дія фінансово-економічної кризи, значний удар якої прийшовся саме на малі підприємства [5, с. 52]. Досить сильно зачепили названі явища і малі підприємства, що працюють у сфері будівництва, велика частина яких під час кризи припинила своє існування.

Дослідження в даній царині допомогли окреслити ряд проблем функціонування підприємств в будівельній галузі.

Дуже часто через масштаб свого бізнесу малі підприємства не мають (або мають, але в недостатній кількості) виробничих ресурсів – потужностей (те ж саме в деяких випадках стосується наукових або збутових ресурсів), фінансових ресурсів для впровадження і реалізації інновацій [3, с. 121].

Зменшення інвестиційної активності може стати поштовхом до втрати економічної стійкості всієї галузі у довгостроковому періоді. Для успішного розвитку малих підприємств потрібно збільшувати з року в рік абсолютну суму власного капіталу за рахунок прибутку та інвестувати кошти у власний розвиток [5, с. 60]. Це дозволить малим підприємствам будівельної галузі в майбутньому перейти до стабільного зростання, одночасно збільшивши рівень економічної стійкості.

Також важливою проблемою є недостатня кількість кваліфікованих кадрів. На думку молоді, будівельні роботи не є престижними через низьку заробітну плату у порівнянні з великими витратами праці, це деградація професійно-технічної освіти у сфері будівництва. Фактичного безробіття у сфері будівництва майже немає, проте значна чисельність будівельників працює «в чорну», серед яких

є і багато кваліфікованих кадрів. Не менш вагомою причиною є зовнішня міграція. По факту, багато будівельників, серед яких значна частина кваліфікованих, їдуть працювати закордон. А між іншим, за даними Мінекономіки України [6] продуктивність праці вітчизняних будівельників на сьогоднішній день в середньому не перевищує 25% від показників їх зарубіжних колег. А конкретніше – 50% від показників польських будівельників, 40% – бразильців, 30% – від продуктивності будівельників ПАР.

Для вирішення такої проблеми необхідно створити стимул в першу чергу для молоді, яка тільки обирає професію, тобто високоякісний рівень освіти з урахуванням науково-технічного прогресу, та для фактично висококваліфікованих кадрів у вигляді високої заробітної платні і створення достойних трудових умов.

Існують проблеми і на рівні підприємства, що перш за все пов'язані з особливостями підрядної діяльності будівельних організацій. Загалом будівництво об'єктів і виконання ремонтно-будівельних робіт веде генеральний підрядчик або декілька субпідрядних по-різному підпорядкованих підприємств. Це ускладнює управління фінансовими ресурсами, організацією виробництва і праці. Економічною складовою є те, що у зв'язку з нестійкою економічною ситуацією у країні, вартість будівельних матеріалів, робочої сили постійно коливаються, що потребує від забудовника здійснювати постійний контроль цін, і у результаті він не може заключити контракт з підрядною організацією на декілька років.

Гострою також є проблема слабкої законодавчої бази, що регулює діяльність забудовників, так як будь яка компанія, що правильно оформила документи, отримує ліцензію на виконання будівельних робіт, внаслідок ринок підряду в основному некваліфіковані, технологічно не розвинуті та безвідповідальні підприємства, які працюють по передоплаті через своє погане фінансове становище.

Доцільно спростити систему управління об'єктами будівництва. Будівельна організація має максимально скоротити кількість підпорядкованих підприємств, що значно покращить управління процесом будівництва. Що стосується економічного аспекту, то поки у країні не буде стабільної економічної ситуації, проблема не буде вирішена. Можливим, рішенням слабкої законодавчої бази може бути

лобіювання інтересів в органах державної влади будівельних фірм які знаходяться на високому професійному і технологічному рівнях.

В умовах ринкової економіки для виробника важлива конкурентоспроможність продукції, що виробляється та послуг, що надаються. Першочергове значення набуває якість будівельної продукції, і головним інструментом впливу на будівельні організації повинні стати тендери. Але до сьогодні у тендерній документації не має умов наявності її учасника системи якості, яка б відповідала вимогам ДСТУ ISO 9001-2001, що ідентичні МС ISO 9001:2000. Проте міжнародні правила вимагають задоволення споживача у питаннях безпеки і якості виконуваних робіт і продукції, що виробляється. Відповідно аби уникнути цієї проблеми необхідно обов'язковою умовою ввести наявність системи якості, що відповідатиме стандартам, закріпленим законодавчо, у тендерній документації.

Зниження попиту і якості. Економія на будівельних матеріалах, на технологіях, на обладнанні і на кваліфікації персоналу приводить до того, що якість об'єктів, які виглядають досить привабливо, виявляється нижче середнього. Через це страждає репутація компаній, а ціни на нові будівлі доводиться знижувати. Ця проблема особливо актуальна під час кризи та після неї. У цей період часу знижуються інвестиції, що і веде до зниження якості і як наслідок попиту. Введення закону про відповідність ціни та якості, може допомогти в вирішенні цієї проблеми.

Важливою залишається проблема дотримання термінів будівництва. Сьогодні будівельним компаніям не вигідно будувати за власті кошти, тому вони залучають кошти клієнтів, банків, за для вигідності діяльності. Через що забудовник не завжди встигає закінчити будівництво об'єкту в строк, так як багато часу йде на пошук інвесторів, а залучення банківського кредитування для закриття касового розриву значно збільшила би вартість об'єкту. Тобто через проблему банківської системи і високої вартості грошей, забудовники затримують будівництво. Необхідно на рівні держави впровадити закон про малі проценти на кредит для підприємств у тому числі будівельних.

Висновки. Таким чином, будівельна галузь та малі підприємства, що в ній функціонують мають ряд проблем, що потребують вирішення. Дослідження виявило, що становище підприємств малого

бізнесу є фінансово нестабільним, незважаючи на зростання їх кількості, вагома частка підприємств працює збитково, а їх більшість підприємств немає наявних оборотних коштів, щоб розрахуватися за своїми зобов'язаннями.

Подальший розвиток ситуації без активного та позитивного втручання держави може призвести до згортання цього сектору економіки, тому необхідна дієва підтримка його з боку держави. В економічній політиці, спрямованій на створення сприятливої атмосфери для підприємницької активності, провідними вважаються законодавчі заходи у галузі оподаткування. Найважливіший серед них – скорочення податків, зниження податкової ставки на інвестування, розширення практики надання податкових знижок підприємцям.

Поліпшення роботи будівельної галузі насамперед нерозривно пов'язане з активізацією інвестиційної діяльності у країні. Для інвестора дуже важлива процедура оновлення на підприємстві, саме тому впровадження стратегічних змін є запорукою посилення слабких сторін в галузі будівництва.

В умовах нестабільного економічного середовища виникає потреба у стратегічному аналізі та у впровадженні змін. Управління стратегічними змінами щодо інноваційного розвитку підприємства є повністю обґрунтованим і дозволяє розглядати таке управління як відкриту комплексну систему, що складається з елементів та має зв'язок із зовнішнім середовищем. Щоб досягти успіху на ринку та досконало впровадити стратегічні зміни, керівникам малих будівельних організацій необхідно дослідити правильність стратегії свого розвитку. Правильно обрана стратегія, своєчасний стратегічний аналіз – є головним важелем в управлінні та впровадженні змін на підприємстві.

Однією з найбільш актуальних проблем будівництва в сучасних умовах є забезпечення відповідного необхідної якості будівельно-монтажних робіт, що вимагає відповідного кадрового забезпечення будівельних організацій. Також проблемами управління персоналом в будівництві є: обмеженість методів оцінки персоналу; поширення практики тимчасового найму робочого персоналу; зниження рівня престижності професії будівельника.

У сучасних умовах для підвищення ефективності управління персоналом на будівельних підприємствах України доцільно використовувати такі методи:

- грамотний підбір кадрів;
- навчання і стимулювання професійного зростання персоналу;
- систематична перепідготовка та підвищення кваліфікації працівників;
- забезпечення стабільної зайнятості;
- висока організація робочих місць;
- раціональне планування робочого часу;
- вдосконалення оплати і методів нематеріальної мотивації праці;
- формування корпоративної культури і створенням затишного психологічного
- мікроклімату;
- розробка і реалізація комплексу соціально-економічних програм.

Необхідно також регулярно, разом з технологічним розвитком будівництва, оновлювати програму освіти у навчальних закладах будівельного напрямку.

Тільки комплексний підхід до рішення проблем, на будівельному ринку, дозволить їх вирішити.

Список літератури

1. Державна служба статистики // [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/fin/kp_ed/kp_ed_u/kzp_ed_u_2015.htm
2. Егорова Н. Е. Формы и экономические механизмы взаимодействия малых и крупных предприятий / Н. Е. Егорова. – М. : ЦЭМИ РАН, 2001. [Електронний ресурс] – Режим доступа : <http://smb.ru/analitics.html?id=fiemvmkp>
3. Богдан С. В. Взаємодія великого та малого бізнесу у контексті інноваційного розвитку / С. В. Богдан // Наука та наукознавство. - 2011. – № 4. – С. 115-123. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NNZ_2011_4_13.
4. Державна служба статистики // [Електронний ресурс]: Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/fin/chpr/chpr_ed/chpr_ed_u/chpr_ed_0316_u.htm
5. Беленкова О. Ю. Економічна стійкість малих будівельних підприємств України: оцінка, тенденції, перспективи / О. Ю. Беленкова, Ю. В. Антропов // Проблеми економіки. – 2013. – № 3. – С. 51-62. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2013_3_8.

6. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України // [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/>

Одержано 28.12.16

УДК 336.1:338

А.А. Салата, магістр гр. ФК-15-М-1,5 *

Кіровоградський національний технічний університет

Фінансова стійкість підприємства

В статті досліджено питання фінансової стійкості підприємства як однієї з найважливіших характеристик фінансового стану. Розглянуто фактори, що впливають на фінансову стійкість підприємства, та види стійкості.

фінансова стійкість, фінансові ресурси, платоспроможність, фінансова стабільність, фінансовий стан, самофінансування

В умовах фінансової нестабільності простежується зменшення платоспроможності підприємства. Однак приймати рішення стосовно його фінансового оздоровлення та поліпшення фінансового становища треба не тоді, коли воно перебуває на межі банкрутства, а на самому початку погіршення становища. Фінансова стійкість підприємства є однією з найважливіших характеристик фінансового стану, тому аналіз фінансової стійкості є нагальною необхідністю, адже за його допомогою можна виявити сильні і слабкі позиції різних підприємств. Менеджери використовують ці дані для контролю діяльності підприємства, щоб не допустити банкрутства. Кредитори уважно стежать за показниками фінансової стійкості, щоб пересвідчитись, що підприємство може сплатити за своїми короткостроковими борговими зобов'язаннями, а також покрити свої фіксовані платежі доходами.

© А.А. Салата, 2016

* Науковий керівник: канд. екон. наук Насипайко Д.С.

Банки значною мірою будують свою кредитну політику, зважаючи на фінансову стійкість підприємств. Фінансові експерти використовують ці показники для порівняння відносних переваг різних підприємств.

Вагомий внесок у дослідження фінансової стійкості підприємства зробили такі відомі вітчизняні вчені, як Мамонтова Н.А., Самсонова К.В., Гончаренко О.М., Сізова А.В., Стасюк Г.А, Білик М.Д. та інші.

Метою статті є дослідження питання фінансової стійкості підприємства як однієї з найважливіших характеристик фінансового стану.

В умовах глобальної нестабільності трансформаційні процеси на світовому ринку фінансових послуг відбуваються нерівномірно та призводять до непередбачуваних наслідків. При наростанні процесів глобалізації кордони національних ринків фінансових послуг втрачають свою значимість, посилюється інтеграція цих ринків, підвищується рівень конкуренції та лібералізації через використання нових технологій та інновацій, що сприяють взаємозв'язку попиту та пропозиції [1].

У процесі операційної, інвестиційної і фінансової діяльності відбувається безупинний процес кругообігу капіталу, змінюються структура коштів і джерел їхнього формування, наявність і потреба у фінансових ресурсах і, як наслідок, – фінансовий стан підприємства, зовнішнім проявом якого є платоспроможність.

Однією з найважливіших характеристик фінансового стану підприємства є його фінансова стійкість (стабільність). Фінансова стійкість — це надійно гарантована платоспроможність, рівновага між власними та залученими засобами, незалежність від випадковостей ринкової кон'юнктури і партнерів, довіра кредиторів і інвесторів та рівень залежності від них, наявність такої величини прибутку, який би забезпечив самофінансування

На стійкість підприємства впливає дуже багато факторів:

- виробництво дешевої продукції та надання послуг, які мають попит;
- міцне становище підприємства на ринку;
- високий рівень матеріально-технічної оснащеності виробництва і застосування передових технологій;
- налагодженість економічних зв'язків із партнерами;
- ритмічність кругообігу засобів;

- ефективність господарських і фінансових операцій;
- незначний ступінь ризику в процесі здійснення виробничої і фінансової діяльності тощо.

Від того, які саме фактори впливають на стійкість підприємства, розрізняють декілька видів стійкості, зокрема економічну [2, с.332].

Слід зазначити, що деякі автори при розгляді економічної стійкості підприємства враховують лише фактори зовнішнього середовища. Нагромадження ризиків нестабільності, обумовлених втягуванням відкритої економіки нашої країни у глобальну економічну стагнацію, є неминучим. Ці ризики накладають відбиток на процес реалізації стратегії економічних та соціальних реформ. Між тим, без послідовного реформування ключових сфер економічного та соціального життя досягнення реальної антикризової стійкості практично неможливе. Адекватна та ефективна політика антикризової стабілізації відіграє критично важливу роль для забезпечення послідовності та незворотності реформ [1].

Загрози для стану підприємства і його розвитку може продукувати і внутрішнє середовище. Економічна стійкість – це динамічна категорія, що включає стійкість функціонування та стійкість розвитку підприємства стосовно заданих цілей. Підприємство може стійко функціонувати, коли параметри стану і структури підприємства залишаються в межах допустимих відхилень від заданої лінії поведінки, але не розвиватись. Тому стійкість функціонування та розвитку підприємства не є тотожними категоріями.

Відповідно для підприємства як господарюючого суб'єкта існує:

- внутрішня стійкість;
- фінансова стійкість;
- загальна стійкість.

Внутрішня стійкість – це такий фінансовий стан підприємства, за якого забезпечується достатньо високий результат його функціонування. Фінансова стійкість відображає повне стабільне перевищення доходів над витратами, вільне маневрування грошовими коштами підприємства, здатність шляхом ефективного їх використання забезпечити безперервний процес виробництва і реалізації продукції, а також затрати на його розширення і оновлення.

Загальна стійкість відображає рух грошових потоків, який забезпечує постійне перевищення надходження коштів (доходів) над

їх витрачанням (затратами). Умовою загальної стійкості підприємства є його здатність вільно розвиватися в умовах внутрішнього і зовнішнього середовищ. Для цього підприємство повинно мати гнучку структуру фінансових ресурсів. Головною складовою загальної стійкості підприємства є фінансова стійкість, яка формується в процесі всієї його фінансово-господарської діяльності.

Отже, фінансова стійкість – це такий стан фінансових ресурсів, при якому підприємство, вільно маневруючи грошовими коштами, здатне шляхом ефективного їх використання забезпечити безперервний процес виробничо-торговельної діяльності, а також затрати на його розширення і оновлення.

До числа найважливіших економічних проблем в ринкових умовах є визначення меж фінансової стійкості підприємства.

Недостатня фінансова стійкість може призвести до неплатоспроможності підприємства і відсутності у нього коштів для розвитку виробництва і взагалі діяльності господарюючого суб'єкта.

Надлишкова фінансова стійкість також негативно впливає на виробничо-торговельну діяльність, оскільки виступає гальмом її розвитку, збільшуючи затрати підприємства надлишковими запасами і резервами [3, с. 333].

Існує необхідність розробки теоретичних підходів до визначення критеріїв фінансової стійкості й банкрутства підприємств. Вже давно стала актуальною і проблема законодавчого та нормативного оформлення зазначених ситуацій, встановлення відповідних показників чи критеріїв оцінки критичного стану фінансів підприємства чи його окремих характеристик, зокрема неплатоспроможності.

Одним з істотних компонентів фінансової стійкості підприємства є наявність у нього фінансових ресурсів, достатніх для розвитку конкурентоздатного виробництва. В свою чергу, самі фінансові ресурси можуть бути в необхідному обсязі сформовані тільки за умови ефективної роботи підприємства, яка зможе забезпечити одержання прибутку. За рахунок прибутку в ринковій економіці підприємство створює фінансову базу як для самофінансування поточної діяльності, так і для здійснення розширеного відтворення. Використовуючи прибуток, підприємство може не лише погасити свої зобов'язання перед бюджетом, банками та іншими підприємствами й

організаціями, а й інвестувати засоби в нове будівництво, реконструкцію чи модернізацію наявного устаткування або заміну його прогресивнішим. При цьому для досягнення і підтримання фінансової стійкості важливий не тільки абсолютний обсяг прибутку, а й його рівень щодо вкладеного капіталу підприємства або затрат, тобто рентабельність.

Величина і динаміка рентабельності з точки зору фінансової стійкості характеризує ступінь ділової активності підприємства та його фінансове благополуччя.

Фінансова стійкість тісно пов'язана з кредитоспроможністю. Кредитоспроможність характеризується тим, наскільки акуратно (тобто в повному обсязі та у встановлений строк) підприємство розраховується з раніше одержаними кредитами, наскільки проявляється його здатність при необхідності мобілізувати грошові засоби з різних джерел на прийнятних умовах тощо. Однак найістотніше, чим визначається кредитоспроможність, – це поточний фінансовий стан підприємства, а також прогнозовані перспективи його зміни, і в який бік.

Очевидно, що коли у підприємства протягом певного періоду спостерігається тенденція до зниження рентабельності, то падає і його кредитоспроможність. Зміна фінансового стану підприємства в гірший бік у зв'язку зі зниженням рентабельності може зумовити й загрозові наслідки в результаті дефіциту грошових засобів – зменшення платоспроможності й ліквідності [3, с. 305].

Отже, фінансова стійкість – комплексне поняття, яке перебуває під впливом різноманітних фінансово-економічних процесів. Тому її слід визначити як такий стан фінансових ресурсів підприємства, результативності їхнього розміщення й використання, при якому забезпечується розвиток виробництва чи інших сфер діяльності – на основі зростання прибутку й активів при збереженні платоспроможності й кредитоспроможності.

Порівнюючи економічну і фінансову стійкості можна зазначити, що фінансова стійкість формується внаслідок стабільного одержання підприємством прибутку, що створює можливості для вільного маневрування та ефективного використання грошових коштів і сприяє підвищенню ритмічності та надійності процесів матеріально-технічного постачання, виробництва і реалізації продукції, і є

головною складовою економічної стійкості підприємства, яка охоплює не тільки фінансові, а й інші ресурси підприємства, їх розподіл і використання для забезпечення стабільного розвитку і функціонування.

Визначення стандартизованої межі фінансової стійкості є складним процесом. Кожне підприємство функціонує та здійснює свою діяльність в умовах певного економічного середовища. Умови функціонування підприємства визначаються фазою розвитку економічної системи. Щодо підприємства діє низка чинників макроекономічного характеру, на які підприємство впливати не зможе, але зворотний їх вплив на ефективність діяльності підприємства, його ліквідність, платоспроможність і тим більше фінансову стійкість досить значний. На кожному етапі розвитку підприємства вплив чинників макроекономічного характеру є значним, але особливо їх значущість зростає на такій стадії розвитку системи, як економічна криза [3, с. 306].

Як відомо, невизначеність факторів зовнішнього та внутрішнього середовища негативно впливає на діяльність підприємств, що спричиняє відсутність забезпечення відповідного рівня фінансової стійкості. Позитивні значення показників фінансової стійкості є підґрунтям для нормального функціонування підприємств і поступового зростання їх економічного потенціалу.

На фінансову стійкість підприємства впливають зовнішні і внутрішні чинники, ступінь впливу яких залежить від кон'юнктури фінансового ринку і зміни економіко-політичної ситуації в країні. За рівнем виникнення виділяють внутрішні та зовнішні чинники. Залежно від ступеня їх значущості виділяють чинники I рівня (базові), II рівня (похідні) та III рівня (деталізуючі). За складом та ступенем значущості чинники можна охарактеризувати наступним чином.

Чинники I рівня – це узагальнюючі (базові) чинники, які є результатом впливу чинників II і III рівнів і водночас виступають генератором взаємодії більш дрібних чинників.

До чинників I рівня відносять:

- фазу економічного розвитку системи;
- стадію життєвого циклу підприємства.

Чинники II рівня – похідні. Вони є результатом дії основоположних (базових) чинників (фази економічного розвитку

системи та стадії життєвого циклу підприємства). До складу чинників

II рівня (похідних) належать:

- середній рівень доходів населення;
- демографічна ситуація;
- соціальна політика держави;
- податкова політика держави;
- грошово-кредитна політика;
- амортизаційна політика;
- загальний рівень стабільності;
- стратегія управління обсягами діяльності;
- стратегія управління активами;
- стратегія управління капіталом;
- стратегія управління грошовими потоками.

Чинники III рівня – є деталізуючими. За допомогою їх з'ясовують і деталізують механізм впливу на фінансовий стан підприємства похідних чинників. До чинників III рівня (деталізуючих) відносять:

- середній рівень доходів населення;
- рівень конкуренції;
- рівень інфляції;
- склад та структуру активів;
- стратегію управління власними фінансовими ресурсами та позиковим капіталом;
- стратегію управління ризиком.

Отже, в умовах фінансової кризи зростає ризик неплатоспроможності підприємства. Політика розподілу та використання прибутку є одним із основних внутрішніх деталізуючих чинників, що впливають на фінансову стійкість підприємства.

Список літератури

1. Степанюк Н. А. Глобальна фінансова нестабільність: релії та перспективи [Електронний ресурс] / Н. А. Степанюк // Ефективна економіка. – 2014. – № 1. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2697>.
  2. Стасюк Г. А. Фінанси підприємств: [навч. посіб. для студ. вузів екон. спец.] / Г. А. Стасюк. – Херсон: Олді-плюс, 2004. – 480 с.
  3. Білик М. Д. Фінансовий аналіз: [навч. посібник] / М. Д. Білик, О. В. Павловська, Н. М. Притуляк. – К.: КНЕУ, 2005. – 592 с.
- Одержано 26.12.16

Зміст

<i>В.О. Бонк</i>	
Система управління автоматизованого участку погонного крою.....	3
<i>С.П. Попова, А.В. Пилипенко</i>	
Сутність та необхідність здійснення оцінки фінансового стану підприємства	11
<i>О.С. Міліченко</i>	
Повноваження контролюючих органів у частині стягнення податкового боргу	19
<i>С.П. Попова, А.В. Пилипенко</i>	
Методи оцінки та шляхи стабілізації фінансового стану підприємства	25
<i>Ю.І.Мережана</i>	
Роль стимулювання праці у підвищенні ефективності системи управління персоналом	36
<i>Д.Ю. Іваніцька, Т.М. Котенко</i>	
Екологічна відповідальність бізнесу та культура сучасного суспільства	41
<i>Н. В. Деревінська, Н. А. Іщенко</i>	
Дивідендна політика підприємства та оцінка її ефективності	48
<i>О.В. Ляшенко, Т.М. Котенко</i>	
Кредитування суб'єктів господарювання в аграрному секторі.....	53
<i>М.В. Шафар, Т.М. Котенко</i>	
Управління оборотними активами підприємства	61
<i>І.А.Грецьєва, А.П. Мартиненко</i>	
Екологічні проблеми олійно-екстракційного виробництва і шляхи їх вирішення	70
<i>Р.А.Осін, О.М.Мезенцева</i>	
Комплексний підхід до запобігання поширенню онкологічних захворювань в регіонах з підвищеною радіаційною небезпекою	74

<i>Т.А. Мельник, К. В. Лобач</i> Методи оцінки ліквідності підприємства	79
<i>С.С.Акімов, Т.М.Котенко</i> Стратегічне управління фінансовою безпекою суб'єкта господарювання	94
<i>Ю.М. Мазур</i> Економічна сутність проблемних кредитів банку та їх класифікація	104
<i>С.В. Кімаєв</i> Особливості управління торговельними підприємствами України.....	110
<i>В.В.Федотова, Т.М. Котенко</i> Управління оборотними активами підприємства	119
<i>В.М.Попов, В.В.Ткаченко</i> Складові механізми фінансового забезпечення малих підприємств ...	127
<i>Ю.І.Артюх, І.Л.Загреба</i> Стратегічне управління фінансами будівельного підприємства.....	136
<i>С.С. Геращенко</i> Методи управління кредитним портфелем комерційного банку	143
<i>В.П. Кравченко, О.Б. Поперечний</i> Удосконалення системи валютного контролю АТ «Райффайзен банк Аваль»	150
<i>С.Ю.Ткаченко</i> Напрями удосконалення управління фінансовою стійкістю підприємства	160
<i>А.А. Погребнюк</i> Стан та проблеми управління малими підприємствами будівельної галузі	166
<i>А. А. Салата</i> Фінансова стійкість підприємства	173

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Випуск 20

Відповідальний за випуск Будулатій В.В.
Комп'ютерна верстка І.М. Каліч
Тиражування О. Г. Каліч

Приватне підприємство «Ексклюзив-Систем»
Свідоцтво № ДК 4470 від 17.01.2013р.
25006, м. Кіровоград, вул. Шевченка, 25
тел./факс 24-35-53

Підписано до друку 29.12.2016р. Формат 60х84/8. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Офсетний друк. Умов. друк. арк. 11,37.
Тираж 300 прим. Зам. №0160